

UNIVERZA
V LJUBLJANI

FŠ

Fakulteta
za šport

FILOZOFIJA ZNANOSTI O ŠPORTU

Bojan Jošt

Ljubljana, 2024

Naslov: **FILOZOFIJA ZNANOSTI O ŠPORTU**

Avtor: Bojan Jošt

Urejanje in oblikovanje: Stanislav Štuhec

Recenzenta: Milan Čoh in Ivan Čuk

Lektoriranje: Tatjana Pihlar

Založila: Založba Univerze v Ljubljani

Za založbo: Gregor Majdič, rektor Univerze v Ljubljani

Izdala: Fakulteta za šport Univerze v Ljubljani

Za založbo: Damir Karpljuk, dekan Fakultete za šport UL

Ljubljana, 2024

Prva elektronska izdaja

Publikacija je brezplačna

Publikacija je dostopna na: <https://ebooks.uni-lj.si/>

DOI: 10.52165/9789617095319

To delo je ponujeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva-Deljenje pod enakimi pogoji 4.0 Mednarodna licenca. / This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

Katalogni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v
Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID [209917955](#)

ISBN 978-961-7095-31-9 (PDF)

Recenzija 1

Monografija z naslovom Filozofija znanosti o športu je zanimivo študijsko gradivo, ki bralcu omogoča pridobiti širši vpogled v problematiko znanosti o športu. Zgodovina razvoja te znanstvene vede je razmeroma kratka. V zadnjih treh desetletjih pa je s potrditvijo lastne znanstvene identitete doživela velik razcvet, zato se sistematično razvija na mnogih univerzitetnih inštitucijah, ki izobražujejo kadre za strokovno delovanje na področju športa. Podobno se dogaja tudi na Fakulteti za šport v Ljubljani. Bila je med prvimi univerzitetnimi ustanovami, ki so začele v zadnjem desetletju prejšnjega stoletja sistematično razvijati znanost o športu. Ideja o potrebi po tovrstni znanstveni vedi je na fakulteti zorela že dalj časa. Dokončno je dozorela leta 2001 z uvedbo znanosti o športu. Pri oblikovanju njene vsebinske identitete so bili prisotni različni pogledi.

Na Fakulteti za šport je bila do leta 2000 za osrednjo znanstveno vedo na področju športa sprejeta kineziologija, ki pa se ukvarja predvsem s proučevanjem gibanja človeka. Avtor je izpostavil velik pomen kineziologije za znanstveno obravnavo področja športa in veliko potrebo po njenem nadaljnjem kakovostnem razvoju pri proučevanju gibalne dejavnosti udeležencev športa ne glede na njegovo pojavno in namensko obliko. Hkrati se je pri proučevanju kulture športa pojavila potreba po širši znanstveni obravnavi, pri kateri imajo močan delež različne znanstvene vede: zgodovina, jezikoslovje, sociologija, ekonomija, medicina, fiziologija, biomehanika, pedagogika, didaktika itd. Te znanstvene vede imajo izoblikovano lastno znanstveno identiteto, podobno, kot jo ima kineziologija. Poleg tega vse pomembno prispevajo k celostnemu spoznavanju fenomena kulture športa in so zato danes v aplikativnem pogledu sprejete kot osrednje discipline znanosti o športu.

Ves čas pa je manjkala jasna strokovna opredelitev identitete filozofije športa kot ene od znanstvenih disciplin. Še danes filozofija športa na številnih evropskih univerzitetnih inštitucijah nima ustrezne akademske znanstvene veljavnosti ali pa se razvija pod drugačnimi imeni. Na ameriških univerzah je njena akademska identiteta precej bolj uveljavljena. Avtor poudarja pomen filozofije za kakovostno proučevanje in razvoj kulture športa, pri čemer izpostavlja njeno nujno povezanost z znanostjo o športu.

Filozofija športa pomaga znanosti o športu oblikovati smisel, namen, cilje in metode raziskovanja. Brez filozofije športa bi bila lahko spoznanja znanosti o športu dokaj vsebinsko osiromašena in morda tudi brez neke celovite znanstvene usmerjenosti pri obravnavi športne prakse. Prav k celoviti obravnavi športne prakse pa znanost o športu zavezuje filozofija športa.

Avtor se zaveda, da je vsebina monografije bolj uvodno, začetniško delo pri oblikovanju in razvoju filozofije športa. Morda se kot takšna ne bo nikoli razvila v značilno akademsko znanstveno disciplino. Bo pa prav gotovo vedno pomembnejša pri povezovanju teorije športa in športne prakse. In prav tu bo po mnenju avtorja skupaj z znanostjo predstavljala osrednji most, ki bo omogočil prenos znanja v prakso. S tem bo prav gotovo izpolnjena bistvena vloga filozofije športa, to je njena usmerjenost h kakovostnemu preoblikovanju in razvoju športne prakse.

Monografija Filozofija znanosti o športu avtorja prof. dr. Bojana Jošta je pionirsko delo na tem področju. Je izjemno kakovostno učno gradivo, ki ga je mogoče priporočiti študentom Fakultete za šport, profesorjem športne vzgoje in tudi drugi strokovni športni javnosti.

Recenzija 2

Miselnost telesne kulture (ocena knjige Filozofija znanosti o športu pisca Bojana Jošta)

Telesna kultura kot del kulture družbe predstavlja stvarne in duhovne vrednosti na področjih, ki jih najboljše ponazarjata dve temeljni misli. To sta Zdrava duša v zdravem telesu in Hitreje, višje, močnejše. Prva misel je tisti netekmovalni del telesne dejavnosti, ki naj človeka predvsem plemeniti, ga dela in ohranja čilega; druga misel pa predstavlja tisti tekmovalni del, ki želi raziskovati skrajne meje človekovih sposobnosti. V prvi misli se najdejo dejavnosti, kot so telovadba, telesna vzgoja, planinstvo, v drugi pa ves šport. Obe misli združujeta mnoge znanstvene discipline in njihova orodja, ki jih uporabljamo za beleženje preteklih izkušenj in znanj ter za napovedovanje novih iskanj poti za doseg njunih temeljnih ciljev. Tako so na njunem presečišču ne le znanost z vsemi tremi temeljnimi področji (naravoslovjem, družboslovjem in humanistiko), ampak tudi umetnost, gospodarstvo, zakonodaja, izobraževanje ipd.

Fakulteta za šport Univerze v Ljubljani je osrednja slovenska izobraževalna organizacija, ki skrbi za znanje poklicnih delavcev telesne kulture. Študentom med šolanjem posredujejo športno strokovne in znanstvene vsebine z željo, da so opremljeni s sposobnostjo takojšnjega delovanja in s sposobnostjo ustvarjalnega mišljenja, ki bo razvijalo ne le njihovo poklicno delovanje, ampak tudi celotno telesno kulturo.

Predmet Filozofija športa je del temeljnega predmetnika vseh treh smeri študija na Fakulteti za šport. Njegov nosilec je prof. dr. Bojan Jošt, ki je tudi pisec knjige Filozofija znanosti o športu. Avtor poudarja, da je knjiga priročnik za študente, da se seznani s temeljnimi miselnimi okvirji predmeta. Struktura poglavij sledi pedagoškemu načelu Komenskega in vodi bralca od splošnega k posebnemu, od bližnjega k oddaljenejšemu, od lažjega k težjemu. Prvo poglavje obravnava temeljne odgovore na vprašanje, kaj je filozofija. Sledita poglavji Prepletenost filozofije s praktično in diskurzivno zavestjo ter Filozofija teorije znanosti o športu. Četrto poglavje Terminologija športa obravnava zelo zahtevno jezikovno področje, ki odpira več vprašanj, kot ponuja odgovorov. Dr. Viktor Murnik, oče slovenske telesne kulture in tudi slovenskega strokovnega izrazja, bi imel prav gotovo kakšno pripombo na preobliko tujk v knjigi, je pa res, da je športno izrazje manj pomembno od izrazja filozofije.

Zadnje poglavje Filozofija kulture športa se podaja na področje duhovnih vrednosti športa.

Priročnik na skoraj 150 straneh ponuja veliko za predmet, ki mu je namenjenih le 45 ur (3 kreditne točke). Čeprav je delo v osnovi namenjeno študentom, ima veliko vsebin, ki bodo zanimive tudi širšemu krogu bralcev, npr. usposobljenim vaditeljem, športnikom, njihovim staršem in morda še komu, ki ga zanima, zakaj je slovenski šport tam, kjer je, in kam bi lahko šel. Vsebine v priročniku zbuja tudi mnogo dodatnih vprašanj, ki jih bo še treba raziskovati in nanje odgovarjati v okviru vse slovenske družbe.

Predgovor avtorja monografije

Monografija z naslovom *Filozofija znanosti o športu* je namenjena vsem, ki jih zanima filozofski pogled na šport. Prikazani so zgolj tisti vidiki, ki morda lahko olajšajo široko vsebinsko obravnavo filozofije športa. To je namreč dokaj obsežna strokovno-znanstvena veda, s katero se ukvarjajo številni strokovnjaki doma in po svetu. Vsebina pisnega dela je v prvi vrsti namenjena poučevanju študentov pri predmetu Filozofija športa na dodiplomski stopnji študijskih programov Fakultete za šport. Knjiga je neke vrste učbenik oziroma študijski pripomoček, ki lahko slušateljem olajša spoznavanje okvirne vsebine filozofije športa. Avtor hkrati želi, da jih bo spodbudil tudi k bolj poglobljenemu proučevanju filozofije športa. Spoznavanje in razumevanje te vede sta pomembna za oblikovanje strokovnega pogleda na šport oziroma kulturo športa in posledično tudi za oblikovanje strokovnih poklicnih kompetenc nosilcev managementa programov športne vzgoje, športnega treniranja, športne rekreacije, fitnesa in zdravja ter vodenja in upravljanja športnih organizacij. Avtor želi predvsem poudariti, da filozofija športa predstavlja povezovalni most med športno prakso in teorijo športa. Pri tem se filozofija športa nujno in neločljivo povezuje z znanostjo v športu. Ni namen tega študijskega priročnika posredovati dokončna spoznanja, ampak zgolj predstaviti filozofijo športa kot metodo oziroma pripomoček pri iskanju odgovorov na mnoga vprašanja, ki se dotikajo problematike športne in gibalne kulture. Pri izpolnitvi poslanstva tega priročnika bo morda velik uspeh že to, če bodo bralci lažje postavljali koristna vprašanja, ki se dotikajo njihovih strokovnih pogledov in vlog v športu. Prav to je po profesorju filozofije Robertu Scottu Kretchmarju eden bistvenih smotrov filozofije športa. Brez oblikovanja primernih vprašanj ni mogoče poiskati ustreznih odgovorov, ki bodo koristili kakovostnemu razvoju športne prakse in posledično tudi teoriji športa. Morda bo vsebina tega priročnika pomagala bralcu, da si bo lažje postavljala koristna filozofska vprašanja in ga bo to še bolj pritegnilo k njihovi ustvarjalni strokovni filozofski obravnavi. Seveda pa je želja avtorja priročnika, da filozofija športa preseže tradicionalno pripisano opisovalno in interpretativno vlogo ter postane skupaj z znanostjo o športu (kineziologijo) tudi pomemben dejavnik spreminjanja športne in gibalne kulture v praksi. Če bo ta namen vsaj delno uresničen, bo pričujoči študijski priročnik upravičil svoje osnovno poslanstvo.

Kazalo

POGLAVJE 1.....	8
KAJ JE FILOZOFIJA?	8
Osnovne značilnosti filozofije	9
Odnos med filozofijo in znanostjo.....	10
Filozofija in njen predznanstveni razvoj.....	12
Struktura filozofije.....	14
Kaj je filozofija športa?	17
Značilnosti filozofije športa.....	19
Struktura filozofije športa.....	20
POGLAVJE 2.....	24
PREPLETENOST FILOZOFIJE S PRAKTIČNO IN DISKURZIVNO ZAVESTJO	24
Praktična zavest	26
Diskurzivna zavest.....	27
Ustvarjalna in umetniška zavest	31
Strokovna zavest.....	32
Ustvarjalna in umetniška komponenta strokovne zavesti.....	34
Ustvarjalna in umetniška zavest učitelja – trenerja	36
Izumiteljska in novatorska raven ustvarjalnosti učitelja – trenerja.....	39
Znanstvena raven ustvarjalnosti učitelja – trenerja.....	40
Umetniška raven ustvarjalnosti učitelja – trenerja.....	42
Vprašanja za premislek.....	45
POGLAVJE 3.....	46
FILOZOFIJA TEORIJE ZNANOSTI O ŠPORTU.....	46
Kaj je znanost?.....	46
Znanost mora imeti opredeljeno predmetno področje vsebine proučevanja	47
Znanost o gibanju človeka (kinantropologija).....	47
Poimenovanje znanosti o gibanju človeka in znanosti o športu v svetu.....	48
Poimenovanje znanosti o gibanju in znanosti o športu v Sloveniji	52
Kaj je teorija znanosti o športu?	57
Teorija kot skupek zakonitosti in hipotez	57
Osnovni namen in smotri filozofije – znanosti o športu.....	59
Značilnosti teorije športa	60
Filozofija strukture teorije znanosti o športu	62
Razvoj strukture teorije športa.....	67
Klasifikacija znanosti o športu.....	69

OSNOVE METODOLOGIJE ZNANOSTI O ŠPORTU	71
Ravni oziroma stopnje metodologije znanosti.....	73
Načrtovanje in protokoliranje procesa raziskovanja.....	75
Metode logičnega razmišljanja in sklepanja.....	76
Metode logičnega razmišljanja in sklepanja.....	76
Induktivno-deduktivno sklepanje	76
Reduktivno sklepanje	78
Vzročno-posledično sklepanje.....	78
Verjetnostno sklepanje	78
Empirične metode znanstvenega raziskovanja	79
Vprašanja za razmislek:	80
POGLAVJE 4.....	82
TERMINOLOGIJA ŠPORTA	82
Kaj je pojem?.....	83
Definiranje vsebine pojma.....	87
Definiranje pojmov.....	89
Pravila definiranja.....	90
Obseg pojma in odnosi med pojmi	92
POGLAVJE 5.....	96
UVOD V FILOZOFIJO KULTURE ŠPORTA	96
Struktura teorije kulture športa	103
Neolimpijske športne panoge	109
Vrednote športa.....	116
Tehnologija športa	122
Ideologija.....	124
Izobraževanje, usposabljanje in izpopolnjevanje strokovnih kadrov	124
Finančne možnosti za šport	125
Vpliv družbene klime na šport.....	127
Demografski, geografski in klimatski dejavniki.....	128
Organiziranost športa.....	129
Uspešnost v športu.....	134
Struktura dejavnikov kulture športa.....	135
Vprašanja za premislek.....	138
Stvarno kazalo	139
LITERATURA.....	144

POGLAVJE 1

KAJ JE FILOZOFIJA?

Filozofija (gr. *philosophia*, *philos* – drag, *sophia* – umetnost) pomeni ljubezen do modrosti. Ta pojem je mogoče opredeliti z različnih zornih kotov oziroma vidikov. Po Jermanu (1994) bi lahko vsaka opredelitev filozofije že predstavljala neko filozofsko usmeritev oziroma pojmovanje.

V več kot 2000-letnem razvoju se je pojem filozofija spreminjal. Prvi filozofi so z njim označevali razmišljanja o nastanku sveta, kozmosa, vesolja. Kasneje so grški učitelji sofisti filozofijo pojmovali kot pojasnjujočo dejavnost. Zanje je bila pojasnjevanje stvari na temelju človekove umne dejavnosti.

Po Sokratu bi morala biti filozofija spoznanje, ki je ključna naloga znanosti. Filozofija mora biti usmerjena v spoznavanje v smislu zapovedi »spoznavaj samega sebe in svet okrog sebe«. V tem smislu ima filozofija močno pojasnjevalno vlogo.

Platon je filozofijo pojmoval v njenem prvotnem pomenu, in to ne samo kot ljubezen, ampak tudi kot stremljenje k modrosti (Burkard, Kunzmann in Wiedmann, 1991). Da bi ljudje ubežali nevednosti, so začeli filozofirati. Izkustveni svet za človeka predstavlja tudi predmet razmišljanja. Pri tem se sprašujemo o osnovnih razlogih, vzrokih in posledicah tega, kar se nam dogaja. Zakaj je sploh nekaj? Kaj deluje izza pojavov? Od kod prihajamo? Zakaj živimo? Na kakšno vprašanje ne najdemo hitrega odgovora. Marsikdaj v življenju smo lahko začudeni, da se nam je nekaj zgodilo.

Filozofija je po Jermanu (1994) *način razlaganja sveta, človeka in družbe. Skratka vsega, kar obstaja, to je celotnega univerzuma.*

Filozofija pomeni tudi stremljenje človeka, da bi spoznal izvor življenja in bivajočega, da bi lahko smiselno oblikoval svoje bivanje in svet okoli sebe.

Na splošno je mogoče filozofijo razumeti tudi kot metodičen in vztrajen poskus prinašanja uma v svet. To je tudi ključna komponenta znanstveno teoretičnega delovanja.

Osnovne značilnosti filozofije

Navkljub razvoju znanstvenih spoznanj sta bistvo in smisel življenja še v mnogočem zakrita. Dejavniki, ki spodbujajo filozofiranje, so čudenje, dvom, vprašanje o smislu, zavest o smrti, volja do pojasnitve.

Osnovna vprašanja filozofije zadevajo (povzeto po Burkard, Kunzmann in Wiedmann, 1991):

- po Platonu (427–347 pr. n. št.) *resnično, dobro, lepo*;
- po Kantu (1724–1804) *vedenje, upanje, delovanje*.

V novem veku je Kant oblikoval vprašanja:

Kaj moram vedeti? (metafizika)

Kaj moram storiti? (moral)

Kaj moram upati? (religija)

Kaj je človek? (antropologija)

Pri tem zadnje vprašanje v bistvu zajema vsa druga.

V nasprotju s posameznimi znanostmi se filozofija nanaša na celoto vsega, kar obstaja, z željo, da bi odkrila bistvena spoznanja ter da bi človeku posredovala smisel in vrednote. V nasprotju z znanostjo, ki izhaja iz določenih predpostavk, si filozofija prizadeva za največjo možno mero spoznavanja brez predpostavk in omejitev. Njena metoda in njen predmet proučevanja nista trdnopredeljena vnaprej, temveč ju filozofija sama vsakokrat določa na novo.

Procesa filozofije, v katerem človek pridobiva jasnost o sebi in svojem svetu, ni mogoče zaključiti, saj predstavlja izvirno nalogo za vsako dobo. Ker je človek umno bitje in

svobodno razmišlja o sebi, potrebuje neprestano razumsko refleksijo o svojem ravnanju in o temeljih svoje biti.

Filozofska vprašanja zadevajo vsakega človeka. Filozofiranje je izvorna dejavnost, ki pripada vsaki sebi odgovorni človeški duši. Filozofija je po Kantu tudi razsvetljenstvo, ki služi razvoju osebnosti do njene zrelosti oziroma zmožnosti, da se človek poslužuje razuma brez vodstva nekoga drugega.

Filozofija izhaja iz opazovanja naravnih stvari (empirije) in na podlagi ugotovljenih dejstev sklepa, da obstaja splošno pravilo, po katerem se stvari ravnaajo. Filozofija poleg konkretnih manifestnih odnosov ugotavlja tudi splošno veljavne zveze med pojavi, ki so lahko zrcalo latentnih odnosov.

Odnos med filozofijo in znanostjo

Začetek znanstvene filozofske misli sega daleč v zgodovino. Na določena vprašanja ni bilo mogoče odgovoriti brez tehtnega, globokega premisleka. Ta premislek pa uvaja to, čemur danes pravimo logično mišljenje in je osnova vsakršnega sklepanja.

Na podlagi opazovanja dejstev objektivne stvarnosti lahko s pomočjo sklepanja izpeljemo splošni sklep, ki ima veljavnost hipoteze. Splošnost sklepa daje trditvi videz zakonitosti in s tem tudi splošne veljavnosti, kar je osnova znanstveno-teoretskega mišljenja.

Praktični interes lahko na razvoj znanstvene misli vpliva pozitivno in tudi negativno. **Praktični interes pomeni reševanje problemov od enega do drugega konkretnega primera zgolj do te mere, da dosežemo zadovoljitev določenega praktičnega interesa.** Takšno proučevanje praviloma onemogoča, da bi praktične izkušnje proučevali od daleč, z ustreznim odstopom in bi tako prišli do bistvenih objektivnih spoznanj. Šele ko je zagotovljen interesni praktični odstop, je mogoče znanstveno razmišljati in raziskovati bistvene plati empiričnih pojavov.

Filozofija skuša snov razlagati celostno. Pri tem v največji meri uporablja miselne metode dokazovanja. Znanost pa je tisto razumevanje sveta, pri katerem svet pojasnjujemo s sistemom trditev, ki jih lahko dokažemo empirično, s poskusi oziroma s čutno predmetno izkušnjo.

Močan zagon znanstvenemu mišljenju in metodologiji je dal Galileo Galilei (1564–1642), ki je menil, da je bistvo dejanskosti mogoče in potrebno določiti s številčnimi razmerji, torej kvantitativno (povzeto po Burkard, Kunzmann in Wiedmann, 1997). V skladu s tem je poudaril pomen racionalne metode, ki je postala temelj za raziskovanje predvsem v naravoslovnih znanostih. Najprej sta potrebna opis in analiza pojavov (opredelitev namena in predmeta raziskovanja), nato sledita postavljanje hipotez ter njihovo preverjanje s pomočjo opazovanja in eksperimentiranja po skrbno načrtovanih metodah raziskovanja. Dobljeni rezultati raziskovanja so potem izpostavljeni dedukciji, ki omogoča sprejetje matematično formuliranih znanstvenih zakonov. Omenjene racionalne empirične metode v duhovnih znanostih, usmerjenih v proučevanje človeka, družbe in kulture, niso povsem sprejeli. Po Wilhelmu Diltheyju (1833–1911) *se duhovne znanosti nanašajo na dejanskost, ki jo je ustvaril človek (kultura), pri čemer človeški duh proučuje stvaritve samega sebe. Zato se je uveljavila tudi njegova misel, »da duha razumevamo in naravo razlagamo«* (povzeto po Kunzmann, Burkard in Wiedmann, 1991).

Filozofija se danes praviloma ne ukvarja s področji, ki so poznana in jih pojasnjuje znanost. Vsa področja znanja mejijo na področja neznanega, ki jih obdaja. Ko prispemo do mejnih predelov in jih prekoračimo, pridemo iz območja znanosti v območje spekulacije. Tam se pretirano pojavlja teoretično razmišljanje brez upoštevanja empirije oziroma prakse in izkušenj. Spekulacija po Jermanu (1994) lahko *»pomeni izgradnjo filozofskih sistemov, ki izhajajo zgolj iz nepreverjenih in tudi nepreverljivih načel, ne oziraje se na izkušnjo. Gre za teoretsko mišljenje nasproti praktičnemu védenju«*. Vendar je tudi ta spekulativna dejavnost nekakšno raziskovanje, ki poteka s pomočjo umne duhovne dejavnosti. In prav to je glavni način filozofskega proučevanja.

Po Bertrandu Russellu (povzeto po Burkard, Kunzmann in Wiedmann, 1997) *»je znanost mogoče ločiti od filozofije. Bistvo vsake znanosti, ki je že nabrala določeno količino znanja, je mogoče določiti, opredeliti. Filozofije pa tako ni mogoče opredeliti. Četudi sta filozofija in*

znanost pri proučevanju fizisa ločeni, se v stremljenjih spoznavanja in razlaganja sveta dopolnjujeta. Zato ju je mogoče vedno gledati kot celoto».

Filozofija razlaga svet čim bolj celostno in odpira pot znanosti. Znanost je danes dokaj široko področje, sestavljeno iz številnih znanstvenih ved in disciplin. Posamezna znanstvena veda ne proučuje stvarnosti sveta v celoti, ampak le njegove posamezne sestavine, ki so opredeljene z izbranim predmetom proučevanja. Zato vsaka znanstvena veda obravnava del stvarnosti zgolj s svojega zornega kota. Z napredovanjem znanosti pridobiva vedno več znanja. Tudi na področju znanosti o športu (kineziologije) smo, kot navaja Mraković (1997), priče stalnemu razvoju novih znanstvenih ved in disciplin. Nove discipline se v svojem razvoju opirajo na obstoječo znanost. Navkljub hitremu razvoju znanosti pa se še vedno kaže njena nemoč, da bi uspela pojasniti »vso resnico«. Včasih se zdi, da s porastom znanstvenih spoznanj raste tudi zavedanje o nevedenju in nepoznavanju. To zopet pripelje do pomena filozofskega razmišljanja. Znanost in filozofija sodelujeta in sta nujno neločljivo povezani pri proučevanju skupnega predmeta. Toda po Christianu Wolffu (1679–1754) je filozofija podlaga za razvoj vsakršnega sistema znanosti. *Pri tem se včasih zdi, da se filozofija poslužuje znanosti kot nekakšnega orodja oziroma pripomočka za spoznavanje stvari* (povzeto po Burkard, Kunzmann in Wiedmann, 1997).

Filozofija in njen predznanstveni razvoj

Filozofija se danes vse bolj uveljavlja kot znanost, ki pojasnjuje stvarnost sveta, človeka in družbe. Za obdobje pred nastankom filozofije je bilo značilno mitično mišljenje, ki še ni poznalo logike in njenih znanstvenih zakonitosti. Zato je bilo to obdobje predlogičnega in predznanstvenega mišljenja, ki je temeljilo na verovanju in mitih.

Verovanje oziroma religija praviloma temelji na poosebljenju moči narave, na njeni vsemogočnosti in redu, ki človeku ni dojemljiv. Verovanje pomeni tudi prepričanje, da se lahko po volji bogov zgodi vse, tudi nemogoče.

Za verovanja so značilni neka splošna pravila (kod) in običaji (kult), ki po Jermanu (1994) zadevajo človekov odnos do sveta, narave in soljudi. Pravila verovanja običajno zajemajo

seznam moralnih zapovedi in prepovedi. Ta pravila temeljijo na tistih načelih, po katerih naj bi bil človek dolžan živeti.

Kult oziroma obredje je lahko stalnica človekovega življenja, zbirka opravil, dejavnosti, skratka običajev, s katerimi človek simbolizira svojo vero v bogove in išče stik z njimi. Kultni običaji lahko dajejo ljudem občutek varnosti in reda v življenju. Antropologi so v plemenskih družbah našli različne tipe kultnih obredov (obredi vpeljevanja, obredi letnih časov, žrtveniški, odkupitveni obredi).

Ena od značilnosti prvotnih religij so tabuji oziroma prepovedane dejavnosti. Med njimi so dokaj znani prepoved spolnih odnosov med starši in otroki ter tabuji pri imenih, še zlasti božjih.

Za verovanja so značilne oblike mitskega mišljenja. Miti so zgodbe, ki v prvotnih religijah pojasnjujejo nastanek univerzuma in človekovo mesto v njem. Miti nenavadne naravne pojave razlagajo s poosebitvijo naravnih sil, ki so lahko včasih človeku naklonjene, včasih pa tudi sovražne. Mitološko mišljenje ne temelji na logiki in izkušnji. Zanj je značilen močan antropomorfizem, ki nadnaravne sile (tudi bogove) prikazuje po meri človeka. Znani so miti, povezani z letnimi časi (pomladanski miti, poletni miti, jesenski miti, zimski miti).

Prvotna, mitična verovanja so se organizirala v religijo kot sistem verovanja. Religija želi odgovoriti na vprašanja o nastanku sveta, univerzuma, človeka, narave. Pri tem se lahko opira na onostransko božanstvo, ki smo mu odgovorni za svoja dejanja. Temu običajno pripisujejo izrazit moralno-etični naboj. Religije praviloma vsebujejo vrsto pravil, nekakšen moralni kodeks, ki se mu morajo ljudje podrediti, da bi si prislužili bodisi nagrado na onem svetu (npr. krščanstvo, islam) ali boljše naslednje življenje v utelešenju ali reinkarnaciji na tem svetu (npr. hinduizem). Podlaga krščanskega moralnega kodeksa je tako imenovani dekalog ali deset božjih zapovedi. Če hoče biti filozofija (predvsem kot etika) premislek vseh duhovnih pojavov, se mora vedno znova soočati tudi z religijo, z njenimi predpostavkami in tudi njenimi rešitvami. To velja tudi za današnji čas, ko se morda človeštvo tega premalo zaveda. Žal se lahko v imenu religije ali v njeni zlorabi v sodobnem svetu dogajajo zelo hudi in pretresljivi družbeni problemi, konflikti in celo vojne.

Struktura filozofije

Filozofija je danes dokaj široko vsebinsko področje, ki ga tvori veliko različnih filozofskih pogledov in disciplin. Filozofija mora biti odprta do vseh vidikov njene obravnave. Do tistih, ki že obstajajo, in tudi do tistih, ki šele nastajajo. Vsakršno omejevanje celostne vsebinske obravnave je za razvoj filozofije in posledično tudi znanosti škodljivo in nedopustno. Seveda pa je lahko strokovni razvoj filozofije, predvsem kot spoznavno pojasnjujoče dejavnosti, olajšan, če se spoznanja razvijajo s pomočjo izbranih filozofskih strokovnih disciplin. Med njimi bi lahko izpostavili tiste, ki so pri filozofski obravnavi zgodovinsko in tradicionalno bolj prisotne.

Ontologija (gr. *tò ón* – bitje, bivajoče) je filozofska disciplina, ki vprašuje po prvih vzrokih in principih bivajočega kot bivajočega. Njena tematska področja so bit sama (ontologija), božja bit (filozofska teologija), duša (psihologija) in soodvisnost vsega bivajočega v celoti (kozmozologija). Ontologija poskuša opredeliti obče, splošno kot nekaj, kar je mnogim pojavom skupno, kar jih povezuje, združuje, kar je mogoče opredeliti kot njihovo notranje bistvo. Vzročno-posledična povezanost pojavov je nujna in splošna, vendar je samo ena izmed povezanosti pojavov. Vsak vzrok je sam posledica mnogo drugih vzrokov, vsaka posledica vzrok številnim drugim pojavom. Lahko je eden in isti pojav hkrati vzrok in posledica, lahko vpliva tudi nazaj na svoj vzrok in ga spreminja. Noben pojav nima samo enega vzroka. Za njegov nastanek je potrebna vrsta pogojev. Ista posledica lahko nastane zaradi različnih vzrokov, isti vzrok ima lahko različne posledice, ker pač ne vpliva edini. Zato je treba vzroke pojmovati kompleksno, v spletih, dialektičnih celotah. Aristotel je ontologijo imenoval prva filozofija. Kasneje so to disciplino preimenovali v metafiziko. Danes je metafizika pomemben del ontologije. Ontologija se v glavnem ukvarja s tremi problemskimi področji: razlikuje, kaj je osnova, temelj vse resničnosti; vprašuje in odgovarja na vprašanje, katera oblika realnosti je prvotna in najpomembnejša; razglablja o problematiki gibanja, o dinamiki realnosti. Znotraj ontologije se pojavlja tudi pojem ontologizem, ki poudarja dominacijo splošnosti, visoko abstraktnost. Gre lahko za položaj, ko mislec zaradi gozda ne vidi posameznih dreves ter splošne filozofske pojme, kategorije in splošne zakone nekritično in nasilno uporablja za razlago posameznih, konkretnih situacij in posebnih problemskih področij realnosti. Prav zaradi tega lahko pomeni ontologizem tudi pozabo posebnih družbenozgodovinskih okoliščin, kulturnih specifičnosti, individualne človečnosti, skratka mnoštva in bogastva dejanskosti.

Pragma (gr. *prâgma* – dejanje, opravek, stvar) je smer v filozofiji, ki trdi, da je merilo resnice njena praktična vrednost, da se resnica izraža v uspešni akciji, tj. v praksi. (gr. *prâksis* – dejanje, ravnanje, stvar). V zgodovinopisju je to smer, ki opisuje dogodke, razglablja o njihovih vzrokih in posledicah. Smer, ki se predvsem podreja praktični uporabnosti, koristi.

Eksistenca (lat. *existentia* iz lat. *existere* – bivati, obstoj, obstanek, življenje) je filozofska disciplina oziroma filozofska smer, ki trdi, da je bivanje pred bistvom. To ni povsem enotna filozofska smer. Skupni imenovalac je navezovanje na Husserlovo fenomenologijo in filozofijo življenja. Osrednja kategorija je bit, povezana s človekovo eksistenco, ki je konkretna, individualna in neponovljiva. Človek je za Heideggerja edino bitje, ki se zaveda, da obstaja in

je torej v pristnem razmerju z bitjem. Zaveda se predvsem, da ne živi sam zase, ampak v svetu, s katerim je nujno povezan. Človek se mora v skladu s svojimi možnostmi neprestano uresničevati v svetu zunaj. Pri tem se pojavljajo občutja, kot so odtujevanje, gnus, strah, nemoč, nesmisel ...

Esenca (lat. *essentia* – bistvo, celotnost bistvenih lastnosti česa) je filozofska disciplina, ki stremlji k ugotavljanju bistva splošnih značilnosti pojavov. To so značilnosti, ki se kot skupne lastnosti kažejo v nizu raznovrstnih pojavov. Videz (pojav) vsebuje poleg splošnih tudi posamične lastnosti, ki določajo njegovo individualno posebnost. Bistvo ne obstaja ločeno od pojava in pojav ne ločeno od bistva. Človeška misel prodira vse globlje k bistvu, da bi se od njega znova vrnila k pojavom in jih tako še globlje, celoviteje pojasnila. Esencializem predstavlja ontološko koncepcijo, ki striktno ločuje esenco ali bistvo od eksistence ali obstoja. Prava bit, prava resničnost je dana idealno, enkrat za vselej. Vse izkustveno, dejansko, spremenljivo, gibljivo pripisuje nebiti kot domeni manjvrednega, zgolj pojavnega, relativnega.

Teleologija (gr. *télos*, *teleos* – smoter) je filozofska disciplina, ki proučuje namen in smotre. Je nauk o končnih smotrih stvari; tudi nauk, ki trdi, da so vsi pojavi smotrni in da ima vse dogajanje vnaprej določen cilj.

Aksiologija (gr. *aksía* – vreden, dragocen) je filozofska disciplina, ki proučuje vrednote ter postavlja problem vrednot in vrednotenja v središče filozofije, npr. neokantinci. Značilen predmet proučevanja tvorijo npravstvene in življenjske vrednote. Področje proučevanja vrednot je tesno povezano z zgodovino, filozofijo kulture in psihologijo.

Filozofska etika (gr. *êthos* – običaj, nprav; lat. *norma* – pravilo) je nauk o dobrem in proučuje obnašanje človeka z vidika tistega, kar je dobro, pravično, smiselno in umno. Njen predmet raziskovanja so pojavi moralne narave: sreča, smisel človekovega življenja, svoboda – nesvoboda, zasluga in krivda. Načela in utemeljitve etike bi morale biti splošno veljavne, brez sklicevanja na zunanje avtoritete in konvencije, zaradi česar etika zavzema nadrejeno, kritično stališče do veljavne morale.

Estetika (lat. *aesthetica*; gr. *aisthetiké* – občuten, zaznaven) je filozofska disciplina, ki obravnava splošno določenost lepega, umetniško vrednost, estetski učinek, oblike estetskega čutenja, doživljanja, vrednotenja in ustvarjanja. Glavni pomen in vrednotenje v estetiki se nanašata na kategorije lepo, grdo, tragično, komično, estetsko ugodje oziroma neugodje. Estetika se lahko po Platonu ukvarja z lepoto samo po sebi, z empirično lepoto in z lepoto, ki jo je ustvaril človekov um – z umetnostjo. Estetsko vrednotenje je danes odvisno od pravil, principov, meril in različnih vidikov estetskega proučevanja. Predmet obravnave v estetiki so lahko določeni predmet, pojav, ravnanje, ustvarjanje, umetniški vtis, odnos do življenja in sveta.

Filozofska logika (gr. *logikè téchne*) je filozofska disciplina, ki proučuje pravilnost logičnih izpeljav oziroma rešitev in urejenost logičnega mišljenja. Logika večinoma uporablja logične stavke, razumljene kot sistem znakov (simbolov) s pripadajočimi pravili o logičnih postopkih. Moderna logika že temelji na večvrednostnih sistemih, pri katerih se lahko rešitve logičnega dokazovanja pojavijo z več resničnostnimi vrednostmi in ne le v obliki kategorične vrednosti resnično/napačno. Danes bi lahko filozofsko logiko razdelili na elementarno logiko, ki se ukvarja z vsebinskimi oblikami in načeli zagotavljanja pravilnosti mišljenja (pojem, sodba, sklep), in na metodologijo logike, ki se ukvarja z razvojem metod logičnega raziskovanja in

dokazovanja. Pomemben del logike predstavljajo njene metode obravnave. Te metode so mišljene kot postopki logičnega raziskovanja in dokazovanja. Z njimi lahko zagotovimo višjo raven pravilnosti znanstvenega ali filozofskega spoznanja.

Gnoseologija (gr. *gnôsis* – spoznanje) je spoznavna teorija oziroma teorija znanosti. Kot filozofska disciplina obravnava pogoje, bistvo in meje vsebinskega spoznanja. Znotraj nje bi lahko izdvojili metodologijo spoznavne znanosti (epistemologija, gr. *episteme* – znanje ali spoznanje), ki se bolj ukvarja s predpostavkami in metodami znanosti. Pri tem razvija, pojasnjuje ter kritično pretresa metode, načela, pojme in cilje znanosti. Problem spoznavnosti sveta se nanaša na razmerje med našimi mislimi, predstavami o svetu in med tem svetom samim. Skepticizem kategorično zanika možnost objektivnega spoznanja sveta. Dogmatizem ne postavlja spoznavnostnega problema, zanj je spoznanje absolutno gotovo in zanesljivo. Kriticism kritično proučuje izvor, možnosti in meje človeškega spoznanja. Verjetno je težnja po dokončnem in absolutnem spoznanju resnice oziroma spoznavne resničnosti sveta nesmiselna in nerealna. Seveda pa ima teorija znanosti velik pomen za dvig kakovosti življenja na tem svetu in je zaradi tega zelo koristna filozofska disciplina. Znanost se neprestano razvija na osnovi dialektičnega razmerja med pojavom in bistvom, med občim in posameznim, med nujnim in naključnim. Danes ločimo čutno in umsko spoznavanje. S čuti dojemamo posamično, ne občega. Čuti so izvor vsega spoznanja. Brez čutov ne bi mogli ničesar spoznavati niti na ravni konkretnega niti posamičnega. Šele z umom oziroma razumom lahko človek spoznava obče, splošno. Pri umnem delovanju razpolaga z miselnimi modeli, ki so lahko v največji meri odsev izkustva človeka, ne pa človeštva v celoti. Osrednji problem spoznavnega procesa se skriva v ugotavljanju »resnice«. Resnico lahko razumemo kot dialektično enotnost mišljenja in prakse. Resnica je hkrati subjektivna, kot atribut človekovega spoznanja stvarnosti, in tudi objektivna, ker izraža del, stran, zvezo, odnos, bistvo objektivne stvarnosti. Subjektivna resnica je le proces približevanja objektivni stvarnosti, ki je zaradi njene neizčrpnosti ne more nikoli v celoti zaobseči. Zato nam absolutna resnica o celotni objektivni stvarnosti sveta ni dosegljiva. Kot dialektični proces približevanja objektivni stvarnosti je resnica hkrati relativna in absolutna. Relativna zato, ker je odvisna od razvoja družbe, znanosti in še posebej od omejenosti človekovega spoznavnega aparata. Absolutna pa zato, ker vsebuje in izraža elemente stvarnosti, ki jih poznejši razvoj spoznavanja ohrani, potrdi in naprej razvija. Osnovni kriterij objektivne resnice je praksa (lahko tudi družbeno izkustvo), ki človeško mišljenje vedno povezuje z objektivno stvarnostjo. Vendar tudi praksa ne more biti absoluten kriterij spoznavne resničnosti, ker se tudi sama stalno spreminja.

Filozofska antropologija (gr. *ánthropos* – človek; *lógos* – veda) proučuje človeka, spoznava njegovo naravo, bistvo, samoosmislitev, samouresničitev in humanistične vidike življenja. Filozofska antropologija človeka obravnava celostno. Varovala naj bi spoznanja o človeku pred težnjami po poenostavljanju, ki je v nasprotju s temeljnim antropološkim spoznanjem, da je človek celota, ki je ni mogoče razdeliti z nobenimi, še tako pomembnimi znanstvenimi teorijami.

Danes najdemo filozofijo tudi v specifičnih oblikah filozofskih disciplin, ki obravnavajo in povezujejo posamezne stroke: filozofija športa, filozofija zgodovine, filozofija religije, filozofija narave, pravna filozofija, socialna in politična filozofija, filozofija jezika ...

Kaj je filozofija športa?

Enotne definicije pojma filozofija športa ni mogoče zaslediti. Po Kristanu (2000) je to »modro, razumsko (racionalno) iskanje resnice o pojavih, procesih, odnosih in namenih te ali one pojavne oblike športa«. Seveda tudi ta definicija odpira naslednja filozofska vprašanja: kaj je modro in razumsko; kaj je resnica; kaj je pojav, proces, odnos; kaj je namen; kaj je pojavna oblika športa? Vprašanje, ki se postavlja samo po sebi, je: ali filozofija športa potrebuje definicijo?

Filozofija športa je posebna disciplina obče filozofije, ki vsebinsko celostno obravnava vprašanja in problematiko športa.

Med osnovna vprašanja filozofije športa sodijo:

Kaj je šport?

Kaj je športna aktivnost?

Kakšne so moje vrednote in želje, povezane s športno aktivnostjo?

Bom zaradi športne aktivnosti bolje živel?

Kakšen je moj osnovni namen športne aktivnosti?

Kakšni so moji osnovni smotri in cilji športne dejavnosti?

Kaj pomeni športna aktivnost za moje življenje?

Bom zaradi športne aktivnosti bolj zdrav?

Mi je športna aktivnost všeč, privlačna, lepa?

Katere športne zvrsti so mi ljubše, privlačnejše in pomembnejše?

Bom zaradi športne aktivnosti uspešnejši na delovnem mestu in v poklicu?

Katere gibalne športne zvrsti so primerne zame in zakaj?

Kaj moram narediti, da bom dosegel cilje?

Katero pot naj izberem, da bom uspešen?

Sem prepričan, da je izbrana pot pravilna?

Kdaj bom ustrezno pripravljen, da bom lahko uspešen?

Bi bil lahko še boljši?

Zakaj sem bil oziroma nisem bil uspešen?

Kakšen smisel ima doseganje svetovnega rekorda za vsako ceno?

Se v športni dejavnosti počutim ugodno in imam občutek poštenega delovanja, igre, sodelovanja?

Mi lahko dosežki športne dejavnosti poplačajo trud, ki ga vlagam v izvedbo te dejavnosti?

Bom s pomočjo športne dejavnosti postal slavna in priljubljena osebnost?

Mi lahko pri športni dejavnosti pomaga znanost? Kje, kdaj in kako mi lahko pomaga?

Vprašanj, ki jih obravnava filozofija športa, je veliko. Posameznik odgovore nanje neprestano išče s pomočjo metod filozofskega delovanja. Te so močno razvejane in so po Haagu (1996) povzročile delitev obče filozofije športa na njene posamezne discipline.

Osnovni namen filozofije športa je po Kretchmarju (1994), da postavlja vprašanja in išče odgovore v povezavi s tistimi vsebinskimi problemi, ki so aktualni za družbo in za posameznika, njihovo reševanje pa lahko prispeva k višji kakovosti športne dejavnosti in k zadovoljstvu udeležencev športa. Glede na opredelitev vsebine predmeta obravnave lahko v okviru filozofije športa oblikujemo različne tematske sklope. Pri določanju tem je prisotna visoka vsebinska raznolikost. Pediček (1992), Kristan (2000) in Starosta (2010) imajo različen pogled na delitev filozofije in znanosti o športu na posamezne discipline.

Da bi lahko ubežali nevednosti, moramo filozofirati. S filozofiranjem si lahko pomagamo pri iskanju in ugotavljanju vzrokov ter razlag dogodkov in procesov, ki potekajo v našem izkustvenem svetu. S pomočjo osebne filozofije lahko delujemo, ustvarjamo in gradimo razumski ter čustveni pogled na svet športa. **Filozofija športa šport vedno obravnava celostno. Pri tem uporablja predvsem miselne metode.** Filozofija v prvi vrsti obravnava strokovno praktična vprašanja kulture športa. Pri obravnavi nekaterih vprašanj je nemočna, zato odgovore išče s pomočjo znanosti in teorije. Medsebojno povezani filozofija in znanost postajata vse pomembnejši del strokovne obravnave športne prakse in tudi motor razvoja gibalno-športne dejavnosti. Zaradi tega se filozofija športa vedno bolj povezuje in razvija

skupaj z znanostjo. Njuna ustvarjalna povezanost se danes še prav posebej kažeta v pospešenem razvoju tehnologije v vseh pojavnih in namenskih oblikah športne dejavnosti.

Značilnosti filozofije športa

Med osnovne značilnosti filozofije športa sodijo:

- **Umno, modro delovanje, razumska refleksija o temeljih biti (resnično – dobro – lepo) in ravnanja.**
- **Usmerjenost k iskanju bistvenih značilnosti, resnice, splošnih zakonitosti, logosa.**
- **Doktrinarnost, konceptualnost:** oblikovati čvrst (konsistenten) in logično povezan (koherenten) miselni sistem, teorijo.
- **Celovitost proučevanja:** pogled na celoto, holistični pristop.
- **Osmišljevanje dejstev, izkušenj, spoznanj.**
- **Odpiranje novih vprašanj, ugotavljanje praznin, oblikovanje teoretičnih predpostavk.**
- **Usmerjenost v kakovost proučevanja:** kvaliteta je pomembnejša od kvantitete.
- **Povezovanje prakse in teorije.**
- **Povezovalnost in integracija različnih strokovnih in znanstvenih področij, ved in disciplin.** Pri proučevanju strokovnih vprašanj filozofija športa povezuje tudi področja humanističnih, družboslovnih, specialnih pedagoških in didaktičnih, naravoslovnih, tehničnih in medicinskih ved, zato je tudi sestavina teh znanstvenih področij in disciplin. Filozofija po Kristanu (2000) »povezuje in osmišlja spoznanja znanstvenih disciplin posamezne vede v enotno teorijo«. Filozofija igra tudi integracijsko vlogo, še zlasti, če isti predmet ali področje proučuje več znanstvenih disciplin.
- **Nenehno preverjanje, kritičnost in skepsa (dvom):** nobena spoznanja niso dokončna, vse se spreminja, z drugega zornega kota se stvari vidijo drugače, celoten razvoj filozofije je potekal kot kritika poprejšnjih nauk in nazorov.
- **Usmerjenost k diskurzivnemu, abstraktnemu razčlenjevanju, sklepanju, logičnemu dokazovanju na podlagi razmišljanja.**

- **Usmerjenost k ovrednotenju in ocenjevanju spoznanj, dejstev, stvari, dogodkov z vidika etike, morale oziroma humanistike, aksiologije, teleologije, estetike.**
- **Argumentiranost:** razprava naj poteka na temelju argumentiranih dejstev.
- **Urejenost terminologije:** skrb za negovanje govornega in pisnega jezika ter terminologije.
- **Brezpredpostavkovnost:** pri filozofski obravnavi predpostavke niso nujno potrebne, niti k njim ne težimo nujno.
- **Pojasnjevanje, razlaga, predvidevanje, transformacija.**
- **Zanesljivost, veljavnost, objektivnost:** omogočajo doseganje znanstvene vrednosti diskurza.
- **Zgodovinskost:** filozofija se stalno razvija. V vsakem zgodovinskem obdobju je izpostavila svojevrstne teme, poglede, nazore, usmeritve in nauke.
- **Aktualnost:** filozofija spremlja človeka in človeštvo v celoti v vsakem trenutku. Je luč, ki razsvetljuje prostor. Brez nje bi bile človekove spoznavne možnosti zelo šibke.

Struktura filozofije športa

Filozofija športa se je začela razvijati na temeljih obče filozofije, za katero je večtisočletni razvoj. Skozi zgodovino se je obča filozofija razvijala prek različnih pogledov, naukov, usmeritev, prepričanj in šol. Novi pogledi so nastajali na podlagi kritične obravnave poprejšnjih. Opisati filozofijo skozi njen razvoj, je zelo obsežno delo oziroma pravi leksikon filozofije. Običajno lahko takšno delo nastane na podlagi povzetka prispevkov številnih, kot izpostavlja Sruk (1995), včasih tudi neznanih avtorjev.

Filozofija športa se ukvarja s podobnimi vprašanji kot obča filozofija in njene discipline. Tako se danes na področju filozofije športa močno razvijajo njene posebne discipline oziroma vidiki:

- Etika športa.
- Estetika športa.
- Aksiologija športa.
- Jezikoslovje in terminologija športa.

- Filozofska antropologija športa.
- Kinantropologija.

Danes sta morda v ospredju filozofska antropologija športa in kinantropologija. Obe sta se močno spoznavno teoretsko razvili na področju, ki poskuša čim bolj celostno obravnavati vsebinska vprašanja in probleme na področju športa in obravnave človekovega gibanja. Povezujeta se tudi z drugimi disciplinami filozofije športa in seveda tudi z občo filozofijo. V sodobnem športu je po Hosti (2007) etični vidik vedno pomembnejši. Na ta vidik športa je opozoril profesor Franc Pediček v svoji drugi knjigi obširne trilogije z naslovom »Pogledi na telesno vzgojo, šport in rekreacijo«. Knjiga je bila izdana v času, ko se je v športu rojevala takoimenovana 'profesionalizacija' športa. Ta razvojna faza je prinesla s seboj številna etična in moralna vprašanja ter dileme. Vrhunski športniki vse bolj postajajo 'profesionalci', ki športno dejavnost izvajajo kot poklicno delo, podobno kot to počnejo zaposleni v drugih poklicnih dejavnostih. Seveda je šlo v športu za svetovni fenomen. Sodobni profesionalni šport je s seboj prinesel tako pozitivne kot tudi negativne razsežnosti in posledice. Še zlasti je avtor opozoril na možen pojav osebne in družbene alienacije športa, ki ga bo predvsem povzročila vse bolj prisotna komercializacija športa. Ta je in bo spremenila vrednost in pomen športnikovih dosežkov. Namesto poudarjene družbeno kulturne vrednosti športnih dosežkov se bo začelo v ospredje vse bolj postavljati njihovo tržno vrednost. To pa bo lahko povzročilo tudi negativno konotacijo družbenega in osebno-humanega pomena športa in prav bi bilo, da v tem procesu oblikovanja športa, kot je zapisal avtor - **»športniki ne bi izgubili, temveč našli človeka«**. Filozofija športa v ontološko - teleološkem smislu ne more iti mimo vsakodnevno udejanjene športne prakse. Ta pa športno dejavnost značilno diferencira v različne pojavne in namenske oblike športne dejavnosti. Glede na prevlado namenske oblike športne dejavnosti bi lahko opredelili naslednji dve specialni disciplini filozofije športa:

- Filozofija tekmovalne športne dejavnosti.
- Filozofija športne rekreacije - vadbe za razvoj in ohranjanje psihofizične zmogljivosti ter vadbe za zdravje.

Sodobna filozofija športa se ne bi smela pretirano obremenjevati z njeno členitvijo. Za njen razvoj so po Kretchmarju (1994) pomembne predvsem aktualne teme, ki naj bi koristile temeljnemu namenu in izročilu filozofije. Tega se zavedajo tudi številni avtorji filozofskih

pisnih del. Eno od njih je obsežna monografija Jerneja Piska (2019) z zanimivim naslovom *Filozofski pogled v drobovje športa*. Avtor se je lotil številnih vidikov filozofske obravnave športa. Poleg odgovorov, ki nam jih ponuja, se ob prebiranju že odpirajo nova vsebinska vprašanja in pogledi na šport. V slovenskem akademskem prostoru je filozofija športa dokaj mlada strokovno-znanstvena disciplina. Izjava profesorja Leva Krefta (2011), tvorca sedanjega akademskega razvoja filozofije športa v slovenskem in tudi mednarodnem prostoru, da se ukvarja tudi s filozofijo športa, je pri nekaterih stanovskih kolegih sprožila začudenje. Niso namreč vedeli, da v slovenskem športoslovju sploh obstaja to področje. Predstavitev filozofije športa v uvodu njegove knjige z naslovom *Levi horog* lahko bralcu pomaga pri razumevanju vloge in pomena filozofije športa z vidika preteklosti, sedanjosti in tudi prihodnjega razvoja. Dolgoletni profesor na Fakulteti za šport Silvo Kristan je v prizadevanju za pravilno identifikacijo znanosti o športu predlagal več imen, med drugimi tudi termin športoslovje. Zdi se, da je njegov predlog še najprimernejši za poimenovanje filozofije športa kot ene od akademskih disciplin znanosti o športu. Ob koncu predgovora je Kristan v svoji obsežni monografiji *Športoslovje na Slovenskem* zapisal: »*Neprimerno bi bilo, če bi si lastil 'edini pravilni pogled' na stvar. Delo ni napisano kot Resnica, ampak kot podlaga za razmislek, kot 'kost za glodanje', iztočnica za dialog, torej za iskanje Resnice.*« In prav to naj bi bila tista filozofija športa, ki naj bi prispevala predvsem k temu, da bo šport koristil človeštvu v vsem, kar je usmerjeno k dobremu, koristnemu, srečnemu in lepemu.

POGLAVJE 2

PREPLETENOST FILOZOFIJE S PRAKTIČNO IN DISKURZIVNO ZAVESTJO

Filozofija je miselna dejavnost, ki obsega človekovo praktično in diskurzivno zavest. Odvisna je od človekove razumske, zavestne dejavnosti in od njegovih spoznavnih sposobnosti.

Človekovo filozofsko delovanje temelji na zavedanju, ki je osnova njegove zavestne, miselne in razumske aktivnosti. Pojem zavedati se pomeni zbuditi se iz stanja, v katerem človek ne deluje zavestno.

Zavest je človekova lastnost, ki mu omogoča zavedanje lastnega obstoja in delovanja v kognitivnem, konativnem, čustvenem, moralno-etičnem, socialnem, ustvarjalnem, umetniškem in spoznanjskem smislu.

Filozofija je prepletena s praktično in diskurzivno zavestjo človeka (slika 1).

Slika 1: Model prepletenosti filozofije s praktično, strokovno in diskurzivno zavestjo

Ločnica med posameznimi oblikami zavesti se spreminja in je propustna. Med njimi ni trdnih pregrad.

Praktična zavest

Praktična zavest je po Giddensu (1984) sestavljena iz vsega, kar je posamezniku samoumevno, kako se dogaja, ne da bi bil sposoben temu dati diskurzivni izraz.

Praktična zavest (gr. *prâksis* – dejanje, ravnanje, stvar) temelji na empirični, neposredni čutni človekovi dejavnosti. Oblikuje se na podlagi praktičnih izkušenj, spretnosti, sposobnosti, rutin, utrjenih tehnik in vedenja.

S pomočjo praktične zavesti se uporabljajo praktična vedenja in znanja. Biti uspešen v praksi pomeni, da si usposobljen za opravljanje določenih praktičnih nalog, dejanj in opravil.

Človek je v praksi v naravnem in kulturnem okolju, ki ga pozna le v določeni meri. Zavédni del kulturnega okolja je tisti del kulture, ki je človeku neposredno dosegljiv. Iz narave in kulture, ki ga obdajata, izhaja njegova eksistenčna subjektivna izkušnja, ki ga vodi.

Človek svojo kulturo oblikuje s pomočjo zgodovinske izkušnje in v odvisnosti od življenjske realnosti časa, v katerem živi. Vsakdanji svet doživlja predvsem kot prostor svojih realnih eksistenčnih dejanj in le drugotno kot predmet svojega razmišljanja. Za spoznavanje in razumevanje lastnega vsakdanjega praktičnega sveta je človek običajno pragmatično zainteresiran le do mere, da lahko v njem uspešno deluje in kakovostno živi.

Praktična zavest povzroča rutinsko vedenje. **Rutina je temeljni element vsakdanjega delovanja in pomeni ponavljanje praktičnih dejavnosti, ki jih opravljamo na enak način.** Takšno delovanje poteka, dokler je praktično uspešno. Rutina se (povzeto po Andolšek, 1995) oblikuje v tradiciji, navadah in običajih. Rutina je vitalnega pomena za psihološko plat človekovega delovanja, ker v njej temeljita ontološka varnost in zaupanje ljudi v vsakdanji potek družbenega življenja. Kadar se rutine porušijo, se lahko vzpostavi strah, ki zavre normalno delovanje in povzroči nelagodno počutje.

Človek kot socialno bitje na ravni praktične zavesti vsakodnevno deluje s pomočjo zdravega razuma. **To je socializirana oblika razuma, ki ga človek deli z drugimi v normalnih, samoumevnih rutinah vsakdanjega življenja.** Praktična zavest obsega vsa področja

človekovega življenja. Po Haagu (1996) bi lahko prakso razdelili na več zvrsti, npr. na telesno – gibalno prakso, na poklicno prakso, na družbeno prakso.

Diskurzivna zavest

Človek teži k pojasnjevanju prakse, k njenemu posploševanju, urejanju, sistematiziranju in racionalnim razlagam. To pa je že prehod od življenjske konkretnosti k abstraktnemu načinu razmišljanja in izražanja.

Diskurzivna zavest (lat. *discursus* – razgovor) pomeni obliko zavesti, kjer lahko človek svoje misli izrazi govorno (verbalno).

Jezik temelji na govoru kot sredstvu komunikacije. Jezika se je treba naučiti, zato je diskurzivna zavest tudi naučena zavest. Govorna komunikacija poteka s pomočjo jezika, ki vsebuje tudi formalno logično strukturo. Logični jezik omogoča formalno logično, tj. teoretično sklepanje, ki poteka na osnovi medsebojno povezanih členov, dejstev in ugotovitev. To pa že sodi v filozofijo znanosti in teorije, ki neprestano teži k oblikovanju novega znanja in k njegovemu povratnemu prenosu v življenjsko prakso. Človek je sposoben misli izraziti v govorni in pisni obliki. Izraža se lahko tudi na drug način, še zlasti na področjih kulture, športa, tehnike, umetnosti.

Diskurzivna zavest vsebuje različne vrste zavesti:

- Zavest sklada vednosti.
- Teoretična zavest.
- Ustvarjalna in umetniška zavest.

Zavest sklada vednosti je sklad človekove splošne informiranosti. Oblikuje se na podlagi subjektivnih izkušenj pri rutinskih strokovnih opravilih, z dedovanjem, z vzgojo, z družbenimi razmerami, s kulturo, z zgodovino, s prebiranjem literature, s pomočjo medijev (televizija, radio, časopisni viri, internetne spletne tehnologije, socialna omrežja).

Teoretična zavest je vrsta zavesti, ki se oblikuje s pomočjo znanosti oziroma znanstveno-logičnega mišljenja. Znanost je po Kristanu (2000) *»ena od oblik ali sestavin družbene zavesti«*. Po Jermanu (1994) je znanost *»predvsem tisto duhovno, intelektualno umevanje sveta, pri katerem se svet pojasnjuje celovito, s sistemom trditev, ki se jih lahko dokaže empirično«*.

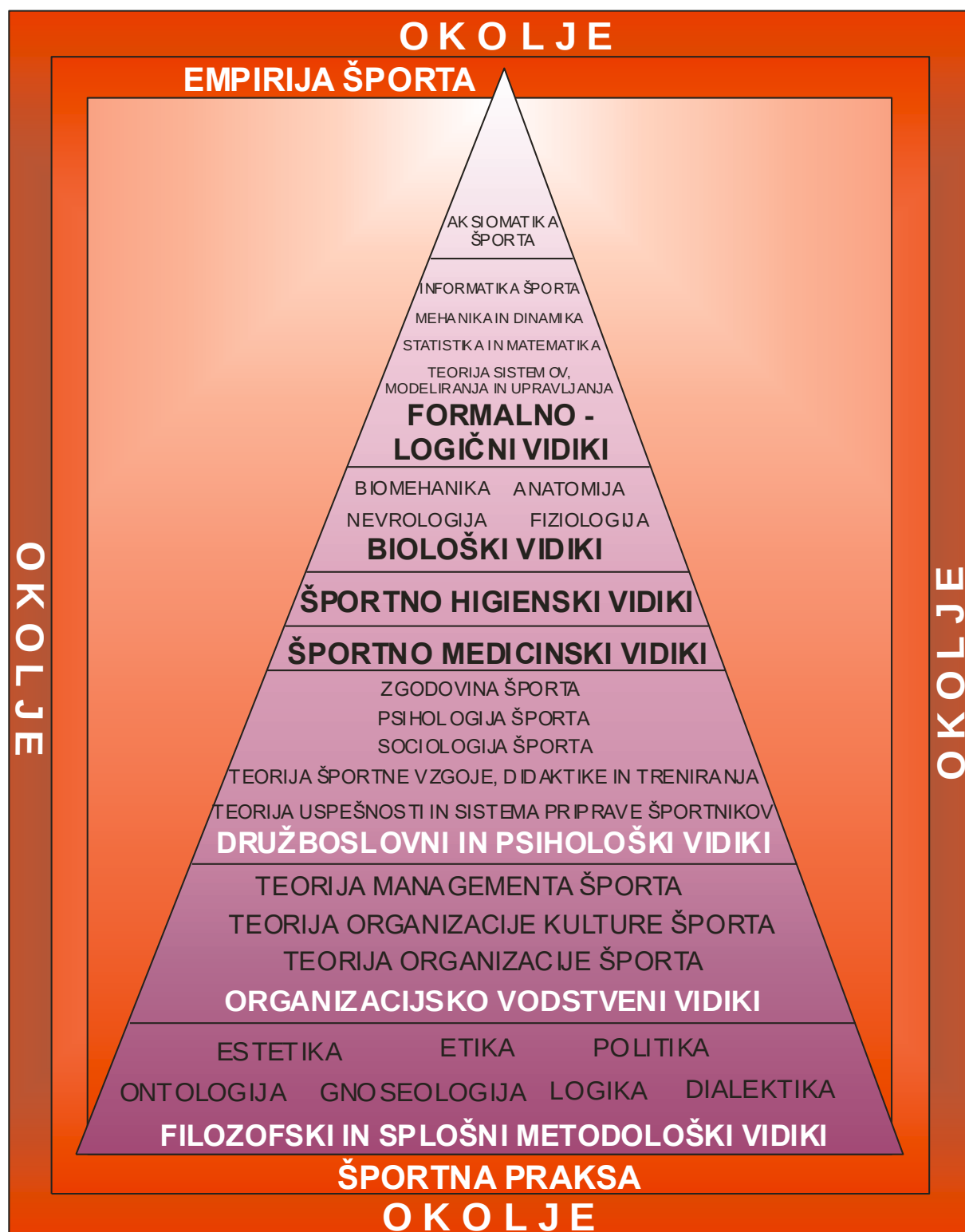
Namen znanosti je na osnovi objektivnega empiričnega proučevanja prakse razvijati teorijo. Pojem teorija (fr. *theorie* iz. gr. gl. teoretičen) pomeni:

- Čisto znanstveno spoznanje – kot logično posploševanje prakse.
- Sistem znanstvenih trditev ali hipotez, ki dajejo razlago za pojave, procese, mehanizme, dogodke itd.

Teorija nastaja in se razvija s pomočjo različnega znanja. Znanje lahko predstavlja celoto podatkov, ki si jih kdo vtisne v zavest z učenjem, študijem. V strukturi znanja ločimo teoretična, praktična, izkustvena, površinska in globinska znanja.

Pri oblikovanju teorije sodeluje niz filozofskih in znanstvenih disciplin. Nekatere od njih so natančnejše formalne kvantitativne spoznavne discipline, druge pa bolj kvalitativne (slika 2).

Slika 2: Kvalitativne in kvantitativne filozofske in znanstvene discipline

Kvalitativne filozofske znanstvene discipline so v zatemnjenem delu, ki simbolizira nizko spoznavno zmožnost. Kvantitativne discipline so v svetlem delu, ki simbolizira večjo spoznavno zmožnost. Za razvoj novega znanja in teorije je treba razvijati vsa znanstvena področja v njihovem medsebojnem povezovanju. S pomočjo kvantitativnih znanstvenih disciplin bomo prodirali v področje kvalitativnih znanstvenih disciplin in v področje neznanega. Zdi se, da se z razvojem sodobne znanosti vse bolj odkriva veličina neznanega, ki je bila v preteklosti pogosto predmet spekulativnih pogledov. Zagotovo je prav nepoznano izziv za filozofijo, ki po konceptualističnem vidiku Anselma Canterburyja (1033–1109) temelji na stvareh samih ter šele prek njih prodira k splošnemu in skupnemu. Po Albertu Magnusu (1206–1280) so vprašanja, ki so na meji nepoznanega, tista, ki jih je mogoče reševati s pomočjo razuma in so predmet filozofskega proučevanja, in vprašanja, ki jih rešujemo s pomočjo razodetja. Po Avreliju Avguštinu (354–430) je mogoče v veri razgrniti spoznavne zmožnosti in obrnjeno, uvid oziroma spoznanje potrjuje vero. Filozofija tako po Tomažu Akvinskem (1225–1274) temelji na ustvarjenih stvareh, medtem ko teologija izhaja iz boga. Verski stavki so morda nadrazumski, niso pa protirazumski. Filozofija in znanost morata nenehno težiti k pridobivanju novih spoznanj v skladu s pogledom Nikolaja Kuzanskega (1401–1464), da »nič ni tako poznano, da ne bi moglo biti še bolj poznano« (povzeto po Burkard, Kunzmann in Wiedmann, 1997). Na osnovi znanstvenih spoznanj bo človek hitreje in uspešneje spreminjal sklad vednosti vsakdanjega življenja, ki pretežno temelji na pravilih zdravega razuma. Za razvoj teorije športa je po Kristanu (2012) pomembno predvsem, da se znanje oblikuje in razvija v skladu s terminološkimi načeli, ki temeljijo na znanstvenem pristopu. Prva naloga na področju terminologije terja po Bouchardu (1991) skrb za razvoj strokovnega izrazoslovja ter njegovo horizontalno in vertikalno členitev na študijska področja in podpodročja ter na konkretne znanstvene discipline. Terminologija na področju športa in kineziologije se vse bolj razvija v slovenskem (Kristan, 2012), angleškem (Anshel, Freedson, Hamill, Haywood, Horvat in Plowman, 1991) in tudi drugih jezikih. Pri razvoju jezika in verbalizacije s pomočjo teoretične zavesti po Ludwigu Klagesu (1872–1956) obstaja tudi nevarnost, da se življenjska realnost pretirano preobrazi v goli objekt, formalizem, besede in stavke, kar jo vse bolj analitično razčlenjuje in morda zaradi tega tudi uničuje ter omejuje njeno izvirno harmonijo. Na to je opozoril tudi Edmund Husserl (1859–1938) z mislijo, da »svet življenja« predstavlja osnovni smisel znanosti. Pretirana verbalizacija in abstraktno matematična objektivna členitev lahko vodita stran od nazornega subjektivnega sveta življenja in zato lahko izgubijo življenjsko pomembnost. Objektivne znanosti so vedno le subjektivne tvorbe človekove življenjske svetne prakse. V procesu oblikovanja teorije znanosti

se lahko po Williamu Jamesu (1842–1910) ustvarjajo tudi prepričanja, ki niso podvržena kriteriju resnice, ampak so izraz posameznikovih subjektivnih in tudi objektivnih družbenih praktičnih interesov. Kriterij resnice je preizkušnja v praksi dosežene koristi. Ker so interesi in življenjske razmere različni, obstaja tudi več »hkratnih resnic« (povzeto po Burkard, Kunzmann in Wiedmann, 1997). Ne glede na raznovrstne omejitve in težave pri približevanju spoznavanja »objektivne resnice« je po Zeleniku (2000) *filozofija nujno potrebna za razvoj znanosti oziroma teorije*. Filozofija in znanost lahko samo skupaj prispevata h kvalitativnemu razvoju prakse ter h kakovosti življenja posameznika in družbe v celoti. Pri tem bi lahko po Christianu Wolffu (1679–1754) filozofijo razumeli »kot znanost o vseh možnih stvareh in znanost kot sistem, katerega podlaga je filozofija«.

Na temelju znanstvenih spoznanj bo lahko človek uspešneje spreminjal sklad vednosti vsakdanjega življenja, ki temelji pretežno na pravilih zdravega razuma. Teoretično zavest pridobivamo predvsem s pomočjo izobraževanja in strokovnega izpopolnjevanja ter usposabljanja. Pri tem gre za različne oblike formalnega in neformalnega pridobivanja znanja.

Ustvarjalna in umetniška zavest

Ustvarjalna in umetniška zavest je vrsta zavesti, ki omogoča inovativno delovanje, to pa vsebuje prvine ustvarjalnega in umetniškega delovanja. Filozofija športa ne more biti usmerjena samo v spoznavanje. To vlogo vse bolj prevzema znanost o športu. V skladu s kritiko filozofije, ki jo je izrekel Karl Marx (1818–1883), »da filozofi zgolj različno interpretirajo svet, gre pa za to, da svet spremenimo«, je današnja filozofija športa usmerjena tudi v ustvarjalno dejavnost, s katero se ustvarja kultura športa. Njen razvoj je odvisen predvsem od ustvarjalne in umetniške zavesti, ki omogoča inovativno delovanje. Človeku je vrojena težnja po umetniškem delovanju na različnih področjih kulturnega ustvarjanja (v glasbi, slikarstvu, plesni kulturi, gledališču, arhitekturi, oblikovanju, akrobatiki in tudi gibalno-športni kulturi). Umetniška zavest zbuja neko vrsto ugodja oziroma neugodja. Še zlasti se pojavlja pri zadovoljevanju kulturnih potreb. Zadovoljevanje teh potreb zahteva človekovo ustvarjalnost, ki bi morala biti po Henriju Bergsonu (1859–1941) *v življenju človeštva trajen proces, ki ga stalno spodbuja življenjski gon. Zaradi te dejavnosti lahko zagotovimo stalen razvoj kulture, ki se diferencira v vedno nove forme* (povzeto po Burkard,

Kunzmann in Wiedmann, 1997). *Pogoj za človekovo ustvarjanje je po Georgu Simmlu (1858–1918) njegova svoboda, ki ji je naloženo, da v sporu z odrevenelimi družbenimi formami odpira nove življenjske horizonte (ib.). Umetniška zavest se po Robertsu (1995) kaže skozi raznovrstne vrhunske storitve, proizvode in dosežke, zato pomembno oblikuje šport kot kulturo in umetnost. V športni in gibalni kulturi se dosežki udeležencev gibalno-športne dejavnosti ne kažejo skozi pojme, številke, besede, stavke, znanstvene ugotovitve, ampak s praktično gibalno dejavnostjo, pri kateri gre za posebno obliko psihofizične in socialne aktivnosti ter ustvarjalnosti. Zaradi človekovih potreb po vrednotenju in spoznavanju dosežkov gibalno-športne dejavnosti se ti potem kvantificirajo in spreminjajo v objekt praktične uporabnosti in koristnosti ter znanstvenega proučevanja. Ustvarjalnost v športu je sestavina generičnega bistva človeka, ki se v športu kaže skozi spontano igro duha in telesa. Po Petroviću (1981) človek s pomočjo športne dejavnosti ustvarja specifičen svet, z merili, lastnimi športu, in je torej per definitionem ustvarjalen. Ustvarjalnost v športu se kaže v inovativnosti, posodobljenosti in izpopolnjenosti njegovega strokovnega delovanja. Ustvarjalnosti strokovnjaka ne smemo enačiti z njegovo poklicno strokovno formalno usposobljenostjo. Ustvarjalnost je sposobnost za uspešno iskanje novih učinkovitih postopkov pri reševanju načrtanih nalog. Formalna strokovna usposobljenost pomeni obseg vseh sposobnosti in spoznanj, ki jih je posameznik osvojil med formalnim usposabljanjem. Formalna strokovna usposobljenost sama po sebi sicer ne zadošča za ustvarjalno razreševanje strokovnih nalog, lahko pa pripomore k doseganju najvišjih rezultatov ustvarjalnega dela. Za ustvarjalno delo v športu je potrebno znanje, in to predvsem spoznanja, ki jih tvori filozofija športa pri proučevanju pojavnega sveta (fenomenov) oziroma po Immanuelu Kantu (1724–1804) »stvari, ki nas obkrožajo«, in ustvarjalne ideje, podkrepljene z inovativnim umetniškim navdihom.*

Strokovna zavest

Strokovna zavest omogoča strokovno delovanje, zaradi katerega se posledično tudi sama razvija. Nosilci strokovne zavesti so na izbranem strokovnem področju strokovno usposobljeni posamezniki oziroma strokovnjaki. Na področju gibalne in športne kulture so nosilci strokovne zavesti učitelji, trenerji, inštruktorji in managerji.

Vrhunski strokovnjaki lahko posedujejo vse oblike in ravni zavestnega delovanja (zdrav razum, praktične rutine, spretnosti, vedenja, obča in strokovna znanja, ustvarjalnost in umetnost).

Strokovna zavest je na neki način odsev refleksivne zavesti. Refleksivna zavest (iz. lat. *reflexio* – odsevanje, odsvitanje, odbijanje) temelji na razglabljanju in premišljevanju. Je odsev praktične in teoretične zavesti.

Refleksivna zavest je pomembna za vsakodnevno življenje in pomaga iskati odgovore na osnovno vprašanje, zakaj in kako nekaj počnemo. Refleksivna zavest povezuje praktično objektno delovanje s subjektivnim razumom, z njegovo duševnostjo in omogoča poglobljanje vase. V fiziološkem smislu refleksivno delovanje organizma povzroča od volje neodvisne odzive organizma na dražljaj. V duševnem smislu pa refleksivna zavest temelji na človekovi voljni razumski aktivnosti.

Refleksivna zavest pomaga strokovno razreševati nove in nepričakovane praktične situacije. Posameznik je v svojem izkustvenem svetu neprestano v vrtincu novih, nepričakovanih dogodkov, procesov in pojavov, ki v njem sprožajo začudenje, dvom, vprašanja. Sprašuje se o vzrokih, ki vplivajo na njegovo delovanje, življenje, in o smislu svojega početja. Ta vprašanja spodbujajo v njem željo po razjasnitvi in razumevanju. Želi si znanja, s pomočjo katerega bo lahko zadovoljivo pojasnjeval in razlagal pojave, dogodke, procese in okoliščine, v katerih živi in oblikuje svojo vednost. Refleksivna zavest je tudi gonilo motiviranega delovanja, ko išče način za uspešno razreševanje praktičnih problemov in doseganje ciljev delovanja.

Strokovnjak s poudarjeno teoretično zavestjo se bo pri razreševanju strokovnih problemov bolj oziral v prihodnost. S pomočjo teoretične zavesti bo uspešneje izbral poti napredka strokovnega dela v praktičnem procesu. V prizadevanju za boljše, naprednejše, sodobnejše, uspešnejše se bo uspešen strokovnjak stalno izobraževal in strokovno izpopolnjeval, odpiral v svet in se zanimal za znanstvenoraziskovalne rezultate.

Strokovnjak z nizko teoretično zavestjo je usmerjen v preteklost in v ohranjanje obstoječega. Ne vidi potrebe po razvoju stroke, prizadeva si ohraniti obstoječe stanje, poudarja lastne poglede, občutke in izkušnje. Pri odnosu do drugih virov spoznanj in ustvarjalnih napotkov bo nezaupljiv. Največkrat bo preprečeval prenos novega znanja, spoznanj in informacij v prakso,

dokler jih zanesljivo ne preverijo. To pomeni neprestano capljanje za uspešnim strokovnim delovanjem. Za vrhunske strokovnjake je značilna visoka stopnja ustvarjalnega in umetniškega delovanja.

Neposredno strokovno delo v praksi nujno zahteva ustrezno teoretično zavest in ustvarjalnost. Kakovost strokovnega delovanja je odvisna tudi od množice drugih dejavnikov. Od motivacije nosilcev strokovnega dela; od materialnih in finančnih pogojev; od osebnostnih lastnosti strokovnih sodelavcev; od družbenopolitičnih in socialnih razmer, v katerih strokovni sodelavci delujejo; od delovne aktivnosti nosilcev strokovnega dela itd.

Ustvarjalna in umetniška komponenta strokovne zavesti

Strokovno delo, ki ga opravljajo nosilci strokovnega delovanja (športniki, trenerji, učitelji, inštruktorji, managerji), je neprekinjeno in sistematično ustvarjalno delo, ki stalno zahteva nova spoznanja, spretnosti, tehnike in znanja. Uspešnost strokovnega delovanja je bistveno odvisna od ustvarjalnosti.

Naloga strokovnjaka je ustvariti rezultate, ki bodo pomenili nekaj novega, dobrega in pomembnega. S strokovnim delovanjem npr. skrbi za športno formo, širi pozitivno ozračje za šport, vzgaja športnike, vzpostavlja prijateljske stike in medosebne odnose, širi medsebojne vezi, pogloblja samozavest in ustvarja določene predstave.

Športni strokovnjak deluje tudi umetniško. Zlasti ko gradi vrhunsko gibalno kompozicijo, uresničuje gibalne spretnosti in sposobnosti v skladu z zahtevami tehnike in taktike, gradi celovito podobo uspešnega športnika, ustvarja in neguje estetske in humanistične vrednote športa. Z ustvarjalnim delovanjem vpliva na dinamiko dejavnosti posameznika, ekipe in ustvarja pomembne dogodke, včasih tudi zgodovinske vrednosti.

Z ustvarjalnim delovanjem spreminjamo športnikove osebnostne biopsihosocialne razsežnosti tako, da bi dosegli želene rezultate. Ustvarjalno delovanje ima močan vpliv tudi na ustvarjanje podobe, pojmov o svetu, dogodkih in pojavih.

V ustvarjalnem procesu strokovnjak ustvarja tisto, kar je resnično, kar obstaja v danem svetu ter je podprto z ustvarjalnim mišljenjem in ravnanjem. Bistvo strokovne ustvarjalnosti je ustvarjalno poseganje v življenje in v doživljajski čustveni svet na način, ki omogoča doseganje ciljev delovanja.

Ustvarjalnost v športu je sestavina generičnega bistva človeka, ki se kaže prek spontane igre duha in telesa. Po Petroviću (1981) človek *s pomočjo športne dejavnosti ustvarja specifičen svet z merili, lastnimi športu. Je torej per definitionem ustvarjalen.*

Strokovna ustvarjalnost se kaže na več stopnjah. Strokovnjak začetnik se uvršča med nizko usposobljene in ustvarjalne strokovnjake. Šele s procesom izgrajevanja strokovne usposobljenosti se kvalitativno spreminja v smeri srednje in visoke stopnje strokovne ustvarjalnosti. Ta proces se prične v trenutku, ko posameznik prevzame strokovno vlogo in začne v njenem okviru zavestno delovati. Celoten proces poteka v več razvojnih fazah, ki se vzročno-posledično nadgrajujejo in dialektično prehajajo v različne kvalitativne ravni strokovne ustvarjalnosti. Uspešni strokovnjaki se razvijajo dlje časa. Pri tem morajo biti izpolnjeni mnogi pogoji, ki vplivajo na kvalitativno rast njihove poklicne strokovne ustvarjalnosti.

Strokovnjakova ustvarjalnost se kaže v inovativnosti, posodobljenosti in izpopolnjenosti njegovega strokovnega delovanja. Je sposobnost za uspešno iskanje novih učinkovitih postopkov pri reševanju začrtanih nalog in je ne smemo enačiti s poklicno strokovno usposobljenostjo. Formalna strokovna usposobljenost pomeni vsoto vseh sposobnosti in spoznanj, ki jih je posameznik usvojil med formalnim usposabljanjem. Za ustvarjalno delo je seveda potrebna primerna strokovna usposobljenost, ki pa ni zagotovilo, da bo nekdo strokovne naloge razreševal tudi na ustvarjalen način.

Ustvarjalna in umetniška zavest učitelja – trenerja

Vodenje in upravljanje strokovnega procesa postavlja visoke zahteve po ustvarjalnem delu. Ustvarjalno delo učitelja – trenerja mora biti usklajeno z ustvarjalnim delom učenca – športnika. Stalno usklajevanje trenerjeve ustvarjalnosti z dejavnostjo športnega kolektiva kot objekta in subjekta trenerjevega učinkovanja je eno najpomembnejših poklicno etničnih načel delovanja trenerjev.

Problem trenerjevega ustvarjalnega dela je razdelitev procesa treniranja na posamezne etape, ki potem oblikujejo zaokrožen dinamični sistem priprave športnikov. Ustvarjalnost učitelja – trenerja prihaja do izraza predvsem pri njegovem operativnem delu, kjer se mora neprestano odzivati in prilagajati spremenjenim okoliščinam. To od njega zahteva hitro analizo in sprejemanje novih odločitev.

Pri razreševanju problemov trener ne sme uporabljati samo racionalne logične misli. Upoštevati mora predvsem športnikova čustva. Eni zahtevnejših prvin trenerjevega ustvarjalnega dela sta ustvariti privlačno silo v smislu čustvene identifikacije s športnikom in doseči zadovoljivo ustvarjalno ozračje.

Stopnje ustvarjalnosti učitelja – trenerja

Trenerji so pri svojem delu bolj ali manj ustvarjalni. Celoto ustvarjalnosti bi lahko razdelili na štiri značilne stopnje:

- 1) Umetniška stopnja ustvarjalnosti.
- 2) Znanstveno inovativna stopnja ustvarjalnosti.
- 3) Izumiteljska in novatorska veščinarska stopnja ustvarjalnosti.
- 4) Obrtniško praktična stopnja ustvarjalnosti.

Vsaka od teh stopenj kaže na določeni tip trenerjeve ustvarjalnosti. Kaj imajo ti trenerji skupnega in v čem se razlikujejo? Po Musku in Pečjaku (1995) so ti odnosi prikazani na sliki 3.

Slika 3: Razdelitev učiteljev – trenerjev glede na notranje osebno in zunanje socialno delovanje

NOTRANJE OSEBNO DELOVANJE
»Sanjač«
Umetnik
Znanstvenik
Iznajditelj
Novator
Obrtnik
»Birokrat«
ZUNANJE SOCIALNO DELOVANJE

Na levi strani preglednice 1 prevladuje notranje osebno delovanje, na desni pa zunanje, socialno delovanje. Posamezni tipi trenerjev so navedeni v ločenih vrsticah. Vsak od njih je z vidika stopnje ustvarjalnosti podoben »sosedu«, a kolikor bolj so oddaljeni drug od drugega, tem bolj se razlikujejo.

Najvišje je uvrščen trener umetnik, najnižje pa trener obrtnik. Prvega vodi ideja, zamisel, vizija, drugega praktično delovanje. A tudi trener umetnik mora delovati praktično. In tudi trener obrtnik ni povsem brez ideje oziroma zamisli. Razlika je v deležu obeh komponent. Pri trenerju umetniku teče proces predvsem v njegovi notranjosti, čeprav ga uresniči v zunanji dejavnosti. Pri trenerju obrtniku je njegov proces pogojen predvsem s praktičnim predmetnim delovanjem, čeprav ga ne bi bilo brez poprejšnjega mišljenja.

Trener umetnik je pretežno samostojen v svojem delovanju. Ima stike z drugimi ljudmi in sodelavci, a so ti za njegovo umetniško dejavnost manj pomembni. Trener obrtnik pa je življenjsko odvisen od ljudi okrog sebe in se predvsem prilagaja svojim nadrejenim ter drugim sodelavcem. Njegovo delovanje je neprimerno bolj socialno.

Tipične značilnosti obeh trenerjevih skrajnosti so prikazane v naslednjih točkah – prirejeno po Musku in Pečjaku (1995):

<i>trener umetnik</i>	<i>trener obrtnik</i>
1. spoznavanje	delovanje
2. osebno delovanje	socialno delovanje
3. individualno delovanje	skupinsko delovanje
4. domišljija	dejstva
5. ideje	konkretne stvari
6. nove stvari	znane stvari
7. svet, kakršen bi lahko bil	svet, kakršen je
8. nepreizkušene metode	utrjene tehnike
9. dolgoročno delovanje	kratkoročno delovanje
10. spreminjanje	ponavljanje
11. spontanost	naučeno vedenje
12. nedoločena potreba	oblikovana želja
13. divergenca	konvergenca
14. revolucija	evolucija
15. usmerjenost v prihodnost	usmerjenost v preteklost ali sedanjost

Seveda ima trener umetnik tudi del značilnosti, zapisanih v desnem stolpcu, in trener obrtnik del značilnosti iz levega stolpca. Med njima so po ustvarjalnem delovanju še trenerji s poudarjeno znanstveno, iznajditeljsko in novatorsko komponento.

Z vidika ustvarjalnosti lahko osnovnim tipom trenerjev dodamo še trenerja sanjača in trenerja birokrata. Prvi ne živi v stvarnem svetu in deluje pretežno z idejami. Tudi pri praktičnem delovanju ga vodijo ideje. Njegove sanje so osebne, zaprte v svet njegovega doživetja, zato nima nihče vpogleda vanje. Pri delu tudi nikogar ne potrebuje. Sanje se pojavljajo spontano, vodijo jih čustva. Transformacija gradiva je izrazita, pogosto absurda in težko razumljiva. Njegovo delovanje največkrat ni dolgotrajno.

Na drugi strani imamo trenerja birokrata, ki je suhoparen, ozkosrčen, brez čustev, vizije in lastnih idej. Varuje tradicijo, uveljavljen red in stanje, kakršno je. Vprašanje sprememb je zanj največji greh. Kot izrazit konservativec preganja nove ideje. Njegovo mišljenje je konvergentno, z eno samo možno rešitvijo, ki pa ni novost, temveč že neštetokrat preizkušeni recept. Deluje po utrjenih pravilih, dogodke natančno predvideva vnaprej. Prihodnost vidi v podaljšanju sedanjosti. Osebnega intimnega življenja skoraj nima, živi le v paragrafi, aktih, uredbah in javnosti, ki jo obvladuje. Je nezamenljivo kolesce v mehanizmu uprave. Če v

stroki prevlada birokratizem, je obsojena na stagnacijo. Takšni ljudje nimajo posluha za iznajditeljstvo, inovacije in koristne predloge.

Sanjač in birokrat sta v ustvarjalnem procesu jalova, ker ne vnašata sprememb v stvarnost. Sanjač zato, ker ne posega vanjo, birokrat pa zato, ker vse sile usmerja zgolj v ohranjanje obstoječega stanja. Spodbuja le kvantitativno rast tistega, s čimer se ukvarja.

Za izgrajevanje poklicne strokovne ustvarjalne vloge trenerja je bistveno, da razvije visoko, po možnosti umetniško stopnjo ustvarjalnosti. Najvišja stopnja poklicne ustvarjalnosti mu bo omogočila doseči mojstrstvo v njegovi stroki. Razvoj trenerske poklicne ustvarjalnosti lahko poteka različno dolgo, prek posameznih značilnih faz in je odvisen od množice dejavnikov, ki vplivajo na ta razvoj.

Izumiteljska in novatorska raven ustvarjalnosti učitelja – trenerja

Trener novator, izumitelj ima obe komponenti ustvarjalnosti (notranje osebno poznavanje in zunanje socialno delovanje) enako poudarjeni. Njegovo delovanje poteka prav toliko v teoriji kot v praksi. Povedano drugače, z idejo neposredno spreminja okolje, zato je od njega precej odvisen. Osnova trenerjevega delovanja je praktična zavest, v kateri je močno zasidrana vednost o rutinah. Rutina je temeljni element vsakodnevnega trenerjevega delovanja, ker pomeni praktično ponavljanje dejavnosti, ki jih na podoben način opravlja dan za dnem. Rutina temelji na tradiciji, navadi in običajih. Toda trener novator daje nove koristne praktične predloge in rešitve, pri čemer na nov način uporablja tudi ideje drugih. Njegovo delovanje je še vedno bolj zunanje kot notranje, bolj socialno kot osebno, saj brez ustreznega delovnega in socialnega okolja ne bi mogel obstajati in delovati.

Trener novator in trener izumitelj sta usmerjena bolj praktično, vendar njuno delovanje temelji na uspešnem reševanju problemov. Za delo si naredita načrt in program. Nagnjena sta k izumljanju. Njuno vodilo so predstave. Sta bolj objektivno usmerjena in imata dokaj močno razvit praktični razum. Pri delu sta srednje svobodna. Rezultati njunega dela so tudi tehnično naravnani (prototipi, tehnične predstave, konkretni postopki). Prizadevata si prodreti v ozadje in globino dogajanj, da bi ob spoznanju skritih silnic in zakonitosti spremenila oziroma

preoblikovala tudi površinsko podobo in njen proces. Tako prihajata do odkritij. Njuno ustvarjanje lahko opredeljujemo z različnimi pojmi, kot so iznajdba, izum, inovacija, invencija, tehnična izboljšava, racionalizacija, razvojno delo, koristen predlog in tako imenovani know-how (izkušnje za praktično delo v procesu treniranja). Vse to ustvarjanje poteka na praktični ravni, ob nizki stopnji abstrakcije in poznavanju zakonitosti ter načel, ki delujejo v notranjosti strokovnega delovanja.

Znanstvena raven ustvarjalnosti učitelja – trenerja

Trenerjevo ustvarjalno delo je prežeto z razmišljanjem, katerega namera je podobna kot pri znanstvenem razmišljanju. Reševati mora množico problemov, od najpreprostejših do zelo zahtevnih in kompleksnih. Pomembno je, da zna razlikovati probleme, ki jih lahko reši v kratkem času, od tistih, ki so rešljivi le v daljšem časovnem obdobju. Pri ustvarjalnem razmišljanju često uporablja znanstvene metode. Z njihovo pomočjo, podobno kot raziskovalec, odkriva probleme, diagnosticira stanje, postavlja cilje in hipoteze, išče metode, s katerimi bo lahko dosegel cilje, proučuje učinke transformacijskih procesov, korigira svoje delo, da je učinkovitejše, odkriva nove probleme. Toda trener v nasprotju z raziskovalcem znanstvenikom deluje v življenjski stvarnosti, obremenjeni s ciljnimi pričakovanji in zahtevami. Te pa, z vidika pričakovanj športne javnosti, nimajo nobene spoznavne vrednosti. Delo trenerja oziroma športnikov je v veliki meri obremenjeno s čustvenimi in vrednostnimi sestavinami javnosti, ki spremlja športno dejavnost.

Kritična športna javnost lahko do neke mere omejuje trenerja, lahko pa ga tudi spodbuja pri njegovem znanstveno ustvarjalnem intelektualnem prizadevanju. Socialno delovanje, ki ga spremlja strokovna javnost, povzroča posebno čustveno in vrednostno ozračje, v katerem poteka njegovo eksperimentiranje. V tem ozračju je ustvarjalni poligon poln neznanih, nepredvidljivih, naključnih, nezanesljivih in iracionalnih dejavnikov. To trenerja ne bi smelo odvrniti od ustvarjalnega dela, študija, intelektualne dejavnosti. Uspešno razreševanje problemov od njega poleg spoznavnih sposobnosti zahteva tudi osebnostno moč, avtoriteto, odsotnost strahu, svobodo odločanja, pozitivno vrednostno usmerjenost, čustveno neobremenjenost in prepričanost o uspehu. Trenerjeva pretirana teoretično znanstvena

usmerjenost bi lahko rušila njegovo praktično strokovno ustvarjalnost in bi posledično prispevala k neuspešnemu razvoju ustvarjalnosti športnikov.

Trenerjeva poklicna umetnost vodenja športnikov je sestavljena iz optimalnega povezovanja teoretične, vrednostne in čustvene komponente duhovne kulture športnikov v smislu njenega neprestanega ustvarjalnega razvoja. Trener s poudarjeno znanstveno komponento je bolj usmerjen k doseganju umetniške ustvarjalnosti, čeprav ga še vedno vodijo znanstvena spoznavna ideja, hipoteza in praktično delovanje. Ne gre mu samo za spremembo tehnične podobe stvari in njihovih dogajanj, ampak tudi za spremembo spoznanjske podobe sveta. Je teoretično usmerjen. Pri delu skozi površino dane stvarnosti prodira do njenih globljih procesov, dostopnih s pomočjo znanstvenih spoznanj. Njegovo delovanje je na polovici poti med izumiteljstvom in znanostjo, usmerjeno v odkrivanje novih sredstev, postopkov, metod.

Pri praktičnem delu eksperimentira, uporablja merske instrumente, posplošuje na osnovi objektivno dobljenih podatkov. Njegovo delovanje je, kljub temu da sodeluje z znanstvenimi timi, pretežno individualno. Kot trener ima vedno pred očmi praktični cilj, zato je njegova znanstvena komponenta uporabnega značaja.

Eksperimentalno zbira podatke o športniku in pedagoškem procesu. To počne sistematično in uokvirjeno. Ustvarja si zapiske, izvlečke, riše tabele, grafikone in modele, pomaga si z dokumentiranjem in shranjevanjem podatkov. Trenerjevo opazovanje je še vedno bolj objektivno, vendar ima dokaj poudarjeno osebno noto. Končne resnice stvarnosti ne odkriva takšne, kot je, temveč se ji zgolj približuje. Medtem ko je ustvarjalnost pri trenerju novatorju in iznajditelju bolj tehnološko usmerjena, je delovanje trenerja s poudarjeno znanstveno komponento izraženo z idejnim oplemenitenjem praktičnega dela, z upoštevanjem znanstvenih zakonov in z uporabo sodobne teorije. Ni treba, da trener sam izvaja znanstvene raziskave in preverjanja. Je le naročnik znanstvenih eksperimentov in raziskav. Povezuje se v strokovne time, v katerih ima sodelavce, ki mu bodo odkrivali znanstveno »resnico«. Trenerjeva dolžnost je, da odpira smiselna vprašanja in teme znanstvenega raziskovanja. Prebira rezultate teh raziskav in jih skuša z ustvarjalno noto uporabiti pri svojem praktičnem delu. Za takšno delo mora imeti ustrezno strokovno izobrazbo. Na ravni trenerja s poudarjeno znanstveno komponento lahko delujejo le trenerji specialisti, ki so končali ustrezno fakultetno izobraževanje in specialistični študij iz svoje športne panoge. V okviru takšnega študija naj bi vsak trener samostojno opravil nekaj raziskovalnih nalog, pri katerih bi uporabil najnovejšo in

najzahtevnejšo metodologijo in tehnologijo. Poudarjena komponenta znanstvene ustvarjalnosti bo trenerju omogočila prehod na najvišjo, umetniško stopnjo ustvarjalnega strokovnega delovanja.

Umetniška raven ustvarjalnosti učitelja – trenerja

Nova kakovost umetniške ravni trenerjeve ustvarjalnosti nastopi že v fazi seznanjanja z gradivom in s problemi. Trener umetnik si bo pri seznanjanju z gradivom sicer pomagal s sistematičnim in uokvirjenim zbiranjem informacij, vendar bo svoje zaznavanje usmeril na vse, kar pomembnega doživlja v svojem okolju. To so socialni, ekonomski in politični odnosi, narava in ljudje, ki jih srečuje. Prvi cilj umetnika sta spoznavanje in razumevanje življenja posameznika in športnega kolektiva.

Odsotnost tabel, grafikonov, skic, kartic s podatki in zapiskov daje vtis, da umetnikovo delo ne terja zbiranja gradiva. To zbiranje teče namreč bolj v glavi kot v zunanjih sredstvih. Seveda pa si trenerji umetniki prav tako zapisujejo pomembna opažanja. Trener gradivo najprej zbira neusmerjeno. To mu omogoča, da ga zbere veliko več, kot ga kasneje obdela. Ustvari si nekakšno zalogo, ki mu bo morda kasneje prišla prav. Zaradi nje ima večje možnosti za kombiniranje izkušenj, kar mu omogoča večjo svobodo ustvarjanja. Kratenje osebne svobode najbolj prizadene prav trenerja umetnika. Svoboda je tako rekoč pogoj njegovega ustvarjanja.

Trener umetnik svet opazuje in proučuje drugače kot drugi trenerji. Njegovo opazovanje je mnogo bolj subjektivno. Staplja se z njegovimi čustvi, verovanji, vrednotami, stili in podobnimi notranjimi vsebinami. V ospredju so moralne odlike ljudi in visoka strokovna zavest, v kateri so upoštevane tudi športnikove osebnostne značilnosti in stopnja njegovega razvoja. Trener opažanja sproti predeluje in selekcionira z nekakšnimi notranjimi filtri. V okolju ter pri sebi in športniku ugotavlja neravnotežja, ki postanejo pomemben vir njegovega oblikovanja. Poglavitna faza njegovega dela je rojstvo ideje, zamisli, fabule, modela, ki ga potem izpopolnjuje. Osnovno idejo nato konkretizira, izpopolnjuje ter vanjo vlaga drobne ideje in zamisli. Gradiva zbira ves čas. Trener umetnik sme in tudi mora kršiti to, kar je opazal, sicer bi bilo njegovo delo zgolj fotografija. Njegovo ustvarjanje ima globoko

abstraktno in duhovno vrednost, ki se prek novih kombinacij staplja v ideale. Za takšno ustvarjanje sta poleg visokega znanja potrebni domišljija in nazorna zavest. Trener umetnik je v ustvarjalnem procesu čustveno bolj zavzet in udeležen kot drugi trenerji.

Čustva so pomemben del umetniškega delovanja. Trenerjeva čustva skupaj z interesi, stališči, prepričanji, vrednotami, zaznavami in opažanji pomembno vplivajo na vsebino delovanja. O vlogi čustev v vadbenem procesu ni treba posebej govoriti. Trener umetnik je praviloma tudi mojster izražanja. Poseduje visoko razvite pedagoške sposobnosti ter druge osebnostne odlike in znanja, ki opredeljujejo pedagoško umetnost.

Odlikujeta ga tudi humor in duhovitost. Po mnenju psihoanalitikov humor sprošča potlačene impulze in na dovoljen način uvaja načelo zadovoljstva. Humor najprej dvigne aktivacijo organizma, napetost, ki jo potem naglo sprosti. Nastopijo sproščeno stanje, smeh, zadovoljstvo, ki vodijo k razrešitvi problemov. V duhovitem stavku običajno in neposredno misel pove manj običajno in posredno. Z močnejšimi odmerki humorja trenerji tekmovalcem pred in med tekmovanjem znižujejo napetost. Z duhovitostjo na treningu preprečujejo monotonost in dolgočasnost.

Pomembno je, da trener preide vse stopnje ustvarjalnosti in končno doseže umetniško raven. Biti mora sposoben razmišljati na vseh ravneh. Predvideti mora tudi učinke ali posledice lastnega delovanja. Dejstvo je, da bo trener s poudarjeno umetniško komponento zlahka razumel trenerja obrtnika, medtem ko bo trener obrtnik težko razumel delovanje trenerja umetnika.

Vse stopnje ustvarjalnosti mora trener usvojiti med ustreznim strokovno praktičnim delovanjem. Trener, ki ne gre skozi praktični proces, ne bo mogel razviti ustvarjalnih sposobnosti in pedagoških spretnosti. Pri njem se bodo sicer prepletali različni vzorci obnašanja in delovanja, vendar ne bodo sistematično urejeni. Pri trenerju, ki nima praktičnih izkušenj, je nevarno, da se bo pod vplivom okolja spremenil v trenerja sanjača ali trenerja birokrata, ker mu bo to zagotavljalo kar najbolj mirno in najmanj pretresljivo delovanje.

Da bi učitelj – trener dosegel umetniško stopnjo, mora najprej usvojiti ustrezna znanja na področju svoje športne stroke. Priporočljivo je, da ima tudi osebne tekmovalne izkušnje. To ne pomeni nujno vrhunskih rezultatov, kajti takšni trenerji preveč radi izpostavljajo osebni

pogled in izkušnje ter pri doseganju vrhunskih rezultatov težko dopuščajo nove in drugačne poti. Če je bilo nekaj dobro zanje, potem mora biti dobro tudi za učence.

Učitelj – trener potrebuje formalno izobrazbo in usposobljenost. Po končanem usposabljanju naj bi se vključil v praktično strokovno delo. Spoznati bi moral različne ravni praktičnega delovanja od začetnikov in najmlajših športnikov do starejših športnikov. Šele po nekaj letih praktičnega delovanja bo postopno razvil vrhunsko umetniško ustvarjalnost ter z njo povezana trenerski in pedagoški etos.

Za trenerje začetnike je strokovno praktično delovanje z mladostniki nekoliko lažje, ker še nimajo izoblikovane osebnostne strukture, zato jih je mogoče lažje osebnostno usmerjati in razvijati. Bo pa trener začetnik težko ustvarjalno deloval pri starejših, izkušenih tekmovalcih. Ti imajo že izoblikovano osebnostno strukturo in razvite ustvarjalne potenciale, ki so v veliki meri okuženi tudi s socialno platjo športnikovega življenja. Dobro je, če trener pozna zgodovino športnikovega zorenja. Tako bo lažje razumel in vodil športnikov razvoj. Na vsaki razvojni stopnji športnikove ustvarjalnosti se v prepletenosti z okoljem in trenutnimi okoliščinami kažejo potrebe po neprestanem reševanju zapletenih situacij. Postopno delovanje bo praviloma utrjevalo uspešnost delovanja trenerja in mu dvigovalo strokovno poklicno avtoriteto. Neuspešno delovanje trenerja v praksi lahko povzroči njegovo odtujevanje ustvarjalnemu delu. Če bi vztrajal v neustvarjalnem praktičnem okolju, bi se lahko postopno spremenil v trenerja sanjača ali trenerja birokrata.

Trener umetnik bo v delo vključil dokaj široko ekipo različnih sodelavcev, pomočnikov in svetovalcev. Nekateri med njimi bodo tudi znanstveno usmerjeni in bodo na znanstveni način osvetljevali posamezne izseke njegovega delovanja. Drugi mu bodo svetovali na osnovi lastnih izkušenj in strokovnega vedenja. Trener bo te informacije v skladu s svojo osebnostno noto in pedagoško uspešnostjo sistematično urejal in jih uporabljal pri delu. V ekipi bo potreboval pomočnika, ki naj bi bil visoko usposobljeni trener. Tudi ta trener mora biti ustvarjalen in mora imeti po možnosti znanstveno stopnjo izobrazbe. Drugi pomočniki imajo lahko nižjo stopnjo ustvarjalnosti, saj bodo pomagali pri fizični izvedbi programov dela.

Glavni trener mora pri sestavljanju trenerske ekipe upoštevati tako značilnosti športne skupine kot tudi individualne posebnosti športnikov. Neupoštevanje teh značilnosti lahko privede do popolne blokade uspešnega delovanja v skupini.

Vprašanja za premislek

Obstaja meja med različnimi oblikami zavesti?

Je svet, ki ga človek zavestno doživlja, v resnici drugačen od objektivnega sveta?

Kako lahko različne oblike zavesti vplivajo na filozofijo človeka?

Kaj je strokovna zavest?

Kakšne vrste diskurzivne zavesti vsebuje strokovna zavest?

Zakaj sta za strokovno delo v športu pomembni ustvarjalna in umetniška zavest?

Je formalna strokovna usposobljenost tudi ustvarjalna?

Kakšne ravni – stopnje ustvarjalnega dela so značilne za delovanje učiteljev – trenerjev?

Kakšna je razlika v ustvarjalnosti trenerja birokrata in trenerja umetnika?

Zakaj ustvarjalnost, ki temelji na znanstvenem načinu dela, ne omogoča najvišje umetniške stopnje ustvarjalnega delovanja učitelja – trenerja?

Kaj odlikuje ustvarjalno delovanje učitelja – trenerja umetnika?

POGLAVJE 3

FILOZOFIJA TEORIJE ZNANOSTI O ŠPORTU

Kaj je znanost?

Znanost je, če povzamemo opredelitev iz Slovarja slovenskega knjižnega jezika (Bajec in sod., 1994), »*na splošno dejavnost, ki si prizadeva metodično priti do sistematično izpeljanih, urejenih in dokazljivih spoznanj*«.

Znanost predvsem išče in ugotavlja zakonitosti. Pri tem skuša biti čim bolj eksaktna, jasna in neprotislovna. Znanost ima velik vpliv na življenje ljudi in na družbeni razvoj. Po Francisu Baconu (1561–1626) se kaže kot »*moč*« *spreminjanja in razvoja sveta*.

Stalen napredek, razvoj ter preseganje znanega in doseženega so temeljni namen znanosti in ustvarjalnosti. S pomočjo znanosti človeštvo teži k boljšemu, naprednemu in novemu. Namenjena mora biti izboljšanju kakovosti življenja človeka in vsega bivaajočega.

Po Šturmu (1994) sta največ, kar lahko doseže neki narod:

1. *Kulturna in civilizacijska raven njegovih pripadnikov.*
2. *Raven znanosti in umetnosti, ki jo dosega.*

Znanosti, ki bi lahko v celoti pojasnila vsa vprašanja in problematiko tega sveta, preprosto ni. Na konkretni ravni se znanost izraža prek določenega znanstvenega področja, vede in discipline. Na določenem ožjem področju in z določenega vidika znanost proučuje le del stvarnosti tega sveta.

Znanost mora imeti opredeljeno predmetno področje vsebine proučevanja

Znanost je sestavina strokovnega delovanja, ki na ravni konkretne dejavnosti potrebuje vsebinsko opredelitev strokovnega predmeta proučevanja.

Na področju telesno-gibalne in športne kulture ločimo dve temeljni strokovni področji:

- 1) Področje, ki zajema vsebino gibanja (gr. *kinesis*, lat. *motor*) in z njim povezano človekovo psihofizično aktivnost.
- 2) Področje, ki obsega vsebino športa kot družbenokulturnega fenomena.

Človekovo gibanje obravnava znanost o gibanju človeka oziroma s tujko kinantropologija (uporabljajo se tudi izrazi *kineziologija*, *motologija*, *antropološka kineziologija*, *antropološka motologija*).

Šport kot kulturni fenomen obravnava znanost o športu (*športoslovje*; *športologija*; nem. *sportwissenschaft*; angl. *sport science*; lat. *scientia*, gr. *episteme*; srb. *nauka o sportu*).

Znanost o gibanju človeka (kinantropologija)

Znanost o gibanju človeka (kinantropologija) je temeljna znanost, ki proučuje fenomen človekovega gibanja (motorika, kinetika) z različnih vidikov – naravoslovnih, družboslovnih, medicinskih, tehničnih in humanističnih.

Človekovo gibanje se izraža skozi množico različnih značilnih osnovnih gibanj, ki jih uporablja vsakodnevno. To so hoja, teki, meti, skoki, plezanja, lazenja, osnovni gibi telesa in njegovih delov itd. Poleg osnovnih obstajajo tudi posebne oblike gibanj: poklicna gibanja, gibanja pri opravljanju gospodinjskih in raznovrstnih prostočasnih opravil ter hobi dejavnosti, gibanja, prisotna pri opravljanju športne dejavnosti, itd.

Športna gibanja se kažejo s posebno tehniko gibanja pri posameznih športnih zvrsteh in disciplinah. V strukturo športnih gibanj oziroma gibalnih vaj – sredstev sodijo tudi vadbeni sredstva, gimnastične vaje, fitnes vadba, vaje za raztezanje (strečing), vaje za oblikovanje telesa itd. Narava športnih gibanj zahteva posebno avtonomno znanstveno proučevanje. S tem področjem se ukvarja posebna disciplina kinantropologije, to je filozofija oziroma znanost o gibanju človeka v športu, ki jo s tujko imenujemo kinantropologija športa.

Kinantropologija in njene discipline imajo lastno filozofsko doktrinaro in metodološko spoznavno podstat. Medsebojno so močno povezane in se tudi dopolnjujejo. Hitreje se razvijajo z medsebojnim sodelovanjem in dopolnjevanjem ter z izmenjavo znanstvenih spoznanj. Med njimi ne velja načelo večje ali manjše pomembnosti in podrejenosti. Vsaka disciplina ima lasten predmet proučevanja in različne zvrsti spoznavnih metod.

Razvoj znanosti o gibanju je treba opazovati v daljšem časovnem obdobju in v kontekstu razvoja znanosti nasploh. Vsako obdobje prinaša nova spoznanja, odkritja in razlage družbenih, naravnih in tehničnih pojavov. Posamezna znanost s svojimi spoznanji pospešuje razvoj drugih znanosti, hkrati pa pospešeni razvoj drugih znanosti povratno vpliva na še hitrejši razvoj te znanosti.

Znanost o gibanju človeka je povezana tudi z drugimi znanstvenimi področji in disciplinami, kot so psihologija, sociologija, statistika, biomehanika, fiziologija, anatomija itd. Vsaka s svojega posebnega zornega kota obravnavajo skupen predmet proučevanja.

Poimenovanje znanosti o gibanju človeka in znanosti o športu v svetu

Prva spoznanja o pomenu gibanja za človekovo zdravje so se pojavila na Kitajskem pred 4000 leti. O pozitivnem pomenu gibanja za človeka so govorili tudi v antičnem času pred več kot 2000 leti v Grčiji. Znanost, ki proučuje gibanje človeka, se je začela samostojno razvijati sredi 19. stoletja. Njen razvoj po svetu je bil različen, tako kot so bila različna tudi njena poimenovanja.

Termin *cinesiologie* za znanost o gibanju (*science du mouvement*) se je v Franciji pojavil sredi 19. stoletja. Mraković (1997) navaja, da ga je prvi uporabil Nicolas Dally leta 1857, ko je napisal obsežno delo z naslovom *Kinesiologia*, avtentično *Cinesiologie*. Obsegalo je več kot 800 strani. Po Mrakoviću je bilo to obsežno delo izraz nekega vizionarstva, podobno, kot si je svet zamišljal Jules Verne z opisom potovanja v prihodnost, v kateri bodo stroji zamenjali mišično, fizično delo in tako povzročili odtujenost človeka od lastne biti. Odsotnost gibanja in neznaten fizični napor lahko bistveno ogrozita nadaljnji razvoj človeške vrste.

V Nemčiji že več kot 40 let za znanost o športu uporabljajo izraz *sportwissenschaft* (Haag, 1996). Šport obravnavajo s kulturnozgodovinskih, družbenih, političnih in drugih vidikov. Znanost o športu zajema osnovne znanstvene discipline, kot so gibalno učenje (*bewegungslehre*), biomehanika (*biomechanik*), treniranje (*trainingslehre*). Povezuje se tudi z drugimi mejnimi vedami (*teildisziplinen*), kot so medicina športa (*sportmedizin*), pedagogika športa (*sportpädagogik*), psihologija športa (*sportpsychologie*), sociologija športa (*sportsociologie*), športno gibanje (*sportmotorik*).

V Združenih državah Amerike (Hoffman in Harris, 2000) za znanost o gibanju uporabljajo termin *kinesiology* (leta 1935 sta R. Stetson in K. Douwan predlagala, naj kineziologijo sprejmemo kot samostojno znanost. J. Barham navaja, da so leta 1961 v ZDA ustanovili Svet za kineziologijo, ki naj bi skrbel za to, da se razvija kot samostojna znanost. Termin *kinesiology* se je v anglosaksonskem prostoru in tudi v nekaterih evropskih državah močneje uveljavil kot naziv za eno od znanstvenih disciplin, ki je le del kineziologije in se ukvarja s proučevanjem zakonov mehanike pri delovanju človekovega gibalnega aparata. Takšno pojmovanje je po mnenju M. Mrakovića napačno, ker bi se s tem človek opisal kot stroj in ne kot zelo kompleksen sestav velikega števila različnih razsežnosti biopsihosomatičnega statusa. Takšno poimenovanje je povzročilo pretežno biomehansko raziskovanje. Danes v ZDA termin *kinesiology* uporabljajo za znanost, ki proučuje gibanje človeka oziroma z njim povezano psihofizično aktivnost.

Za poimenovanje znanosti o športu v ZDA uporabljajo naziv *sport science*. Njena zgodovina sega v začetek 20. stoletja (Massengale in Swanson, 1997). V strukturi te znanosti je več znanstvenih disciplin, in sicer: *exercise science*, *sport pedagogy*, *adapted physical activity and education*, *sport sociology*, *sport history*, *philosophy of sport*, *motor behavior*, *sport and exercise psychology*, *biomechanics*, *exercise physiology*.

V Kanadi uporabljajo predvsem izraz *physical activity sciences*, ki bi ga lahko razumeli kot znanost o telesno-gibalni aktivnosti. V obširni monografiji več avtorjev, ki so jo uredili Bouchard, McPherson in Taylor (1991), je na široko prikazan uvod v to znanost in potem v drugem delu predstavljena tudi njena struktura. Ustvarjalci so v tretjem delu namenili velik poudarek aplikativni vlogi znanosti o telesno-gibalni aktivnosti.

Izraz *kinantropologija* je v Franciji leta 1966 prvič uporabil Roch Meynard. Leta 1974 je C. Bouchard (1991) poskušal uvesti termin *physical activity sciences*, ki se kasneje ni uveljavil. Danes v Franciji uporabljajo tudi termin znanost o športu *sciences du sport* (povzeto po *Directory of European postgraduate studies and research in sport science*, 1993).

Na Češkem so leta 1991 splošno znanost na področju športa poimenovali z izrazom kinantropologija (*kinanthropology*). Predmet njenega proučevanja je motorika v povezavi s telesnim razvojem in razvojem človeka v širšem smislu (vsebina proučevanja obsega proučevanje od ravni celic do ravni proučevanja socialnih struktur). Kinantropologija proučuje tudi šport, rekreacijo, terapevtske aktivnosti ter njihov vpliv na uspešnost, zdravje in blaginjo življenja ljudi.

V Belgiji se je izraz *kinantropologia* uveljavil za oznako znanosti o gibanju človeka (*science de l'homme en mouvement*), (Renson, 2008).

Na Slovaškem, na najvišji matični znanstveni inštituciji v Bratislavi, od leta 1996 razvijajo tri različne vede: *športova kinantropologia*, *športova edukologia* in *športova humanistika*.

V Angliji za znanost o športu uporabljajo termin *sports science* in *kinesiology* za poimenovanje znanosti o gibanju človeka. Osrednji predmet proučevanja te znanosti so človekova motorična zmogljivost, koordinacija in gibalne spretnosti.

Na Hrvaškem so znanost o športu na Visoki šoli za telesno kulturo leta 1961 poimenovali kineziologija. Istega leta so ustanovili Institut za kineziologiju. Po Mrakoviću (1971) je (op. c it): »*kineziologija nauka o osebno uvjetovanom kretanju, kojoj je cilj utvrđivanje zakonitosti transformacijskih procesa pod utjecajem tog kretanja*«. Kineziologijo so opredelili kot znanost o posebno pogojenem gibanju človeka, katerega cilj je ugotoviti zakonitosti

transformacijskih procesov, povzročenih pod vplivom tega gibanja. Kineziologijo so, po Mrakoviću (1971), v prvem obdobju njenega razvoja delili na tri osnovna področja:

- *Sistematska kineziologija: zajemala je diferencialno in genetsko kineziologijo.*
- *Specialna kineziologija: zajemala je kineziološko biologijo, biomehaniko, kineziološko fiziologijo, kineziološko psihologijo, kineziološko fiziologijo, kineziološko sociologijo, kineziološko pedagogiko, kineziološko medicino.*
- *Aplikativna kineziologija: zajemala je monostrukturne športe, polistrukturne aciklične športe, polistrukturne kompleksne športe, polistrukturne konvencionalne športe.*

V zadnjih treh, štirih desetletjih se je kineziologija ponovno pojavila v svoji izvorni obliki. Vzrok za to je bil, po Mrakoviću (1992), hiter razvoj drugih antropoloških disciplin, ki so, vsaka s svojega vidika, proučevale procese gibanja – vadenja. Rezultati teh proučevanj so v bistvu enaki biomehanicizmu, le da so jih dobili z vidika pedagogicizma, fiziologocizma, psihologizma in sociologizma. Vse te smeri so razširile spoznanja o človeku. Hkrati so negativno vplivale na razvoj kineziologije kot samostojne znanosti. Povzročile so ustvarjanje napačnih prepričanj, da je mogoče gibanje – vadenje pojasniti z eno od teh znanosti ali s preprosto vsoto njihovih spoznanj.

Kasneje so pod vodstvom Mrakovića (1992) spremenili strukture modela kineziologije. Ta predvideva razdelitev kineziologije na tri glavna področja. V vsakem so združene sorodne in vsebinsko zaokrožene discipline, in sicer:

- *Bazične discipline kineziologije. Delijo se na splošne in specialne. Med splošne discipline je Mraković uvrstil sistemsko kineziologijo, biomehaniko in kineziologijo nekonvencionalnih gibanj. Med specialne je uvrstil kineziologijo monostrukturnih, polistrukturnih, kompleksnih in estetskih aktivnosti.*
- *Uporabne kineziološke discipline – metodike. Med te avtor prišteva metodiko športne in zdravstvene vzgoje, metodiko rekreacije, metodiko športnega treniranja in metodiko kineziterapije.*
- *Pomožne antropološke discipline. Avtor jih deli na discipline kineziološke antropologije (biološka antropologija, funkcionalna anatomija, kineziološka fiziologija, kineziološka psihologija, kineziološka sociologija, kineziološka medicina in kineziološka pedagogika)*

in na discipline kineziološke metodologije (kineziometrija, kineziološka statistika in kineziološka informatika).

Termin kineziologija na Hrvaškem še danes uporabljajo za poimenovanje znanosti o športu. Pod tem imenom izdajajo tudi znanstveno revijo *Kinesiology*.

Poimenovanje znanosti o gibanju in znanosti o športu v Sloveniji

V Sloveniji naj bi se kineziologija kot splošna znanost o gibanju prvič pojavila konec šestdesetih let prejšnjega stoletja.

Termin kineziologija (gr. *kinesis* – gibanje, vrtenje; *logos* – znanost, zakon) so leta 1969 sprejeli na tedanji Visoki šoli za telesno kulturo v Ljubljani. **Kineziologijo so opredelili kot znanost o posebno pogojenem gibanju človeka, katere osnovni namen je odkrivanje zakonitosti transformacijskih procesov pod vplivom tega gibanja.**

Leta 1971 so na takratni Visoki šoli za telesno kulturo ustanovili Inštitut za kineziologijo. Njegov osnovni namen je bil izvajati znanstvenoraziskovalno dejavnost ter skrbeti za razvoj podiplomskega izobraževanja in usposabljanja.

Vprašanje poimenovanja enotne znanosti v bivši Jugoslaviji je ostalo odprto in nerešeno tudi po letu 1987, ko je potekal velik koordinacijski sestanek tedanjih fakultet in znanstvenih inštitutov. Fakultete v Zagrebu, Novem Sadu in Ljubljani so še naprej uporabljale termin kineziologija, druge fakultete pa termin *nauka o fizički kulturi*.

Polemika o poimenovanju osrednje znanosti na področju telesne kulture in športa se je vnela tudi v slovenskem strokovnem prostoru. Po Kristanu (1972) kineziologija ni najprimernejši izraz. Kineziologija lahko pomeni vedo o kakršnem koli gibanju, zato je menil, da omenjeni izraz ni primeren za označevanje znanosti na področju telesne kulture. K. F. Wells je v knjigi *Kinesiology* ta izraz pojasnila v smislu obravnave anatomske in mehanske osnov gibanja *The anatomic and mechanical fundamentals of human motion*. Po mnenju Kristana bi bil primernejši izraz kinantropologija (gr. *kinesis* – gibanje, *anthropos* – človek) oziroma

antropokineziologija. Ukinitvi imena kineziologija je nasprotoval Mraković (1972), in sicer z naslednjimi argumenti:

- *Zagovorniki termina kineziologija menijo, da v imenu znanosti ni treba posebej poudarjati, da gre za znanost, ki proučuje gibanje človeka.*
- *Termin kineziologija ima v primerjavi s kinantropologijo daljšo tradicijo in je bolje logično opredeljen. Seveda vedno ostaja problem, da njeno področje delovanja določimo konvencionalno, toda to je problem vsake znanosti.*
- *V prihodnosti bi lahko izbrali tudi novo ime. Ta problem naj bi v skladu z razvojem raziskovalnega procesa reševali kompetentni strokovnjaki, sicer pa je avtor menil, da o imenu znanosti nima smisla izgubljati preveč besed.*

Leta 1985 se je v Sloveniji poleg izraza kineziologija pojavil še termin antropološka kineziologija (Šturm in Strojnik, 1994). Ni bilo jasno, kdo ga je sprejel in zakaj ga domnevni predlagatelj ni dosledno uveljavil v strokovni praksi. »V istem hipu zopet govori in piše o kineziologiji.« Domnevali so, da pod pojmom kineziologija razumevamo celotno področje antropološke kineziologije. Po Kristanu (1988) je besedna zveza *antropološka kineziologija* pleonalizem, saj se v njej dvakrat pojavlja grški koren *logos* – v zvezi s človekom in v zvezi z gibanjem. Zaradi tega je, tako Kristan, boljši izraz *antropokineziologija*. Ime *antropološka kineziologija* po njegovem mnenju ne more veljati za celotno znanost na področju kulture športa. Stroka in znanost na področju športa morata razvijati svojo filozofijo, ki bo prežeta s sodobno napredno filozofsko antropologijo. Za poimenovanje športne znanosti je Kristan (1989) predlagal ime *športologija* oziroma *znanost o športu*.

Za poimenovanje znanosti o gibanju človeka se je pojavil tudi izraz *motologija*. To je soznačnica izraza kineziologija. Razlika je samo v tem, da je pri enem izrazu prvi del sestavljenke latinskega izvora (lat. *motor* iz *movere* – gibati), pri drugem pa grškega (gr. *kinein* – gibati). Za Kristana (1989) je bilo sporno to, da so *antropološko kineziologijo* (*antropokineziologijo*, *kinantropologijo*, *motologijo*) razglašali za celotno znanost o športu. Po njegovem mnenju se lahko temeljna iztočnica za to razpravo oblikuje s pomočjo temeljnih sestavin vsake znanosti. Te pa so:

- 1) Predmet raziskovanja.
- 2) Raziskovalna metodologija.
- 3) Terminologija.

Terminološka prizadevanja vsake znanosti imajo predvsem trojno nalogo (ib.):

- 1) *Oblikovati lasten koherenten notranji terminološki mikrosistem, ki bo zrcalil svoj notranji vsebinsko logični red.*
- 2) *Oblikovati takšen terminološki red, ki bo smotrno usklajen z makrosistemom celotne znanosti (torej uskladitev navzven).*
- 3) *Oblikovati takšen znanstveni jezik, ki bo izražal tudi paradigmski status svoje vede (filozofski, doktrinarni).*

Po mnenju Kristana ima znanstveni jezik tudi svojo informacijsko-gnoseološko podlago. Z odkrivanjem reda v izrazju se ukvarja terminologija vsake vede. Red v izrazju pa odkriva tudi miselni red. Terminologija torej ni nekaj zunaj znanosti, temveč je njena konstitutivna prvina. Nekdo je zapisal, da je terminologija infrastruktura znanosti.

Kristan je menil (1989), da izraz *antropološka kineziologija* ne zrcali celostnega področja športa, saj ne raziskuje in ne obravnava celostne problematike športa. Za Kristana to ni samo izrazoslovno formalno logično vprašanje, temveč tudi filozofsko, doktrinarno vprašanje. Na podlagi izrazoslovnega in logičnega vidika naj bi se ime znanosti oblikovalo po področju oziroma dejavnosti, ki jo ta znanost proučuje. Znanost je torej tisto vedenje, ki »duhovno rekonstruira neko področje stvarnosti«. In to področje stvarnosti obsega predmet te ali one vede. V nadaljevanju članka avtor pojasnjuje in utemeljuje splošno logiko za formiranje znanstvenih področij. Po tej logiki Kristan za celostno vedo o športu predlaga naziv znanost o športu ali športologija. Kineziologija je po njegovem mnenju le ožji izsek športologije, kot so psihologija športa, sociologija športa, medicina športa, filozofija športa. Predmet športne znanosti je torej šport, ne pa ena od njegovih lastnosti. Športna znanost proučuje šport v vsej totalnosti. Kot ugotavlja Kristan (1989), se s filozofsko doktrinarnega vidika sodobna znanost iz tako imenovane Lom Lockove in newtonsko-kartezijanske empiristične paradigme, za katero je značilen predvsem kvantitativen, analitičen, parcialističen način mišljenja, vse bolj premika v smeri integrativno holistične paradigme. Zanj pa je značilna celostna dialektična obravnava nekega pojava v sklopu univerzuma. Če gre za premik v tem smislu, potem je korektno tudi na področju športne znanosti slediti temu trendu, še meni Kristan.

Za Kristana (ib.) je kineziologizacija športa v strokovnem in znanstvenem smislu eden od odklonov, kot je denimo etatizacija ali pedagogizacija. Kineziologizacija športa pomeni

zožitev drugih razsežnosti, ki jih vsebuje šport kot kineziologija. Spreminjanje parcialističnih pogledov na šport (etatizacija, pedagogizacija, kineziologizacija) je dialektično gledano docela normalen pojav, ki zrcali neke zgodovinske in družbene razmere, hkrati pa tudi stopnjo vedenja o športu. Negativno konotacijo pa po mnenju Kristana (ib.) ena ali druga razvojna faza začenjata dobivati takrat, kadar subjektivne ali družbene sile zaradi posebnih interesov, spoznavne ozkosti ali posebne ideološke usmerjenosti upočasnjujejo prehod iz nižje faze v višjo, iz kvantitete v kvaliteto.

Po mnenju Kristana (ib.) kineziologija sodi med eksaktne, naravoslovne znanosti, ki temeljijo na matematično-kibernetičnem modeliranju. Šport pa je področje stvarnosti, ki terja tudi zgodovinsko, družboslovno, filozofsko in humanistično obravnavo. Spoznavne metode teh področij pa se razlikujejo od metod eksaktnih, empiričnih ved.

Po letu 1989 ni bilo moč zaslediti bistvenih sprememb v pojmovanju izraza kineziologija oziroma antropološka kineziologija. Šturm in Strojnik (1995) še naprej uporabljata termina kineziologija in antropološka kineziologija. Njuna strukturna zasnova antropološke kineziologije temelji na dveh modelih. Prvi, »ljubljski« model, temelji na modifikaciji belgijskega modela, pri čemer je mogoče antropološko kineziologijo proučevati s treh bistvenih področij. To so:

- *Splošne osnove filozofije in znanosti.*
- *Teorija sistemov in kibernetike.*
- *Antropologija.*

»Ljubljanski model« postavlja proučevanje motorike (oziroma športne motorike) kot osrednje področje proučevanja. Pri tem je proučevanje motorike temeljna znanstvena disciplina antropološke kineziologije, ki razkriva in pojasnjuje zakonitosti človekovega gibanja. Motorika predstavlja presečišče naravoslovnih in družboslovnih zakonitosti, ki veljajo za »človeka v gibanju«. Naravoslovni pristop proučuje motoriko s fiziološkimi, biomehanskimi, biokemijskimi tehnikami in metodami, družboslovni pa s psihološkimi in sociološkimi. Naravoslovni pristop izhaja iz znanj in vrednosti, ki jih zagotavljajo fiziologija, funkcionalna anatomija, fiziološka biokemija, biomehanika in fizična antropologija. Družboslovni pa iz znanj, ki jih zagotavljajo psihologija, sociologija športa in pedagogika. Vsebinsko temeljnih raziskovanj dopolnjujejo vidiki, s katerih potekajo. Ti vidiki, ki nakazujejo aplikativni,

uporabni del kineziologije, so: razvojni, diferencialni, klinični in didaktični. Avtorja navajata tudi drugi model strukture kineziologije, ki ga neformalno označujeta kot zagrebški. Omenjata, da kineziologija ne sme biti sama sebi namen. V ospredje avtorja postavljata sistemsko kibernetični vidik kineziologije. Na njegovi podlagi sta razvila teorijo o psihosomatičnem statusu. To je termin, ki velja za model človeka, ki označuje njegovo stanje. Model je zasnovan na močno reduciranem sistemu človek. Tvorijo ga mere človekovih lastnosti, značilnosti in sposobnosti. Te mere so odsev kvantitativnega določanja, so kvantitativne kategorije, zato jih imenujemo dimenzije psihosomatičnega statusa.

Po Šturmu (ib.) je obstajal hierarhijski hipotetični model dimenzij psihosomatičnega statusa. Na prvo raven je uvrstil potencialne dimenzije (antropometrijske mere, dimenzije motorične učinkovitosti, funkcionalne kapacitete, dimenzije gibalnih struktur in dimenzije zdravstvenega stanja). Na drugo, tako imenovano realizatorsko raven je uvrstil konativne lastnosti, kognitivne sposobnosti, psihosocialne lastnosti ter dimenzije socialnega in mikrosocialnega statusa. Na tretjo, najvišjo raven je uvrstil tako imenovane mobilizatorske dimenzije (motivacijo in sistem vrednot). Avtor ugotavlja, da so vse dimenzije medsebojno povezane in da med dimenzijami obstaja možnost medsebojne kompenzacije, ko gre za njihov delež pri končnem učinku celotnega sistema.

Fakulteta za šport, osrednja slovenska strokovna in znanstvena inštitucija, je po letu 1991 vzpostavila dualistični sistem razvoja osrednje znanosti za proučevanje gibanja človeka in športa ter uvedla skupen naziv »**znanost o športu – kineziologija**«. Omenjeni naziv se po letu 2000 uporablja tudi za poimenovanje strokovnega habilitacijskega področja na Fakulteti za šport, članici Univerze v Ljubljani.

Leta 1991 je Fakulteta za šport ustanovila Inštitut za šport kot osrednji nacionalni znanstvenoraziskovalni in razvojno svetovalni inštitut, ki naj bi služil proučevanju športa z najširšega družbenokulturnega vidika. V okviru Inštituta za šport so zasnovali različne centre in oddelke. Na inštitutu naj bi konceptualno razvijali tako temeljno znanost o športu kot tudi njen prenos v športno prakso.

Leta 2000 je Kristan (2000) objavil obsežno delo z naslovom *Športoslovje na Slovenskem danes*, ki naj bi služilo predvsem kot podlaga za razmislek. Za poimenovanje vede o športu je uporabil izraz športoslovje. *To je veda, ki proučuje vse pojave, procese, odnose in namene na*

področjih športne vzgoje, športnega razvedrila, selekcijskega elitnega tekmovalnega športa, invalidskega športa in zdravilnega oziroma rehabilitacijskega športa.

Kaj je teorija znanosti o športu?

Teorija znanosti o športu so znanstveno preverljiva ter dokazljiva znanja in spoznanja, ki vsebinsko zajemajo šport. Gre za sistem znanstveno potrjenih hipotez, ki razlagajo pojave in procese na področju športa.

Teorija predstavlja po Jermanu (1994) zapleten sistem spoznanj, zapisan v svojevrstnem jeziku, ki vsebuje mnogo izrazov in njihovih pomenov (semantični moment). Tega se je treba posebej naučiti. Vsak jezik ima nalogo, da po Kristanu (2012) *oblikuje svojo jezikovno terminologijo*.

Eno temeljnih vprašanj filozofije teorije znanosti o športu je, kaj je šport. Za razvoj teorije športa odgovor na to vprašanje ni bistvenega pomena. Konceptualni okvir pojma šport je predmet proučevanja filozofije teorije športa. Prav gotovo je pojem šport po vsebini in obsegu dokaj kompleksen in zapleten ter tako tudi predmet proučevanja več znanstvenih ved in disciplin.

Opredelitev in definicija pojma znanost o športu oziroma teorija športa sta zahtevno filozofsko in znanstveno opravilo. Zdi se, da razvoj številnih filozofsko-znanstvenih disciplin problem definicije in razumevanja osrednjega strokovnega področja le še otežuje (Horne, Tomlinson, Whannel, 1999; Reinaldo, 2000; Shea in Wright, 1997; Starosta, 2010).

Rezultati študije Čustinje, Milanovića in Sporiša (2009) so pokazali na izrazito različnost imen študijskih programov visokošolskih inštitucij v ZDA in Evropi, ki izvajajo študijske programe na področju gibalne in športne kulture. V imenih poudarjajo ali strokovna področja ali pa znanstvene discipline.

Teorija kot skupek zakonitosti in hipotez

Znanost na področju športa se ne more zadovoljiti le z opisovanjem, statistično obdelavo podatkov in metodološko opredelitvijo. Pojasniti želi bistvo nekega izseka kulture športa. Z metodo znanstvenega raziskovanja želi v okviru teorije športa proučevati pojave, imenovane zakonitosti ali kategorije. To so splošni, abstraktni, bistveni pojavi, ki morajo nastati na dani stopnji razvoja teorije športa.

Znanost o športu v svojem proučevanju odklanja pojave, ki so nebistveni, posebni in konkretni. Splošni, bistveni pojavi se pokažejo takrat, kadar jih opazujemo v veliki množici primerov in v daljšem časovnem obdobju. Zato zakonitosti v športu delujejo le kot dolgoročne težnje. Splošno, bistveno in zakonito je praviloma izraženo v povprečju, ki kompenzira kratkoročne in naključne odmike od zakonitega dogajanja v daljšem časovnem obdobju.

Znanstveni zakon je po Jermanu (1994) *»oblikovanje neke trditve s splošnim značajem, ki ugotavlja stalnost in splošnost, stalno zvezo med lastnostmi stvari, pojavov, procesov«*.

Zakon kot posplošitev presega strogo empirično preverljivost. Zakona o težnosti teles ni mogoče v vseh primerih preveriti, ve pa se, da je njegova veljavnost 100-odstotna. Naravni zakoni so tisti, ki veljajo, ne glede na njihovo poznavanje, znanstveni zakoni pa so tisti naravni zakoni, ki so poznani.

Znanstveni zakoni imajo različna pojmovanja (ib.):

- *Znanstveni zakon je hipoteza, trditev, postulat, katerega veljavnost je mogoče ugotoviti na podlagi njegove razvidnosti.*
- *Znanstveni zakon so invariantni, nespremenljivi odnosi med elementi danega razreda pojavov, procesov ali dogajanj glede na okoliščine, ki vladajo med njimi.*
- *Znanstveni zakon je delna resnica, ker je neposredno odvisna od zgodovinskega trenutka in od zgodovinske razvidnosti (družboslovno in humanistično področje).*

Hipoteza je v najširšem pomenu (Jerman, 1994) *»predlog, da se sprejme neko trditev za resnično«*.

Hipoteze so lahko dejstvene ali faktualne in idealne ali modelne. Modelne hipoteze lahko sčasoma postanejo dejstvene.

Po Jermanu (1994) obstajajo štiri tipi hipotez:

- *Hipoteze kot generalizacije empiričnih izkušenj.* Z indukcijo spoznane trditve posplošujemo v skladu s pridobljenim znanjem. Hipoteze so praviloma razlage pojavov, procesov in stvari.
- *Hipoteze kot izpeljane trditve iz že poznanih trditev višjega reda.* Pojavljajo se pri vzročno-posledičnem sklepanju. Iz vzrokov sklepamo na posledice.
- *Hipoteze kot postulati, domneve, miselne konstrukcije, s katerimi urejamo in postavljamo druge trditve.* Hipotetične trditve so odraz konvencionalizma, po katerem ima misel le simbolni pomen, saj ne more zajeti stvari same. Edini kriterij resničnosti hipotez je uspešnost in koristnost stvari same.
- *Hipoteze kot trditve, ki opisujejo to, kar se zdi očitno in verjetno.* Temeljijo na oceni verjetnosti, na predvidevanjih, slutnjah. Običajno kasneje ugotovimo njihovo objektivno veljavnost in resničnost.

Hipoteze so spoznanjsko omejene. Z razvojem znanosti se spreminjajo, širijo, oblikujejo na novo. Njihovo spreminjanje ne pomeni zanikanja prejšnjih dosežkov. Običajno gre za njihovo dopolnjevanje.

Osnovni namen in smotri filozofije – znanosti o športu

Osnovni namen filozofije – znanosti o športu je razviti jasno, smiselno in veljavno teorijo športa, ki bo pojasnjevala in razlagala fenomen kulture športa.

Teorija športa se lahko pogloblja in izpopolnjuje le prek znanstvenih spoznanj.

Smotri znanstvenega raziskovanja v okviru znanosti o športu so:

- Opisovanje (deskripcija) procesov, pojavov, sistemov, modelov. Določa značilnosti procesa, pojava, obnašanje sistema, modela.
- Ugotavljanje strukturnih odnosov (eksploracija). Pri tem gre za poglobljen opis, ki zajema ugotavljanje povezav med procesi ali pojavi oziroma delovanje sistema/modela, razlaga (išče) vzročno-posledične zveze med procesi ali pojavi.
- Napovedovanje (predikcija).
- Preoblikovanje (transformacija) pojavov, procesov, subjektov in objektov.
- Ustvarjanje novih tehnologij.
- Praktična uporabnost in koristnost.
- Oblikovanje znanstveno utemeljenega sistema oziroma modela športa, ki bo prispeval h kakovostnejši športni dejavnosti. Ta sistem – model mora zajemati bistvene komponente določevanja kulture športa. Šele potem bo sledilo raziskovanje zakonitosti, ki veljajo v tem sistemu – modelu.

Značilnosti teorije športa

Za teorijo športa je značilno:

- Optimalnost količine informacij za postavljanje določenih stališč, ki jih naknadno preverjamo tako, da ugotavljamo njihovo resničnost ali neresničnost.
- Odprtost teorije. To ji omogoča spreminjanje, izpopolnjevanje in razvijanje. Teorija športa mora biti odprta za stalno spreminjanje in dopolnjevanje ter oblikovanje novega znanja. Vsakodnevno preverjamo nove in nove hipoteze ter odpiramo nove teoretične probleme.
- Objektivnost spoznanj. Do tega pridemo s pomočjo objektivnih spoznavnih metod, ki opisujejo ali pojasnjujejo neki pojav, objekt, proces, sistem, model, dogodek na področju športa.
- Veljavnost spoznanj.
- Zanesljivost spoznanj.
- Preverljivost spoznanj.
- Prepletenost teorije s človekovo praktično, refleksivno in diskurzivno zavestjo.

- Interdisciplinarnost. Pri tem je poudarjena širina spoznanja, ki ga razmeroma neodvisno pridobivamo s pomočjo različnih znanstvenih disciplin.
- Multidisciplinarnost in sinergističnost. Skupen vpliv več disciplin je drugačen, kot bi bil, če bi ga opazovali ločeno. Gre za sinergistični učinek zaradi suprasomatičnih učinkov spoznanj.
- Intradisciplinarnost. Poudarjena je globina proučevanja in raziskovanja.
- Krosdisciplinarnost. Poudarjena je hkratnost obravnavanja pojava, predmeta z različnih vidikov v določenem časovnem in prostorskem izseku.
- Integralnost. Poudarjena je celovitost teorije, ki je nastala na osnovi združevanja spoznanj različnih disciplin.
- Zgodovinskost. Poudarjena sta zgodovinski vidik in vpliv zgodovine na spoznanja.
- Uporabnost. Spoznanja uporabimo za praktične namene v smislu izboljšanja kakovosti življenja.
- Konceptualnost. Teorija o športu je človekova konceptualna tvorba, ki je nastala kot rezultat zgodovinske tradicije in izkušnje ter filozofije. Tudi prihodnji razvoj znanosti bo terjal neprestano konceptualno spreminjanje.
- Dialektičnost. Teorija sloni na dialektičnem posploševanju izkušenj in dejstev različnih znanstvenih področij.
- Sistematičnost. Teorijo gradimo v skladu s sistemskim pristopom (sistem, model, kibernetičnost itd.).

Filozofija strukture teorije znanosti o športu

Znanost o športu pri proučevanju temelji na konvencionalni ureditvi in pravilih teorije športa, vendar se zaveda, da bi bila kot splošna metodološka znanost pri proučevanju športa pri tem nekoristna, če ne bi vključevala različnih znanstvenih disciplin, ki jo vsebinsko celostno plemenitijo. Med te sodijo:

- Športno treniranje.
- Sociologija športa.
- Zgodovina športa.
- Psihologija športa.
- Ekonomija športa.
- Politologija športa.
- Kineziologija.
- Biomehanika športa.
- Anatomija.
- Fiziologija športa.
- Medicina športa.
- Športna arhitektura.
- Etika športa.
- Metodologija v športu.
- Didaktika športa.
- Pedagogika športa.
- Informatika v športu.
- Statistika.
- Matematika.
- Računalništvo.
- Metrologija.
- Marketing.
- Etnologija, veda o materialni, družbeni in duhovni kulturi posameznih ljudstev.
- Etiologija, veda o vzrokih pojavov.
- Etimologija, veda o izvoru posameznih besed, njihovi zgodovini in pomenu.

- Epistemologija, veda, ki obravnava izvor, strukturo, metodo spoznavanja in veljavnost spoznanj; tudi gnoseologija.
- Farmakologija, veda o delovanju zdravil na organizem.

Nastanek, obstanek in razvoj strukture filozofije teorije športa so odvisni od množice medsebojno povezanih teoretičnih disciplin, ki temeljijo na spoznanjih humanističnih, družboslovnih, naravoslovnih, tehnoloških, medicinskih in sistemskih znanosti. Vsaka od teh delnih teorij ima lasten predmet proučevanja, svoj filozofsko znanstveni in sistemski pristop. Nobena od njih pa ne zajema v svojem predmetu problematike športa tako celovito kot teorija športa. Zaradi tega je temeljni smoter teorije športa tudi iskanje nespremenljivih (invariantnih) skupnih lastnosti in zakonov upravljanja, ki bi veljali za vključene teoretične discipline. S tega vidika je obča filozofija teorije športa dokaj abstraktna in interdisciplinarna veda. Prodiranje v globino prepušča specialistom, skrbi pa za povezovanje njihovih spoznanj v smiselno in celovito zaokroženo teorijo.

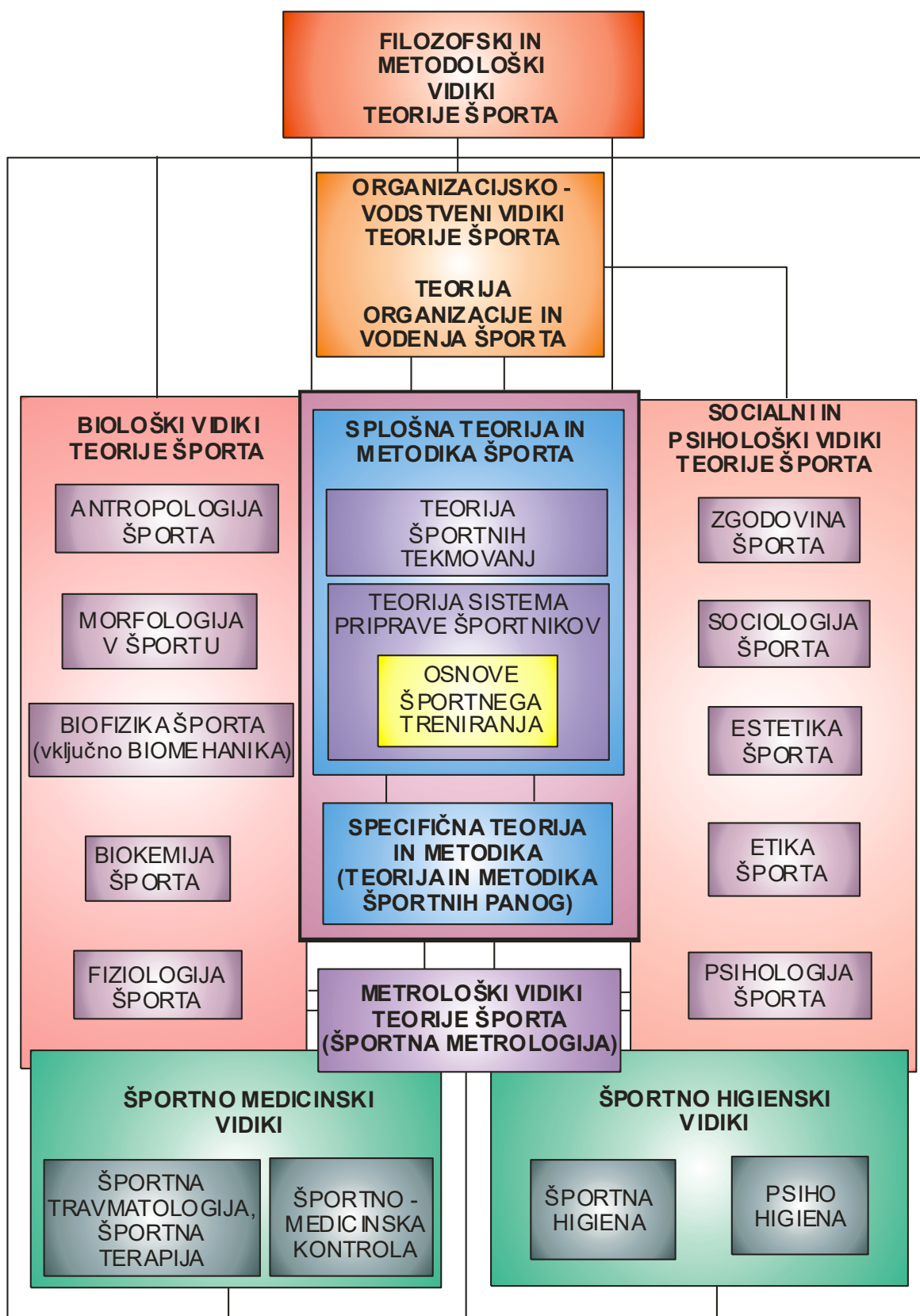
Teorija športa je odprta do vseh drugih teorij. Teži k uravnoteženemu razvoju vseh teorij, da bi bilo njihovo proučevanje čim bolj celostno in spoznanja tem bolj univerzalna. Vsaka od delnih teorij ima svoj sistem spoznanj in vedenj, ki značilno presegajo vsebinski doseg in tudi namen teorije športa. Toda teorije se pri svojem proučevanju ne smejo izolirati, kajti osamljenost bodo plačale s ceno popolnosti.

Oblikovanje teorije športa je zapleten proces, še zlasti, kadar jo želimo postaviti v celosten okvir. Vsak lahko oblikuje lastno filozofijo – teorijo ter jo vsakodnevno spreminja v skladu s potrebami in kriteriji, ki mu omogočajo uspešno delovanje v športu. **Za oblikovanje zasnove univerzalne teorije o športu pa je treba postaviti tisto konceptualno strukturo, ki bo šport čim bolj celostno zajela v svojo znanstveno obravnavo in bo pri tem zajela bistvene vidike obravnave.** V literaturi težko najdemo univerzalno konceptualno strukturo, ki bi celovito zajela področje teorije športa. Svojevrsten konceptualni okvir teorije športa je postavil profesor Lew Pawlowitsch Matwejew (1981), ruski strokovnjak za športno treniranje. Ukvarjal se je pretežno s teorijo športnega treniranja. Pripisujejo mu pionirsko vlogo pri razvoju teorije periodizacije v športu.

Njegov koncept strukture teorije znanosti o športu (slika 4) temelji na zunanjem krogu, na filozofskih in metodoloških vidikih. Tem sledijo organizacijski in vodstveni vidiki športa. Ti sodijo danes na področje managementa športa, njihovo proučevanje pa je ozko prepleteno z mejnimi področji, kot so:

- Družboslovni in psihološki vidiki teorije športa: zgodovina športa, sociologija športa, estetika športa, etika športa, psihologija športa.
- Naravoslovni vidiki teorije športa: antropologija športa, morfologija športa, biomehanika športa, biokemija športa, nevrofiziologija športa.
- Metrologija športa.
- Ožje znanstveno logične discipline: ekspertno modeliranje, statistične in matematične metode, računalništvo, informatika.
- Športno medicinski vidiki.
- Športno higienski vidiki.

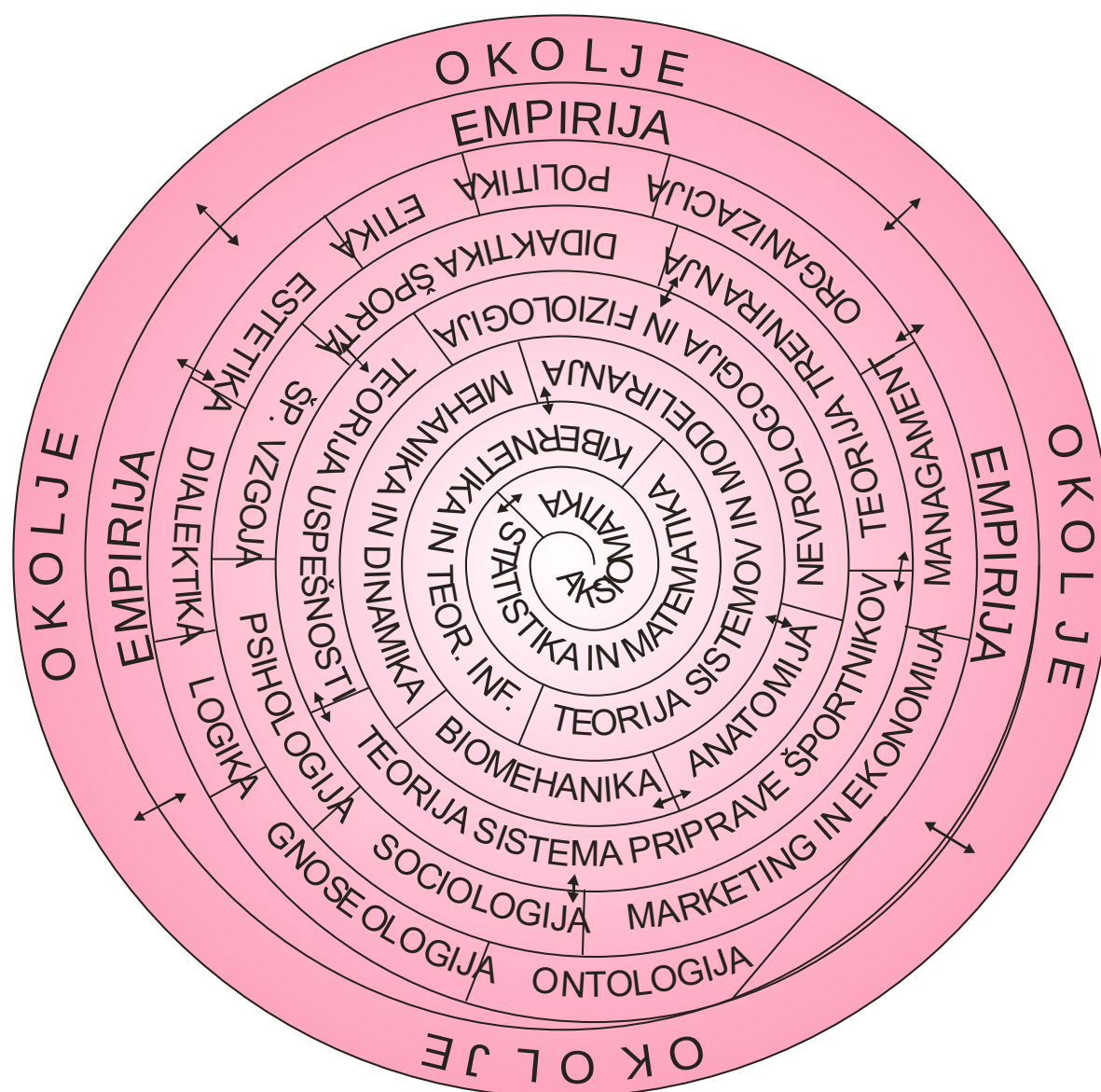
Slika 4: Konceptualni okvir teorije športa (povzeto in prirejeno po Lew Pawlowitsch Matwejew, 1981)

Razvoj teorije športa se srečuje s problemom tako imenovane trde in mehke znanstvene metodologije. Na eni strani, še zlasti pri proučevanju življenjske empirije s filozofskega in družboslovnega vidika, prevladuje mehka metodologija, na drugi strani, še zlasti pri naravoslovnem vidiku, pa trda (slika 5).

Vpogled v strukturo konceptualnega modela znanosti o športu sam po sebi vsiljuje logično misel, da na zunanjih krogih prevladujejo kvalitativni, na notranjih pa kvantitativni vidiki proučevanja teorije športa.

Slika 5: Konceptualni model strokovnih področij in disciplin kvalitativnega in kvantitativnega proučevanja teorije športa

Življenjsko empirijo športa proučujemo z nizom filozofskih znanstvenih disciplin v soodvisnosti s praktičnim okoljem, v katerem poteka šport. Za te discipline je značilna mehka znanstvena metodologija. Na drugi strani so prisotne bolj matematične znanstvene discipline, za katere je značilna bolj trda znanstvena metodologija, ki temelji na formalno logičnih spoznanjih in aksiomih. Trda področja so lahko, če delujejo sama zase, tudi brez prave vsebine in osmislitve. Pravo vsebino in smisel dobijo šele, ko se vključijo v področja mehkejših strokovnih disciplin.

Strokovno spoznanje na področju teorije športa je na eni strani vedno obremenjeno s trenutnimi značilnostmi življenjske empirije ter na drugi strani s kvalitativnim in kvantitativnim deležem formalno logičnih disciplin. Prav to pri proučevanju teorije športa zahteva nenehno preverjanje in dopolnjevanje dobljenih spoznanj v skladu s starim latinskim pregovorom *Časi se spreminjajo in mi z njimi*. Kot pravi Mulej (Mulej in sod, 1994), »*se objektivne okoliščine življenja nenehno spreminjajo in zato človek ves čas spreminja pojmovanje življenja, samega sebe, drugih ljudi, okoliščin svojega življenja in način razmišljanja*«.

Razvoj strukture teorije športa

Pogledi na razvoj enotne doktrine znanosti o športu so različni. Morda je najprimernejša doktrina holističnega in antropocentričnega pogleda, s pomočjo katere bo teorija športa sposobna različna znanja povezati in združiti v celoto. Človek je kot celota v središču pozornosti proučevanja. Človek (gr. *anthropos*) naj nikoli ne bi bil sredstvo, temveč vedno konec vsakršnega raziskovanja in zaključevanja. Biti človek je usoda človeka. Osnovni, končni in najvišji namen znanosti o športu bi moral biti usmerjen v človekov prid in ugodje ter v izboljševanje njegovega življenja v skladu z mislijo, ki jo je izrekel grški filozof Platon (427–347 pr. n. š.): »*Kateri koli del znanja, ločen, razdružen od 'virtue' bistva, smotra življenja, je le utvara, zabloda in ne razum, modrost*«.

Glede na dejstvo, da je človek vedno središče proučevanja, bi antropologijo (znanost o človeku) lahko predpostavili kot tisto temeljno znanost, iz katere smiselno izhajajo vse druge znanosti (kinantropologija, kineziologija, športologija, management športa, pedagogika športa, medicina športa, zgodovina športa itd.). V prihodnosti je treba graditi smiseln,

povezovale, celovit in transparenten sistem strukture teorije športa. Pri tem naj ne bi bile vrednostno privilegirane posamezne znanstvene vede, discipline. Strokovno področje kulture športa je in bo prežeto s številnimi znanstvenimi vedami in disciplinami, ki se neprestano širijo in razvijajo.

V register znanstvenih področij v mreži evropskih znanstvenih inštitutov so na področju športne znanosti uvrstili (povzeto iz publikacije *Directory of European postgraduate studies and research in sports science, 1995*):

- ADAPTED PHYSICAL ACTIVITY – prilagojena telesna aktivnost.
- ADMINISTRATION/ORGANISATION/MANAGEMENT – administracija/organizacija/vodenje.
- BIOCHEMISTRY – biokemija.
- SPORTS BIOMECHANICS – biomehanika športa.
- COACHING/TRAINING THEORY – športno treniranje.
- CURRICULUM THEORY – teorija učnih načrtov.
- SPORT DOCUMENTATION – dokumentacija športa.
- ELEMENTARY SCHOOL PEDAGOGY – osnovnošolska pedagogika.
- LEISURE STUDIES – proučevanje prostega časa.
- HEALTH AND FITNESS – zdravje in splošna fizična pripravljenost.
- HISTORY OF SPORT – zgodovina športa.
- KINESIOLOGY/HUMAN MOVEMENT STUDIES – MOTORIC BEHAVIOR – motorično obnašanje.
- MOTOR CONTROL – motorični nadzor.
- MOTOR DEVELOPMENT – motorični razvoj.
- MOTOR LEARNING – motorično učenje.
- NUTRITION – prehrana.
- ORTHOPEDICS – ortopedija.
- SPORT PHILOSOPHY – filozofija športa.
- SPORT PHYSIOLOGY – fiziologija športa.
- SPORT PSYCHOLOGY – psihologija športa.
- SECONDARY SCHOOL PEDAGOGY – pedagogika v srednjih šolah.
- SPORT SOCIOLOGY – sociologija športa.
- SPORT ECONOMY – ekonomija športa.

- SPORT EQUIPMENT AND FACILITIES – športna oprema in pripomočki.
- SPORT INFORMATICS – informatika športa.
- SPORT JOURNALISM – športno novinarstvo.
- SPORT AND LAW – šport in pravo.
- SPORT MEDICINE – medicina športa.
- SPORT PEDAGOGY AND DIDACTICS – pedagogika in didaktika športa.
- TESTS AND MEASUREMENTS – testiranje in meritve.
- EXERCISE PHYSIOLOGY – fiziologija vadbenih procesov.
- SPORT KINANTHROPOMETRY – kinantropometrija športa.

Razvoj strukture teorije športa je odvisen od tradicije kot produkta zgodovinskega razvoja znanosti, od družbenih potreb in pričakovanj ter vse bolj od stopnje civilizacijskega in tehnološkega razvoja. Na razvoj strukture teorije športa vplivajo tudi drugi dejavniki, kot so družbenoekonomska razvitost, organizacija znanosti, filozofija znanosti, kultura in miselna svoboda ter navsezadnje finančno-materialne možnosti raziskovalcev.

Na mikro ravni je razvoj strukture teorije športa odvisen od usposobljenosti raziskovalcev, ki proučujejo in oblikujejo teorijo športa. Med osnovne značilnosti usposobljenosti raziskovalcev sodijo: izobraženost in znanje, avtoriteta, inspiracija in intuicija, izkušnje, sposobnost logičnega sklepanja, sposobnost verbalnega učenja, motivacija, vrednotni sistem, delavne lastnosti, interesi, potrebe, moralne značilnosti itd.

Klasifikacija znanosti o športu

Znanost je obče ime za celotno znanstvenoraziskovalno dejavnost. Obstaja veliko število znanstvenih področij, ved in disciplin, ki jih na podlagi skupnih značilnosti, temelječih na izbranih vidikih oziroma merilih, razvrščamo v posamezne skupine. Po Kristanu (2000) klasifikacija (op. cit.), »**znanost – vede – znanstvene discipline** (s poddisciplinami) *izraža tudi formalno logični red obče – posebno – posamezno. Znanost je obče ime, veda je posebno ime, znanstvena disciplina pa posamezno ime*«.

Znanost o športu s svojimi vedami in disciplinami sestavlja del obče znanosti. Enega od modelov klasifikacije znanosti so naredili tudi v Evropski uniji (CERIF – Common European research project information format, official journal of the European communities, 1991).

Občo znanost delimo na:

1. HUMANISTIČNE VEDE (discipline) H000: H125 filozofska antropologija; H125-1 filozofska kinantropologija (kineziologija, antropološka kineziologija, motorologija); H150 filozofija športa oziroma filozofija športologije; H160 filozofija teologije, šport in religija; H270 zgodovina športa, športologije, telesne kulture in antropologije; H370 imenoslovje (terminologija) športoslovja, telesne kulture.
2. DRUŽBOSLOVNE DISCIPLINE S000: S120 zakon o športu, normativna ureditev športa; S189 organizacijske vede (organizacija telesne kulture in športa, management telesne kulture in športa, strateško načrtovanje v športu, trženje v športu); S210 sociologija športa; S260 psihologija športa (vključuje tudi človeško etologijo, psiholingvistiko); S270 pedagogika in didaktika športa; S271 specialna didaktika (v posameznih izsekih, pojavnih oblikah športa itd.); S272 izobraževanje učiteljev (tudi trenerjev).
3. NARAVOSLOVNE MATEMATIČNE DISCIPLINE P000: P001 matematika; P160 statistika, operacijsko raziskovanje; P170 računalništvo, numerična analiza, sistemi, kontrola, multivariatne metode, primeri uporabe matematike v športologiji, biomatematika, kibernetika; P175 informatika, teorija sistemov; P176 umetna inteligenca (računalniška tehnologija, informatika v športu); P265 biofizika, biomehanika športa; P004 biokemija, presnova.
4. BIOMEDICINSKE VEDE B000: B115 biomehanika, kibernetika; B440 človeška anatomija in morfologija; B450 razvojna biologija, teratologija, ontogeneza, embriologija; B460 fizična antropologija; B470 fiziologija (s poudarkom na nevrofiziologiji, biokemiji, prehrani – medicinski vidiki prehrane); B580 okostje, mišice, revmatologija, lokomocija (ortopedija, travmatologija B600); B640 nevrologija, nevropsihologija, nevrofiziologija; B650 psihiatrija, klinična psihologija, psihosomatika; B660 pediatrija, otroška psihiatrija; B680 javno zdravstvo, epidemiologija, socialna medicina, higiena; B710 fizikalna medicina, kineziterapija, revalidacija, rehabilitacija (defektologija S286); B720 splošna medicina (prva pomoč); B725 diagnostika (medicinska diagnostika ter kontrola dovoljenih in nedovoljenih poživil, športnomedicinska kontrola).

5. TEHNOLOŠKE VEDE T000: T100 zgodovina in filozofija tehnologije; T110 instrumentacijska tehnologija (kineziometrija z vsemi subpodročji); T240 arhitektura, oblikovanje notranjosti; T260 prostorsko načrtovanje; T270 okoljska tehnologija, nadzor onesnaževanja; T520 tehnologija športa (tehnologija gradnje in vzdrževanja športnih objektov, tehnologija športne infrastrukture, razvoj športnih rekvizitov, opreme, pripomočkov).

Vsakršna klasifikacija pomeni členitev znanosti oziroma teorije. Ta se lahko izvaja horizontalno in/ali vertikalno. Horizontalna členitev pomeni delitev celotne znanosti po širini na ožja področja, vede in discipline. Vertikalna členitev pomeni delitev znanosti z namenom prodiranja v globino. Pri členitvi so pomembni načela, smotri oziroma cilji in tudi njene posledice.

Znanost o športu (kineziologija) kot samostojna veda sodi med družboslovne vede, čeprav je sestavljena iz humanističnih, naravoslovnih, matematično-sistemskih, tehničnih in medicinskih ved/disciplin. To lahko raziskovalcem pri njihovem delu in predvsem pri financiranju raziskovalne dejavnosti povzroča velike strokovne in praktične težave.

OSNOVE METODOLOGIJE ZNANOSTI O ŠPORTU

Proučevanje fenomena kulture športa in razvoj znanosti o športu zahtevata ustrezno metodologijo, s pomočjo katere spodbujamo ustvarjalen razvoj teorije.

Za razvoj teorije je potrebno najprej vedeti »kaj delati« (angl. *know what*) in potem tudi »kako delati« (angl. *know how*).

Metodologija znanosti je veda, ki razvija teorijo postopkov in načinov znanstvenoraziskovalnega dela.

Metodološko znanje pomeni sposobnost spoznavati, uporabljati in razvijati metode dela, torej ne samo uporabljati neke recepte, ampak jih tudi izpolnjevati, kritično proučevati ter po potrebi zavračati in zamenjevati z novimi.

Uporaba znanstvene metode pomeni znanstveno raziskovanje. To je proces sistematičnega, nadzorovanega, izkustvenega in kritičnega proučevanja hipotetičnih trditev o pojavih, procesih, objektih in predmetih na izbranem področju vsebine proučevanja.

Bistva metode ni mogoče opredeliti kot postopka, s katerim na podlagi poprejšnjega znanja o predmetu znanosti pridemo do nadaljnjega, popolnejšega znanja. V tem smislu je potrebno razumeti metodo pred samo znanostjo.

Pri proučevanju teorije športa in metod njenega raziskovanja gre predvsem za vprašanje, kako priti do spoznanj, utemeljenih z izkustvenim gradivom in z empiričnimi dejstvi. Ki torej ne bodo le prazna, neutemeljena spekulacija. Dejstva so brez teorije slepa, teorija brez dejstev je prazna. Spoznanje ni samo ogledalo stvarnosti, ampak tudi luč, ki jo vleče iz teme in jo pojasnjuje.

Z metodološkega vidika (Mulej idr., 1994) bi se moralo abstraktno razmišljanje (posploševanje, iskanje bistva) neprestano prepletati in izmenjevati s proučevanjem dejstev. Pri proučevanju teorije športa se gibljemo od celote k delom in od delov k celoti, od bistva k površinskim pojavnim oblikam in obrnjeno.

Teorija in številni delčki stvarnosti se medsebojno osvetljujejo. Nobena od teh dveh sestavin ni niti pomembnejša niti manj pomembna. Nasprotno, nujno se dopolnjujeta. Reprezentativna dejstva osvetljujejo celoto, vendar tudi posamezna dejstva postanejo razumljiva šele v kontekstu celote. Pojasniti in razumeti jih je mogoče s pomočjo celote. Po Pascalu je nemogoče spoznati celoto, če niso podrobno poznani deli. Prav tako je nemogoče poznati dele, če ne poznamo celote. Izolirana, osamljena dejstva nimajo pravega smisla, dokler se ne vklopijo v celoto, dokler ne spoznamo njihovega mesta v celoti dane stvarnosti.

Po Muleju (1994) je način dojemanja nekega dejstva v veliki meri odvisen od celotne koncepcije pojmovanja stvarnosti. Mnenje o istem dejstvu se lahko, v odvisnosti od koncepta, zelo razlikuje. Zato ni dovolj samo poznati in uporabljati metodo, ampak jo je treba tudi kritično obravnavati, dopolnjevati, razvijati, obnavljati, menjati. Nobena metoda ni dokončna in popolna.

Ravni oziroma stopnje metodologije znanosti

Metodologija znanosti obsega tri bistvene stopnje:

- Splošni metodološki pristop.
- Metodijski postopek.
- Splošna metoda, poprejšnje ali izhodiščno znanje, je najabstraktnejši del metode, ki je najbližji teoriji.

Med metodologijo in teorijo je pomembna razlika. Teorija že izraža vsebino, končni rezultat, ki daje neka spoznanja o objektivnem svetu. Metodologija pa omogoča le napotek za raziskovanje, ki začrta pot do plodnega vsebinskega spoznanja.

Naloga metodološkega pristopa je mnogostranska. Raziskovalca kot luč usmerja k tisti plasti realnosti, kjer je treba iskati pomembna dejstva, vzroke in posledice, zakonitosti itd.

Med najpogostejše splošne metodološke pristope sodijo:

- Dialektika: poudarja totaliteto, holistični pristop, protislovja, povezana z negacijo, enotnost kvalitete in kvantitete, enotnost nasprotnih opredelitev.
- Marksistična dialektika (ontologija): predpostavlja prvotnost »materije« kot od človeka neodvisne stvarnosti, ki je v svojem bistvu dialektična.
- Pozitivizem: poudarek je na empiričnih metodah znanstvenega delovanja.
- Funkcionalizem: smer, ki poudarja pomembnost praktične, uporabne funkcije.
- Psihološki determinizem (nominalizem): poudarja pomen psihologije kot temelja celotne filozofije in tudi oblikovanja empirične znanosti.
- Dialektična teorija sistemov: po Muleju (1994) pomeni *»stil razmišljanja, ki poskuša dosežati sorazmerno celovitost z uporabo sistema vseh bistvenih in samo bistvenih vidikov proučevanja«*.
- Sistemski pristop in modeliranje: metode dela temeljijo na sistemih in modelih, ki predstavljajo okvir metodologij za reševanje kompleksnih problemov uspešnosti v športu. Je most med analitičnim (kartezijanskim) in sintetičnim (holističnim) pristopom. Ne odpoveduje se analitično-racionalnim metodam, toda priznava, da je celota več kot vsota

delov. Proučevanje kulture športa je v znanstvenem smislu zaradi njene kompleksnosti mogoče le s pomočjo sistemskega pristopa. Kultura športa ni kompleksna le zaradi velikega števila odnosov med njenimi elementi, ampak tudi zaradi vsebinske različnosti in prepletenosti odnosov. Elementi sistema kulture so hkrati tudi sami (pod)sistemi na neki drugi ravni proučevanja.

Metodijski postopek oblikuje drugo stopnjo metodologije. Zajema znanje o proceduri, ki jo tvorijo določena opravila in faze, po katerih poteka raziskovanje. Postopek z uporabo logike in s predpisanimi pogoji zagotavlja relativno objektivnost in resničnost spoznanja. Metodijski postopek je način oblikovanja pojmov in analize, način oblikovanja strukture znanstvenega raziskovanja, način dokazovanja, ugotavljanja vplivov na raziskovanje, ugotavljanja pogojev sorazmerne neodvisnosti proučevanja.

Konkretni postopki in tehnike raziskovanja oblikujejo tretjo stopnjo znanstvene metodologije. Tu so zajeti in mišljeni konkretni programi, orodja, tehnike, metode eksperimentalnega opazovanja, metode logičnega sklepanja, biomehanske metode, psihološke metode, sociološke metode, zgodovinske metode, matematične enačbe, statistične metode itd. Vse naštetu je jamstvo, da bo imelo spoznanje formalne značilnosti in lastnosti znanstvenega spoznanja, kot so objektivnost, preciznost, sistematičnost, preverljivost, zanesljivost, veljavnost ...

Med stopnjami metodologije znanosti obstajajo tesne medsebojne zveze in vplivi, prav tako sorazmerna neodvisnost (Pečuljić, 1976).

Metoda je način, ki nas vodi do spoznanja pri nekem predmetu proučevanja, metodologija pa je znanost o metodi. Predmet proučevanja neke znanosti ni nikoli povsem razmejen od drugih znanosti, saj je z njimi povezan v objektivno celoto. Zato se vsebinsko proučevanje nekega problema določi kot predmet znanosti šele z njeno metodo, tj. z načinom, kako ona spoznava ta predmet. Tako je šport predmet proučevanja različnih znanstvenih ved: kineziologije, biomehanike, fiziologije, psihologije, sociologije ... Vsaka od njih šport proučuje s svojega zornega kota. Vidik proučevanja istega predmeta podrobneje opredelimo z ožjim predmetom proučevanja za posamezno vedo. Npr. ko iz zapletenega predmeta, kot je določeno obnašanje, izločimo nekatere njegove elemente in jih uvrstimo v predmet posamezne vede. V najširšem smislu metodo predstavljajo tri sestavine:

- 1) *Postopek, po katerem pridemo do spoznanja. Torej opravila, ki jih je treba v ta namen opraviti.*
- 2) *Znanje o samem predmetu, ki omogoča, da se postopek bolje prilagodi predmetu.*
- 3) *Konkretne metode in sredstva, s katerimi lahko predmet spoznamo. To so konkretizirani postopki in materialna sredstva, s pomočjo katerih odkrivamo tiste lastnosti predmeta, ki so cilj našega raziskovanja. Prav to jasno kaže, da pri proučevanju metod na področju športa poleg metodiškega potrebujemo tudi metodološko znanje.*

Metode so le orodja športne znanosti, prilagojene problemu, ki ga rešujejo. Človek ekspert pa je tisti, ki metode uporablja in ocenjuje njihovo ustreznost. Nobena, še tako dobra znanstvena metoda ne bo mogla zaživeti, če je tisti, ki jih zanima, ne bodo sprejeli kot nekaj jasnega, logičnega in koristnega.

Načrtovanje in protokoliranje procesa raziskovanja

Znanstveno raziskovanje je vedno skrbno načrtno delovanje. Pred vsako izvedbo raziskovanja se mora izdelati ustrezeni protokol, ki obsega:

- **Opredelitev vsebine, namena in ciljev predmeta raziskave**
- **Opredelitev hipotez raziskovanja**
- **Opredelitev metod raziskovanja**

Načrtovanje in izvedba raziskovanja morata biti objektivna, nepristranska in brez vmešavanja oziroma vplivanja raziskovalcev v potek dogajanja. Pri raziskovanju se ne sme ugotavljati tistega, kar bi imeli radi oziroma bi želeli dobiti, ampak tisto, kar dejansko je. Pomembno je, da vsaka znanost razvije lastne metode raziskovanja.

Metode logičnega razmišljanja in sklepanja

Znanstveno raziskovanje je vedno skrbno načrtovano delovanje. Pred vsakršnim raziskovanjem je treba izdelati ustrezen protokol, ki obsega:

- **Opredelitev vsebine, namena in ciljev predmeta raziskave.**
- **Opredelitev hipotez raziskovanja.**
- **Opredelitev metod raziskovanja.**

Načrtovanje in izvedba raziskovanja morata biti objektivna, nepristranska in brez vmešavanja oziroma vplivanja raziskovalcev v potek dogajanja. Pri raziskovanju ne smemo ugotavljati tistega, kar bi imeli radi oziroma bi želeli dobiti, ampak tisto, kar dejansko je. Pomembno je, da vsaka znanost razvije lastne metode raziskovanja.

Metode logičnega razmišljanja in sklepanja

V sistemu logičnega razmišljanja in sklepanja človek uporablja več zvrsti sklepanja, ki se razlikujejo glede na izbrano prevladujočo značilnost.

Induktivno-deduktivno sklepanje

Sklepanje, ki temelji na značilnosti **posamično-splošno**.

Po Jermanu (1995) (op. cit.) se: »*vsa sklepanja, ki jih opravlja človek v svojem duhovnem delovanju, odvijajo na dva načina, ki sta si nasprotno usmerjena*«.

- **Induktivno sklepanje** (lat. *inductio*, iz *inducere* – vpeljati; navesti v logiki) je sklepanje s posameznega na splošno, od posameznih dejstev k splošnim sklepom.

- **Deduktivno sklepanje** (lat. *deducere* – izvajati) je v filozofiji sklepanje s splošnega na posamezno, od posplošenj k posameznim dejstvom ali k drugim posplošenjem.

V spoznavnem procesu sta dedukcija in indukcija neločljivo povezani. Takšen pristop omogoča, da znanstvena spoznanja postanejo zanesljiva, preverljiva, veljavna in objektivna. Pomen indukcije je izpostavil že Francis Bacon (1561–1626). Po njegovem mnenju bi morala biti indukcija temeljna znanstvena metoda, ki se postopno vzpenja od posameznih primerov do splošnih ugotovitev in prodira k spoznanju »bistva« stvari.

V znanosti se je razvila tudi oblika sklepanja, ki temelji na **popolni in nepopolni indukciji** oziroma navajanju.

Popolna indukcija: sklepi zajemajo **absolutno navedbo** elementov danega razreda.

Nepopolna indukcija: sklepi zajemajo le del navedbe elementov danega razreda. Kjer ni mogoče navesti vseh elementov danega predmeta, indukcija ne more biti popolna, zato v teh primerih uporabljamo postopek posploševanja, ki prenaša dognanja, veljavna za nekatere elemente razreda, na vse njegove elemente. V humanističnih in družboslovnih znanostih se mnoge stvari zgodovinsko spreminjajo, zato v teh znanostih ni popolne indukcije. V mnogo primerih nepopolne indukcije prihaja do **enumerativne indukcije**. Pri tem gre za naštevane lastnosti zgolj nekaterih elementov danega razreda. Že ena sama sprememba lastnosti znižuje spoznanjsko vrednost.

Pri nepopolni indukciji prihaja tudi do **znanstvene indukcije**, ki raziskuje stvari po njihovih bistvenih znakih. To raziskovanje odkriva globlje značilnosti in lastnosti pojavov. Najučinkovitejša je v empiričnih znanostih, pri katerih je raziskovalni predmet razmeroma preprost, npr. v biomehaniki. Manj učinkovita in zanesljiva pa je npr. v družboslovju z zapletenim raziskovalnim predmetom, kot je npr. človeška družba.

Induktivno sklepanje lahko poteka tudi na podlagi **analogije ali podobnosti**. To je sklepanje od posebnega na posebno, od posameznega na posamezno. Če se namreč dva posamezna pojava, dve dogajanji itd. ujemata v več bistvenih znakih, potem s precejšno stopnjo verjetnosti sklepamo, da sta si podobni. Tovrstno sklepanje je v znanosti pogosto prisotno pri postavljanju hipotez. Osnovna metoda raziskovalnega sklepanja temelji na primerjanju.

Reduktivno sklepanje

Reduktivno sklepanje temelji na značilnostih razmerij med hipotezami in dejstvi. Obstajata dve osnovni vrsti sklepanja.

Sklepanje, ki zajema progresivno redukcijo: izhodišče so hipoteze, na podlagi katerih izpeljemo trditve oziroma dejstva, ki jih je mogoče empirično preveriti.

Sklepanje, ki zajema regresivno redukcijo: izhodišče so dejstva, na podlagi katerih postavimo hipoteze, ki ta dejstva razlagajo. Postavimo nove hipoteze, ki privedejo do nove razlage starih dejstev.

Vzročno-posledično sklepanje

Vzročno-posledično sklepanje temelji na značilnosti **vzročno-posledičnih razmerij in vplivov**.

Vzročno sklepanje: sklepanje se izvaja z vzrokov na posledice.

Posledično sklepanje: sklepanje se izvaja s posledic na vzroke.

Verjetnostno sklepanje

Verjetnostno sklepanje temelji na značilnosti **verjetnostnega zaključevanja**. To so reduktivna sklepanja, kjer so sklepi verjetnostni in ne absolutno zanesljivi.

Verjetnostno sklepanje: prisotna je ocena možnega sklepa.

Absolutno zanesljivo sklepanje: npr. v matematiki.

Med metode logičnega razmišljanja in sklepanja bi lahko uvrstili še (Zelenika, 2000):

- Metode analize in sinteze.
- Metode abstrakcije in konkretizacije.
- Metode generalizacije in specializacije.
- Metode dokazovanja in zavračanja.
- Metode logične klasifikacije.

Metode logičnega razmišljanja in sklepanja so se v filozofiji močno razvile znotraj njene posebne discipline – logike. Dokaj razviti področji po Jermanu (1994) obsegata silogistiko in osnove klasičnega stavčnega računa.

Empirične metode znanstvenega raziskovanja

Empirične metode raziskovanja temeljijo na izkustvu in dejstvih. Ta lahko opazujemo s čutno izkušnjo in z meritvami. Rezultate lahko dobimo s pomočjo človekovih čutil in predvsem s pomočjo posebnih merilnih pripomočkov. Celotno empirično raziskovanje poteka na osnovi dveh temeljnih metod:

- **Metode opazovanja.** Opazovanje mora biti usmerjeno, urejeno in nevplivno. Opazovalec ne sme vplivati na potek dogodkov, pojavov in stanje stvari, ki je predmet opazovanja, ampak zgolj zapisuje, beleži potek dogajanja. Opazovanje obsega predmet, razlog – cilje in rezultate opazovanja.
- **Metode poskusa oziroma eksperimenta.** Pri tej metodi gre za namerno povzročanje nekega pojava ali procesa, dogajanja, ki ga želimo nemoteno in večkrat opazovati. Predmet raziskovanja je umetno določen in ga proučujemo v laboratorijskih pogojih. Z eksperimenti lahko proučujemo tudi pojave, ki so sicer redki ali celo nemogoči. To postavlja tudi določene omejitve pri posploševanju, saj se umetno ustvarjeni pojavi, dogajanja in procesi ne obnašajo tako kot v naravi in realnosti.

Opazovanje in eksperimentiranje lahko pravilno ovrednotimo le z objektivnimi kazalci. Mednje sodijo tako rezultati kot tudi metode raziskovanja.

Rezultati raziskovanja temeljijo na objektivnih podatkih, ki jih praviloma dobimo s pomočjo različnih merilnih pripomočkov. Ti so pomemben del raziskovalne tehnologije.

Poznamo več vrst merilnih pripomočkov:

- **Pripomočki, ki ostrijo človekova čutila daleč prek njihovih naravnih zmožnosti.** To so npr. daljnogledi, mikroskopi, ojačevalci zvoka, kemijski analizatorji itd.
- **Pripomočki, ki zaznajo dražljaje, za katere ni ustreznih čutil, in jih prevajajo v sprejemalno področje človekovih čutil.**

Metode empiričnega raziskovanja lahko delimo tudi na:

Kvalitativne metode. Uporabljamo jih predvsem pri opisovanju.

Kvantitativne metode. Uporabljamo jih predvsem pri številčnem ugotavljanju vsebine predmeta proučevanja.

Vprašanja za razmislek:

Kakšen je odnos med strokovnim področjem in znanostjo?

Kje se stikata strokovni področji gibalna in športna kultura?

Kaj je znanstveni in kaj naravni zakon?

Kakšna sta osnovni namen in smoter znanosti o športu?

Katere so osnovne značilnosti znanosti o športu?

V katerih značilnostih se bistveno razlikujejo družboslovne in naravoslovne znanosti?

Kaj je teorija športa?

V kolikšni meri je teorija športa filozofska in v kolikšni meri znanstvena tvorba?

Opređeli konceptualni okvir strukture teorije športa po Matwejewu!

Kaj pomeni klasifikacija znanosti o športu? Kako bi lahko klasificirali šport po strokovnih in znanstvenih področjih?

Kaj je metodologija znanosti o športu?

Kakšen je odnos med metodologijo znanosti o športu in filozofijo športa?

Kakšne vrste sklepanja obstajajo?

Kaj je progresivna in kaj regresivna redukcija?

Kaj je indukcija? Naštej njene glavne vrste!

Katere so osnovne značilnosti metode opazovanja in eksperimentiranja?

Ali je strokovno področje tudi znanstveno teoretično področje?

Ali ima vsaka športna zvrst tudi svojo strokovno in znanstveno področje?

POGLAVJE 4

TERMINOLOGIJA ŠPORTA

Terminologija (têrmin, lat. *terminus*) športa je znanost, ki proučuje in razvija izrazje na področju športa.

Terminologija je temeljna sestavina filozofije in znanosti.

Po Kristanu (2000) so temeljne sestavine znanosti:

- *predmet raziskovanja,*
- *raziskovalna metodologija in*
- *terminologija.*

Terminologija torej ni nekaj zunaj znanosti, temveč je njena konstitutivna prvina, ki tvori infrastrukturo znanosti. Terminološka prizadevanja vsake znanosti imajo po Kristanu (ib.) tri glavne naloge:

1. *Oblikovati koherenten notranji terminološki mikrosistem, ki bo zrcalil lasten notranji vsebinsko logični red.*
2. *Oblikovati takšen terminološki red, ki bo smotrno usklajen z makrosistemom celotne znanosti (torej uskladitev navzven).*
3. *Oblikovati takšen znanstveni jezik, ki bo izražal tudi »paradigmatski status« svoje vede (filozofski, doktrinarni).*

Terminologija vsake vede uvaja red v izrazju in s tem tudi miselni oziroma pojmovni red.

Za posamezno znanost oblikujemo obče ime in za vsak del te znanosti (vedo, disciplino) posebno ime:

- Vertikalna členitev (intradisciplinarnost). Horizontalna členitev (interdisciplinarnost).

Ker vsa duhovna dejavnost poteka jezikovno oblikovano ali diskurzivno, v znanosti ustvarjamo posebne jezike, sezname pojmov s kolikor mogoče natančno določenimi pomeni. Ti sezname pojmov se imenujejo terminologija. Šport, življenje, stvarnost je po Jermanu (1994) mogoče doumeti le z razumom, torej pojmovno. Nekateri pojmi so lažje razumljivi, drugi težje, ker so abstraktnejši.

Kaj je pojem?

Za razumevanje pojma človek najprej potrebuje odgovor na vprašanje, kaj je pojem. V sodobnem pomenu je to mentalni znak (simbol, število, beseda, slika, tehnični prikaz, izvedba tehnike gibanja itd.) za prikaz in opredelitev stvari, procesov, pojavov, misli, čustev.

V skladu s sofistami, starogrškimi filozofi, *je človek vedno ujet v mrežo besed in mnenj* (Burkard, Kunzmann in Wiedmann, 1997, str. 35).

Filozofski pogled na pomen besede pojem se je skozi zgodovino spreminjal. Po Aristotelu (384–322 pr. n. š.) *so bili znanstveni pojmi tisti, ki jim je mogoče definicijsko določiti vsebino.*

Vsaka **beseda** je pojem, ki označuje kategorije, kot so na primer:

- Bitnost: Lionel Andres Messi
- Položaj: nogometna legenda
- Dejavnost: nogomet
- Izvor: Argentina, Rosario
- Rojen: 24. 6. 1987
- Stanje: aktivni igralec
- Trpnost: poročen, oče

Besede so povezane v stavke, ki potem omogočajo sodbe in sprejemanje sklepov. Veriga sklepov je dokaz.

Sodba nekega pojma je lahko resnična ali neresnična. V sholastiki so začeli ločevati med vsebino in obsegom pojma.

Vse od antičnega časa do 19. stoletja je prevladovala teorija, po kateri je pojem mentalni znak stvari oziroma forma predmetov.

Konec 19. stoletja je pojem dobival vse bolj predikatno naravo, po kateri so pojmi na neki način potencialne sodbe. Po Gottlobu Fregeju je pojem v logičnem smislu »pomen slovničnega predikata«.

Sodobne analitične teorije pojma temeljijo na tem, da je pomen pojma v pravilih njegove uporabe in da je razločljiv z uporabo jezikovnih znakov. Pojem je tako postal odvisen od jezikovnega sistema, od njegovega konteksta ali teorije.

Nastanek pojma je stvar psihologije, ki razlaga, kako se spoznanje dviguje od čutnega zaznavanja (občutki, predstave) do pojma. Pojem naj bi bil rezultat različnih miselnih metod, kot so primerjanje, analiziranje, sintetiziranje in posploševanje.

Po Slovarju slovenskega knjižnega jezika je lahko pojem:

- Miselna tvorba.
- Izraz – beseda (govorna/pisna).
- Predstava – podoba.

Usmerjenosti k resničnosti pojma je temeljno načelo znanstvene obravnave pojmov.

Pri razvoju spoznavne teorije je še vedno aktualen znameniti stavek Protagore (490–420) *homo mensura* (človek je merilo vseh stvari).

Izrek *homo mensura* je predstavljal jedro sofističnega mišljenja (ib., str. 35): človek določa **bit**. Vse, kar to presega, sofisti zavračajo (skepticizem), njegovo pojmovanje pa ni objektivno, temveč subjektivno in spremenljivo. **Če je pojem predstavljen kot dejstvo – bit, potem sta njegov pomen in resničnost odvisna predvsem od človeka.**

Vrste izražanja pojmov

Izražanje pojmov lahko poteka z različnimi oblikami:

- Glasovno – govorno.
- Pisno – tekstovno.
- Slikovno – simbolno.
- Fizične kretnje – telesni gibi.
- Spretnosti, veščine, tehnike.

V športni praksi se lahko pojmi izražajo z vsemi naštetimi oblikami. Za športnike je pomembna predvsem oblika, pri kateri športno gibanje poteka na naučeni način (spretnosti, veščine, tehnike).

Če igralec v nogometu ne zna voditi žoge, nima prave tehnike. Mu lahko rečemo, da nima pojma?

Tehnika v športu je, če misel priredimo po Heideggerju (1889–1976), *»zgodovinsko določeni način, v katerem se definira bit športa«*.

Tehnika terja od športnikov predvsem visoke spretnosti in veščine. Te pa lahko pridobijo le z učenjem, vadbo in treniranjem. Pri tem se odpira vprašanje, kaj je za športnike pomembnejše – verbalno teoretično ali praktično dejavno tehnično pojmovanje.

Za medsebojno komuniciranje in razumevanje je potreben skupen jezik. *Jezik se je začel pred kakimi 100.000 leti, sodoben pred približno 50.000 leti. Danes je na svetu okoli pet tisoč jezikov* (Jean Aitchison, Oxford, 1996).

Temelji slovenskega jezika izvirajo iz indoevropskega prajezika (približno 3000 let pred našim štetjem), iz katerega se je razvil praslovanski jezik (Toporišič, 1975). Slovenski knjižni jezik se je začel razvijati v 16. stoletju z nastankom prvih knjižnih del Primoža Trubarja (Katekizem, 1550; Abecednik, 1550).

Vrste in oblike jezikovnega izražanja

Pri jezikovnem izražanju ločimo (sl.wikipedia.org) govorni in knjižni (pisni) jezik.

Govorni jezik:

- Žargon – jezik ljudi iste stroke.
- Sleng – vnos novih, ponavadi tujih besed.
- Latovščina – mešanica jezikov.

Knjižni (pisni) jezik.

Znanstveni jezik (izrazoslovje 'terminologija' neke vede).

V znanosti je pomembna skrb za izrazoslovje in jezik. Najpomembnejši del izrazoslovja je pravilna uporaba pojmov. Pojme lahko opredelimo glede na njihov izvor, nastanek in pomen.

Primer opredelitve pojma: »Znanost o gibanju človeka« je kineziologija. **Izvor:** gr. *kinesis* – logija; lat. *motor* – logija. **Nastanek:** pojem kineziologija so za ime znanosti o gibanju človeka prvič uporabili v Franciji. Nicolas Dally je leta 1857 objavil delo z naslovom *Cinesiologie*. Na Fakulteti za šport so ta izraz prvič uporabili leta 1969, leta 1971 pa je bil ustanovljen Inštitut za kineziologijo. **Pomen:** znanost, ki omogoča spoznanja o psihofizičnih sposobnostih človeka pri izvedbi različnih gibalnih aktivnosti.

Terminologija športa oblikuje, opisuje in razlaga jezikovne izraze (têrmine). Ti določajo (definirajo) izbrani predmet, proces, lastnost, razmerje, operacijo, funkcijo in tako omogočajo tvorjenje teorije športa.

Teorija športa je zbirka pojmov

Teorija športa je pojmovno enovita, celostna in nedeljiva. Če zanjo velja absolutna pojmovna enotnost, potem diferenciran, parcialen pristop pri njenem razvoju ni razumen.

Manifestna in latentna lastnost pojma

Pojmi se najprej oblikujejo v latentni obliki, v duhu, umu, ideji, mišljenju, in se potem izražajo manifestno, kot govor – besede (izrečene, napisane), simboli (oznake, slike), kretnje (gibi, mimika), dejanja, veščine, spretnosti, tehnike.

Umna pojmovna dejavnost poteka v možganih. Za um – razum so čutila kot orodje. Telesna – čutna in razumska dejavnost sta del enovitega pojmovnega procesa, pri čemer se razum poslužuje čutil kot orodja (Gregor iz Nise, okoli 335–349). Čutno zaznavanje je preizkusni kamen notranje duhovne pojmovne resnice, ki se nanaša na zunanji fizični telesni svet (Epikur, 342–271 pr. n. št.).

Nekateri pojmi so lažje razumljivi, drugi težje, ker so bolj abstraktni, kompleksni in zapleteni. Gibalna dejavnost je težko razumljiva, ker je precej več kot le pojmovna verbalna dejavnost.

Definiranje vsebine pojma

Definiranje je po Aristotelu (384–324 pr. n. št.) **logični postopek, s katerim pojmu določimo vsebino.**

Pojem je, če priredimo misel Martina Heideggerja (1889–1976), definiran, če njegovemu znaku (besedi, simbolu, kretnji, gibu, spretnosti, tehniki, sliki) opredelimo njegov vsebinski pomen.

Razvoj novih definicij pojmov, po Nikolaju Kuzanskem (1401–1461), predstavlja nikoli dokončano človekovo umsko dejavnost. *Nič ni tako poznano, da ne bi moglo biti še bolj poznano. Človeški duh (mens) v svojem dojetanju stvarnosti – sveta tega na novo riše (dodano – opisuje, razlaga, oblikuje, ustvarja ...) s pomočjo jezika, ki ga sam ustvarja po svoji meri.* Tako nastaja umetni svet matematike, geometrije, umetnosti, tehnike, arhitekture itd.

Pomen definicij je po Jermanu (1994) v znanosti in tudi sicer v vsakdanjem življenju izredno velik, saj z njimi določamo **pomene pojmov**. Ker vsa duhovna dejavnost poteka jezikovno

oblikovano ali diskurzivno, v znanosti ustvarjamo **posebne jezike, sezname pojmov** s kolikor je le mogoče natančno določenimi pomeni. Ti sezname se imenujejo **terminologija**.

Nekatere pojme je mogoče enostavno definirati, drugi so lahko dokaj kompleksni in težje razumljivi. Med te sodi tudi pojem šport.

Definicija oziroma opredelitev pojma šport po Slovarju slovenskega knjižnega jezika: **po ustaljenih pravilih izvajana telesna dejavnost za krepitev telesne zmogljivosti**. To je dokaj poenostavljena opredelitev!

Angleška definicija pojma šport je že nekoliko obsežnejša:

[SPORT |meaning in the Cambridge English Dictionary](https://dictionary.cambridge.org)

<https://dictionary.cambridge.org> › Sport noun (GAME) ... a game, competition, or activity needing physical effort and skill that is played or done according to rules, for enjoyment and/or as a job. (Šport je igra, tekmovanje oziroma aktivnost, ki terja fizični napor in spretnosti v igri oziroma dejavnosti izvedeni po pravilih, za zabavo in/ali delo-poklic).

Na osnovi bolj enostavnih definicij je mogoče potem oblikovati obsežnejše vsebinske definicije pojma šport:

Šport je po posebnih pravilih izvedena človekova psihofizična dejavnost, ki ustvarja specifičen del kulture, omogoča razvoj telesno-gibalnih sposobnosti, spretnosti in veščin ter zadovoljevanje človekovih biotičnih in socialnih potreb, interesov, želja in vrednot.

Tudi ta opredelitev pojma »šport« še ne more biti popolnoma vsebinsko natančna in celovita. Definiranje vsebinsko obsežnih pojmov je zahtevno opravilo, ki lahko uspešno poteka s pomočjo ustreznih načel, pravil in metod definiranja.

Definiranje pojmov

Definiranje je logični postopek, s katerim opišemo vsebino pojma.

Oblika definicije je trdilni, povedni stavek.

Definicijski stavki so po tradicionalni teoriji razdeljeni na dva dela:

- **Definiendum:** del stavka, ki ga definiramo.
- **Definiens:** del stavka, s katerim definiramo.

Oba dela, torej definiendum in definiens, se morata po obsegu nujno ujemati.

Bistvo pojmov se kaže v tistih lastnostih, znakih, ki čim bolj resnično odražajo predmet takšen, kot je.

Vrste definicij

Ločimo več vrst definicij:

Realne definicije: določajo bistvo oziroma bistvene lastnosti stvari.

Po Platonu se bistvo stvari določi z najbližjim rodom in vrstno razliko (genus proximum et differentia specifica v latinščini). Najbližji rod pomeni nujne in nezadostne znake stvari, vrstna razlika pa nujne in zadostne znake.

V definiciji »rokomet je športna igra z žogo, kjer igrata dve ekipi s sedmimi igralci v polju« je najbližji rod določilo »športna igra z žogo« (to je nujen, a nezadosten znak, ker imamo več različnih športnih iger z žogo!). Vrstna razlika pa je navedba »dve ekipi s sedmimi igralci v polju« (kar je nujen in zadosten znak za razlikovanje od drugih športnih iger z žogo).

Nominalne ali verbalne definicije: za stvar določajo ime ali termin. Razlika med realnimi in nominalnimi (imenskimi) definicijami je zgolj formalna. Del, s katerim se predmet, stvar definira, ostaja isti kot pri realnih definicijah. Npr. »športna igra z žogo, kjer igrata dve ekipi s sedmimi igralci v polju, se imenuje rokomet«.

Konvencionalne ali dogovorne definicije: uvajajo dogovorne simbole za oznako stvari, običajno gre za znanstvene definicije, npr. $a < b$, $b < c$, $a < c$.

Primer v športu:

- Nogometno igrišče (a) je večje od rokometnega (b).
- Rokometno igrišče (b) je večje od igrišča za košarko (c).
- Nogometno igrišče (a) je večje od igrišča za košarko (c).

Ostenzivna definicija (tj. definicija »s pokazom«). Npr. »Moj najljubši igralec je tisti tam s številko 10.«

Pravila definiranja

Pravilno definiranje terja upoštevanje naslednjih pravil:

- **Definicija mora biti sorazmerna. To pomeni, da morata imeti definiendum in definiens enak obseg.** Npr. »nordijske smučarske panoge obsegajo smučarske skoke, smučarski tek in nordijsko kombinacijo«.
- **Definicija ne sme tvoriti kroga. To pomeni, da definiendum in definiens ne smeta vsebovati istih izrazov.** Npr. »športna dejavnost je dejavnost na področju športa«.
- **Definicije morajo biti jasne, enopomenske in natančne. Ne smejo biti metaforične in le približne.** Npr. »športna dejavnost je en sam napor, eno samo odrekanje«.
- **Definicije ne smejo biti izražene v nikalni obliki, ker so z negacijo pojmi premalo določeni.** Npr. »smučanje ni poletni šport«.

Pojmi so lahko definirani oziroma opredeljeni z bistvenimi in nebistvenimi znaki. Za pravilno opredelitev so potrebni predvsem bistveni znaki, s katerimi določimo glavne lastnosti vsebine pojma. Ti bistveni znaki so po Jermanu (1994):

- **Nujni in zadostni.**
- **Nujni in nezadostni.**

Nujni in zadostni znaki določajo lastnosti, ki pripadajo samo enemu razredu pojavov in ga ločujejo, razlikujejo od drugih razredov. Lastnosti, ki človeka ločujeta od drugih živih bitij, sta njegova sposobnost abstraktnega mišljenja in življenje na način smotrne zavestne dejavnosti.

Primer v športu: Luka Dončić je vrhunski športnik, ki odlično igra košarko v ameriški ligi NBA.

Nujni nezadostni znaki obsegajo več razredov in nimajo izrazite razlikovalne funkcije (npr. Luka Dončić je igralec v športni igri z žogo).

Druge lastnosti so tudi **nujne, vendar nezadostne**, ker obsegajo več razredov in nimajo tako izrazite razlikovalne funkcije. Takšna lastnost pri človeku je npr. njegova pripadnost sesalcem, znano pa je, da človek ni edini pripadnik sesalcev.

Poleg bistvenih znakov so po Jermanu (ib.) pomembni tudi **nebistveni ali naključni znaki**, ki imajo izrazito individualno razlikovalno funkcijo (npr. pri športniku so to barva kože, las in oči, telesna višina itd.).

Primer v športu: Luka Dončić je belopolti košarkar, visok 201 cm in težak 99 kilogramov.

Obseg pojma in odnosi med pojmi

Opredelitev pojma zajema **vsebino (definicijo)** in **obseg (logika razredov)**.

Obseg pojma je opredeljen kot področje vseh elementov, ki jih pojem ima po svoji vsebini. Šport kot človekova dejavnost predstavlja en pojem, pojem športna zvrst pa večje število elementov.

V športu se pogosto pojavljata izraza športna zvrst in športna panoga. Pri tem se porajajo naslednja vprašanja:

- Kaj pomeni pojem športna zvrst glede na pojem športna panoga?
- Sta to dva identična pojma?
- Je športna zvrst odvisna ali neodvisna od športne organiziranosti?
- Pri pouku športne vzgoje poučujemo učence športne zvrsti ali športne panoge?
- Se lahko po posameznih športnih zvrsteh udeleženci športa svobodno organizirajo?
- Je šport sploh smiselno klasificirati v športne zvrsti – panoge?
- Kakšna merila in kriterije bi lahko uporabili za klasifikacijo športnih zvrsti in panog?
- **Glede na to, kako se pri definiranju pojmi nanašajo drug na drugega, razlikujemo:**
- **Primerljive pojme.**
- **Neprimerljive pojme.**

Pojmi, katerih edini skupen znak je, da so pojmi, so med seboj neprimerljivi. Neprimerljivih pojmov pa ni mogoče naprej definicijsko členiti.

Pojmi, ki se po vsebini sorodno ujemajo, prepletajo, pogojujejo, povezujejo, dopolnjujejo, so **primerljivi pojmi**. Ti se lahko naprej delijo.

Primerljivi pojmi se lahko delijo na **združljive** in **nezdružljive**.

Združljive pojme po Jermanu (1994) delimo na:

- **Ekvivalentne ali enakovredne pojme.** Njihovi obsegi se enakovredno prekrivajo, npr. pojem A »smučarski skoki in smučarski teki so gibalne športne zvrsti« je enak pojmu B »nordijsko smučanje sodi med gibalne športne zvrsti«.
- **Podrejene in nadrejene pojme.** Obseg enega pojma je vključen v obseg drugega. Če imamo na primer dva pojma A = »športni delavec«, B = »športni trener«, potem je pojem B vključen v pojem A. Športni delavci so lahko tudi učitelji, inštruktorji, sodniki, tehnični sodelavci itd.
- **Presečne pojme.** Obsega dveh pojmov se delno prekrivata. Npr. pojem A »športnik« in pojem B »dijak« se prekrivata. So športniki, ki so dijaki, in so športniki, ki niso dijaki.

Nezdružljivi pojmi se lahko delijo na:

- **Koordinirane ali soodnosne pojme.** To so pojmi, ki se med seboj izključujejo, vendar tako, da so vsi skupaj vključeni v višji rodovni pojem. Tako so npr. pojem A »nogomet«, pojem B »rokomet«, pojem C »košarka«, pojem D »odbojka«, pojem E »vaterpolo« soodnosni oziroma koordinirani pojmu »športne igre z žogo«.
- **Kontrarne pojme.** Gre za nasprotje med dvema pojmom glede na skupni rodovni pojem. Pojem A »belo« in pojem B »črno« sta polarno nasprotna, kontrarna pojma glede na skupni rodovni pojem »barva«. Npr. pojem A »beli dres« in pojem B »črni dres« sta polarno nasprotna, kontrarna pojma glede na skupen rodovni pojem »barva dresov«.
- **Protislovne ali kontradiktorne pojme.** Obsegi pojmov se popolnoma izključujejo. To je odnos med pojmom in njegovo negacijo. Tako z zanikanjem pojma »športnik« dobimo pojem »nešportnik«. Nešportniki so vsi razen športnikov.

Delitev pojmov pri definiranju

Delitev pojmov je po Jermanu (1995) (op. cit.) »logični postopek, s katerim s posebnega in posebej izbranega vidika razdelimo obseg deljenega pojma na člene«.

Pri delitvi pojmov razlikujemo deljeni pojem, člene delitve in načela delitve.

Primer definicije »športna aktivnost je lahko tekmovalna ali netekmovalna«:

Deljeni pojem: športna aktivnost.

Členi delitve: tekmovalna – netekmovalna.

Načelo delitve: namen športne aktivnosti.

Pri delitvi pojmov je treba upoštevati naslednja pravila:

- **Delitev pojma mora biti popolna.** Npr. športne igre z žogo delimo na roket, košarko in odbojko. Delitev je nepopolna, ker obstajajo še druge športne igre z žogo.
- **Pojme je treba deliti po enotnem načelu.** Npr. športniki so veliki in majhni, uspešni in neuspešni. Delitev ni pravilna, ker hkrati upošteva dve načeli, velikost in uspešnost.
- **Členi delitve pojmov se morajo vzajemno izključevati.** Npr. tekaške proge so gozdne, poljske, makadamske, neasfaltirane. Delitev ni pravilna, ker se pojma makadamske in neasfaltirane po obsegu prekrivata.
- **Delitev pojmov mora biti neprekinjena in postopna.** Delitev mora biti izčrpna in v njej ne sme biti preskokov. Npr. tekaške razdalje se delijo na kratke in dolge. Delitev ni zajela srednjih razdalj.

Vrste delitev pojmov

Z delitvijo posamezni pojem razdelimo na več členov oziroma izpeljanih pojmov.

Ločimo več oblik delitve (ib.):

Dihotomična delitev. Pojme delimo na **pozitivne** in **negativne člene**. Ker so pozitivni členi po obsegu že določeni, nadalje delimo samo negativne člene. Športnike lahko delimo na tekmovalne in netekmovalne. Netekmovalne športnike nadalje delimo na športnike v sistemu šolske športne vzgoje in na športnike zunaj tega sistema.

Klasifikacija. Cel razred stvari pojmov razdelimo po ustreznem načelu na njegove člene ali manjše razrede. Pri klasifikaciji gre za sistematizacijo pojmov, ki se podreja pravilom, veljavnim za vsako delitev pojmov. Klasifikacije so lahko:

- **Umetne:** temeljijo na dogovornih določilih oziroma pravilih.
- **Znanstvene:** temeljijo na objektivnih merilih in znanstvenih ugotovitvah.

Vsaka klasifikacija je v določeni meri poljubna, dogovorna, ker ne more v celoti zajeti vsebine pojmov.

Vprašanja za razmislek:

Kaj je terminologija športa?

Kako definiramo pojem?

Navedi obsegovne odnose med pojmi!

Katere vrste definicij poznamo?

Kaj je glavni namen definiranja?

Kaj pomeni delitev pojmov?

Katere vrste delitve pojmov poznamo?

POGLAVJE 5

UVOD V FILOZOFIJO KULTURE ŠPORTA

Beseda šport (angl. *sport*) izvira iz stare francoske besede *desport*, ki pomeni kratkočasje, zabavo, razvedrilo, igre, tekmovanje (povzeto po F. Pediček, 1970). Pojem šport se je skozi zgodovino zaradi razvoja teorije neprestano spreminjal, zaradi obsega in kompleksnosti pa ga je težko definirati (lat. *definitio* – omejitev; določitev; slov. vsebinska določitev pojma).

Za ontološko pojmovanje športa je bistveno razumevanje pojma dejavnost (lat. *actus*; gr. *energeia*), ki pomeni »uresničitev odločitve ali volje« oziroma nekaj, kar je »konkretno storjeno, udejanjeno«, ne pa zgolj mišljeno, nameravano, hoteno.

Pod pojmom šport lahko razumemo globalni svetovni fenomen oziroma pojav, ki ga predstavlja množica med seboj povezanih ali tudi nepovezanih dogodkov, prireditve, manifestacij. Jedro le-teh tvori človekova psihofizična in socialna dejavnost kot posebna oblika njegove zavestno usmerjene aktivnosti, s katero ustvarja specifično kulturo športa.

Pojem kultura je v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, ki sta ga izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti ter Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša (1994), opredeljen kot:

- *Skupek dosežkov, vrednot človeške družbe kot rezultat človekovega delovanja.*
- *Dejavnost, ki obsega področje človekovega umskega, zlasti umetniškega delovanja in ustvarjanja.*
- *Lastnost človeka glede na obvladanje in uporabljanje splošno veljavnih načel, norm, pravil pri vedenju, ravnanju;*
- *Dejavnost, ki si prizadeva razviti in ohranjati človekove sposobnosti in zmogljivosti.*

Pod pojmom kultura športa bi lahko razumeli vse latentne in manifestne oblike, načine in vzorce naučenega, socializiranega izražanja človekove aktivnosti, obnašanja, ravnanja, čutenja, vrednotenja, mišljenja in ustvarjanja v športu.

Pojem »šport« predstavlja množico elementarnih športnih zvrsti – panog, katerih vsebino in pomen tvorijo specifična vedenja in znanja, taktike in tehnike gibanja, sposobnosti, zmogljivosti, spretnosti, umetniške sestavine in tehnologije.

Kultura športa je del socializirane oblike človekove dejavnosti in ustvarjalnosti. Zanj je tudi značilno:

- Je sestavni in neločljivi del splošne civilizacijske kulture človeka.
- Izboljšuje kakovost človekovega življenja z zadovoljevanjem najosnovnejših bioloških in socialnih potreb. Z ravnoesjem duha in telesa kot prvinske zahteve za človekov obstoj mu omogoča rast in razvoj, ohranja in krepi njegovo zdravje.
- Ima enake biofiziološke in psihosocialne značilnosti kot vsako drugo delo.
- V njej človek nastopa kot nedeljiva telesna, duševna in družbena celota.
- Praviloma se izvaja v prostem času na svoboden in neprisiljen način.
- Zanj je značilno raznovrstno gibalno (motorično) izražanje: hoja, teki, skoki, meti, nogomet, košarka, rokomet, odbojka, plesi, športnoritmična gimnastika, plavanje, smučanje, smučarski skoki, tek na smučeh, tenis, namizni tenis, skvoš, veslanje, kajakanu, gimnastika, planinstvo, alpinizem, športno plezanje, turno smučanje, sankanje, drsanje, kotalkanje itd. Z gibalnim izražanjem razvijamo in ohranjamo osnovne motorične oziroma psihofizične sposobnosti (moč, hitrost, koordinacijo, preciznost, timing, gibljivost, ravnotežje, vzdržljivost).
- V najširšem smislu besede se pojavlja kot človekova socialna potreba, ki jo vsaka doba oblikuje po svoje. Ljudje želijo prek športne kulture zadovoljiti svoje potrebe, ki se kažejo skozi biološko, psihosocialno in socialno-ekonomsko komponento.
- Posameznikom omogoča vrhunske dosežke, ki na katerem koli področju človekove ustvarjalnosti pomenijo korak naprej za vse človeštvo.
- V njej naj bi prevladovala svoboda, sproščenost in odsotnost strahu s težnjo po premagovanju samega sebe in doseganju vrhunske ustvarjalnosti (Petrović s sod., 1991).
- Uveljaviti jo je treba kot sredstvo trajnega prizadevanja za samospoznavanje, samouravnavanje, duhovno-vrednostno obogatitev, nove razsežnosti doživljajskega sveta (Petrović s sod., 1991).
- Kot pojavna oblika človekovega vedenja in ravnanja izhaja iz njegove generične potrebe po gibanju. Od življenjske nujnosti v boju za preživetje se je preoblikovalo v športno gibanje z najširšimi vrednostnimi, estetskimi in etičnimi prvinami izražanja človekovega fizisa.

- Vedno je pod vplivom splošnega svetovnega nazora, parcialnih družbenih značilnosti, lokalne politike, ravni razvoja človekove in družbene zavesti, razvitosti ekonomskih dejavnikov, razvitosti dejavnikov civilne družbe in človekovih pravic.
- Postala je sestavni del življenja ljudi in sredstvo njihovega združevanja po vsem svetu, ne glede na njihovo ideologijo, stališča in poglede. Športna kultura združuje narode, celine, umirja politične napetosti ter usmerja pozornost ljudi k skupnim mirnim in višjim ciljem življenja.
- Z njo se ukvarjajo stari in mladi, ne glede na spol, raso, veroizpoved, nacionalno pripadnost in državljanstvo.
- Je vse bolj vpeta v bistvena področja družbenega delovanja: v socialo, družino, zdravje, šolstvo, gospodarstvo, turizem, vojsko, znanost, ekologijo (okolje) in državno upravo.
- Izvaja se kot profesionalna poklicna obveznost, delo.
- V socialno-ekonomskem smislu se razvija kot resna gospodarska dejavnost, tako v sektorju primarnih kot tudi sekundarnih in terciarnih ekonomskih dejavnosti.
- Njen pomen za razvoj kakovosti življenja človeka in družbe postaja tolikšen, da se pojavlja kot sredstvo politike, ki ureja in usmerja življenje posamezne družbe. Imamo že mnoge deklaracije, protokole in zakone, ki urejajo posamezne pojave in odnose v športu.
- Njena uspešnost ima zaradi vpetosti v sestavni del človekovega in družbenega življenja tudi najširše razsežnosti, kot so moralno-etične, humanistične, zdravstvene, razvojne, regeneracijske, mobilizacijske, tehnične, gospodarske, družbene, politične, psihološke, preživetvene, vrednostne (Marcell Bolle de Bal, 1990).

Cilj kulture športa (Petrović s sod., 1991) ni zgolj utilitarno zadovoljevanje smotrov in vrednot, kot so (op. cit.):

- *Zadovoljiti osebne potrebe po izvajanju športne dejavnosti.*
- *Spoznavati samega sebe, samouresničitev, duhovna – vrednostna obogatitev, širjenje doživljajskega sveta.*
- *Igra, igrivost, svoboda, sproščenost.*
- *Izkazovati poštenost v igri po načelih prijateljstva, spoštovanja drugih in pravega športnega duha v skladu s sloganom Kdor igra pošteno, je vedno zmagovalec.*
- *Razvijati in negovati gibalno izraznost in ustvarjalnost ter estetiko gibanja ob hkratni skrbi za estetsko oblikovanje telesne podobe in samopodobe.*

- *Razvijati in ohranjati psihofizične zmožnosti v smislu skladnega duševnega in telesnega razvoja (zdrav duh v zdravem telesu).*
- *Širiti meje spoznanj o človekovih zmožnostih.*
- *Razvedrilo, rekreacija, regeneracija z delom ali drugimi oblikami psihofizičnega napora povzročene utrujenosti.*
- *Ohranjati in krepiti zdravje kot temeljno prvino kakovosti življenja v polnem pomenu (razvijati in ohranjati človekovo fizično, psihično in socialno blagostanje) ter še zlasti v smislu preventivnega delovanja oziroma preprečevanja rizičnih dejavnikov, ki bi lahko zaradi športne neaktivnosti povzročili rizično telesno zdravstveno stanje, obolelost občutljivih organskih sistemov (srčno-žilni, dihalni, živčni, gibalni in imunski sistem) in povečali možnost telesnih poškodb.*
- *Skrbeti za skladen razvoj in ohranjanje telesnih (morfoloških) lastnosti, motoričnih sposobnosti (moč, hitrost, gibljivost, ravnotežje, koordinacija, vzdržljivost, preciznost, orientacija v prostoru), funkcionalnih zmožnosti, duševnih in socialnih značilnosti.*
- *Navezovati in krepiti socialne stike in odnose, poglobljati razumevanje in prijateljstvo med ljudmi, zblíževati ljudi ne glede na starost, spol, prepričanje, raso, socialni položaj, narodnost.*
- *Tekmovalnost z vrednostnim obeležjem, kjer bi zmaga pomenila predvsem zmago nad seboj, kjer bi bila dokaz ustvarjalnega osebnega napora, trdega dela, treniranja, samoodrekanja, nadarjenosti, borbenosti, telesne in duševne samouresničitve, samodiscipline, sodelovanja, kooperacije, ne pa ponižujoče premagovanje in nadvlada nad drugim.*
- *Uravnovešati odnos človeka in narave, spoznavati naravo.*
- *Blažiti negativne učinke ekonomsko-socialnega reda, ki že obstaja ali šele nastaja z ustrezno moralno vrednostno, frustracijsko, stresno in predvsem socialno prilagoditvijo.*
- *Izboljševati delovne in obrambne zmožnosti.*
- *Razvijati vrhunske športne dosežke in humano premikanje meje človekove zmogljivosti.*
- *Nadarjenim športnikom omogočiti, da ob ohranjanju temeljnih športnih načel športno dejavnost izvajajo kot profesionalno dejavnost.*
- *Zadovoljevati vrednote in potrebe športne javnosti pri spremljanju športnih dogodkov, prireditiv.*
- *Potrjevati in samopotrjevati posameznika v ožjem in širšem socialnem okolju, negovati občutek pripadnosti skupnim idealom in vrednotam.*

- Širiti obzorje umskega in še zlasti umetniškega ustvarjalnega delovanja človeka ob hkratnem prizadevanju za razvijanje in ohranjanje osnovnih človekovih psihofizičnih sposobnosti in zmogljivosti.
- Negovati dosežke in vrednote človeške družbe, ki so nastali kot rezultat človekovega delovanja.
- Razvijati obnašanje udeležencev športa, ki je usklajeno s splošno veljavnim načeli, normami in pravili.
- Preventivno prispevati k preprečevanju vseh oblik družbeno škodljivega delovanja (droge, alkohol, kajenje itd.).
- Razvijati družbeno koristne in sprejemljive profesionalne odnose udeležencev športa, ki v njem opravljajo svoje delo.
- Razvijati družbeno koristne ekonomske odnose, regulirane z ustrezno zakonodajo in predpisi, kot veljajo za vse druge gospodarske dejavnosti oziroma subjekte, ki opravljajo gospodarsko dejavnost.
- Prispevati k razvoju organizacijske, nacionalne in obče človeške kulture ter mnogih drugih nesporno visokih vrednot.

Po Krešimirju Petroviću (Petrović s sod., 1991) » **je cilj kulture športa v tistem skupnem imenovalcu vsega naštetega, ki omogoča zdrav razvoj ter obstoj svobodne, demokratične, humane, srečne, duševno in telesno uravnovešene osebnosti s sredstvi, ki so lastna športu. S tem izboljšamo kakovost življenja posameznika, družine**«.

Kultura športa je način življenja družbe, ki se ga je treba naučiti. Posameznik se mora po Haralambosu (1999) »*naučiti kulture svoje družbe*«, saj je kultura način in skupen vsebinski vzorec življenja njenih članov, ki se prenaša iz generacije v generacijo. Kultura je posledica zgodovinskega delovanja družbe in vzrok prihodnje poti družbenega razvoja. Po Kluckhohnu (1951) »*je kultura načrt za skupno življenje, ki mu sledijo člani določene družbe. Brez skupne kulture člani družbe ne bi mogli komunicirati in sodelovati, kar bi povzročilo zmešnjavo in nered. Kultura ima zato dve bistveni značilnosti: prvič, je naučena, in drugič, je skupna*«.

Kulture športa se moramo naučiti, tako kot se mora otrok naučiti splošnih vedenjskih vzorcev, nujnih za življenje v človeški družbi. Da preživi, mora poleg zadovoljitve osnovnih bioloških potreb spoznati in se naučiti veščin, praktičnih in teoretičnih znanj, sprejetih vzorcev vedenja v družbi, v kateri se je rodil. Med učenje sodi tudi kultura športa. Posameznik naj bi se naučil športnih zvrsti in panog, razvil določene spretnosti in veščine, povezane s tehniko športnih

gibanj, naučil naj bi se pravil in norm športnega obnašanja. Prevzel naj bi pozitivne vrednote športa, spoznal njegovo zgodovino in druge teoretične vidike, obvladal tehnologijo športa, razvil kompetentnost za prevzem določenih statusnih vlog v organizacijski kulturi športa itd.

Kultura ni ustvarila narave in človeka kot dela te narave. Zato pa so vsi naravni potenciali temelj za razvoj splošne kulture in tudi kulture športa kot njene sestavine. Za razvoj kulture športa, še zlasti ko govorimo o gibalni ekspresiji športnikov, so še kako pomembne športnikove generične biopsihofizične lastnosti oziroma zmožnosti. Te lastnosti niso nastale kot produkt kulture, so pa ključne za to, da jih kultura športa v procesu nastanka in razvoja uporabi za ustvarjanje svojih proizvodov. Kultura športa ni ustvarila naravno danih aktivnosti, kot so hoja, teki, skoki, meti, tvorjenje glasov, kretnje telesa itd., ampak jih je zgolj preoblikovala v določeno športnokulturno obliko. Za nastanek, izražanje in razvoj kulture športa v ontološkem smislu ni toliko pomembno, da npr. hodimo (za to je poskrbela narava), ampak predvsem način, kako hodimo (tehnika), in namen, zakaj hodimo (smotri, cilji). Področje genetsko prirojene osnovne motorike zato samo po sebi ni del kulture športa, ampak je samo temelj, na katerem lahko gradimo kulturo športa. Elementarne naravne motorične sposobnosti so pomemben dejavnik za nastanek, izražanje in razvoj mnogih specifičnih subkultur na različnih področjih človekovega življenja in delovanja (industrija, zdravje, šolstvo, vojska, policija, socialne aktivnosti, hišna opravila, družinsko življenje, hobiji, umetnost, raziskovalna dejavnost itd.).

Vsaka kultura in subkultura vsebujeta množico različnih vedenjskih vzorcev. Nekateri od njih se integrirajo in predstavljajo vzorec skupnega obnašanja. Manj kot je kultura integrirana, bolj so njene sestavine neodvisne. Tako se znotraj sistema neke kulture oblikujejo tudi njeni subsistemi (kultura športa, kultura športne panoge, kultura društva in zveze društev itd.). V vsaki kulturi so nekateri subsistemi pomembnejši od drugih, zato se pozornost članov večinoma osredotoča na te pomembnejše subsisteme kulture.

Bolj kot je kultura integrirana, težje se spreminja in bolj se upira spremembam. Če prihaja do sprememb, so te povezane z močnimi čustvenimi afekti, ki lahko privedejo celo do kulturnega kolapsa. Kultura bi morala biti odprta za spremembe in dopolnitve. Svet se tako na splošno kot tudi na področju kulture razvija z veliko naglico. Prodor interneta je na primer že povzročil drastične spremembe v mnogo kulturah tega sveta. Nobena ne more biti povsem

integrirana. Integracija, kot je zapisal Kroeber (1952), »je le idealni pogoj oziroma ideja posameznikov, ki pa nikoli v zgodovini ni bila uresničljiva«, tudi ne v najbolj totalitarnih sistemih in družbenih ureditvah. Tako kultura ni nikoli povsem integrirana in je ni mogoče povsem racionalno načrtovati. Največkrat je le odsev zgodovine družbenih procesov. Vsaka kultura vsebuje nekonsistentnosti in neučinkovitosti.

Kultura ima po Knellerju (1965) na splošno naslednje lastnosti:

- *Je oboje – organska (biološka) in supraorganska (socialna).*
- *Je odkrita (vidna) in prikrita (ne da se je neposredno videti, opazovati).*
- *Je eksplicitna (naučena aktivnost, ki jo izvajamo, npr. govoriti o športu v maternem jeziku) in implicitna (aktivnost, ki le podpira izvedbo oziroma je nujni pogoj za izvedbo določene aktivnosti, npr. natančno poznavanje in razumevanje slovnice maternega jezika).*
- *Je idealna: vključuje verovanja o poteh, po katerih bi se ljudje morali gibati oziroma bi se radi gibal ali pa verjamejo, da se gibljejo. Mnogi verujejo v posmrtno življenje, vendar se nanj konkretno ne pripravljajo. Kultura je tudi manifestna: dejanski vedenjski vzorci ljudi, konkretne življenjske aktivnosti in dejanja, konkretni dosežki.*
- *Je stabilna (odporna za spremembe) in spremenljiva (nagnjena k spremembam).*

Velike kulture so pogosto multikulturalne oziroma pluralistične. Sestavlja jih več subkultur. Vse to se kaže v religiji, morali, pravu, jeziku, umetnosti, slogu oblačenja, načinu obnašanja, v materialnih produktih, kot so hiše, stanovanja, obleke. Kultura se najbolj vidno kaže v obnašanju, načinu mišljenja, čutenja in delovanja posameznikov ter v njihovih dosežkih, ki so posledica naučenega delovanja v smislu, da se to obnašanje določa bolj socialno kot genetsko.

Fenomen strukture kulture športa je po Honigmannu (1959) mogoče opredeliti z različnih zornih kotov. Na splošno kultura športa vsebuje naslednje kategorije dejavnikov:

- Naučene aktivnosti, spretnosti: hoja, smučanje, vožnja avtomobila, obiskovanje gledališča itd.
- Naučene ideje: verovanje v boga, pripadnost določenemu političnemu prepričanju, npr. komunizmu itd.

- Socialno pogojeni predmeti: avtomobili, hiše, stanovanja, televizorji, vikendi itd.
- Tehnologija: sredstva in metode, s pomočjo katerih kultura preoblikuje materialni svet.
- Socialna organizacija: inštitucije in aktivnosti, ki potekajo med člani določene družbe.
- Ideologija: znanje o kulturi, vrednote in prepričanja.

Struktura teorije kulture športa

Struktura (lat. *structura* iz *struere* – graditi) ima širok pomen. V skladu z leksikonom (Sruk, 1994) bi ga lahko razumeli kot sestavo, ustroj, sklad, razpored, gradnjo, tvorbo, razporeditev prvin, enot, delov, členov itd. kake celote.

Struktura kulture športa pomeni celovito tvorbo, organsko celoto, v kateri je vsak element odvisen od drugih in šele skupaj z drugimi dobiva pomen, vrednost in smisel. Pri tem se vzpostavljajo notranje zakonitosti, ki skrbijo za pravilnost povezovanja oziroma združevanja elementov, funkcij in procesov. V okviru celote imajo deli strukture določene funkcije. Poudarek je torej na funkcionalnosti.

Vsak pojav, proces, del kulture je treba interpretirati v kontekstu celote. Pri razumevanju strukture teorije kulture športa je treba pojem kultura športa obravnavati skupaj s pojmom družba. Kultura športa in družba sta vsebinsko prepletena pojma. Razliko med njima bi lahko razumeli v tem, da lahko s pojmom družba razumemo določeno populacijo, ki živi v določenem času in prostoru, medtem ko lahko s pojmom kultura razumemo naučen način življenja te družbe. Kultura je kompleksen in celovit družbeni pojav. Vedno učinkuje kot celota, čeprav je sestavljena iz številnih elementov, podsistemov. Njena celovita manifestacija ni enaka tisti, ki bi jo dobili le z vsoto njenih delov. Kultura je način, po katerem ti deli oblikujejo celoto oziroma so organizirani kot celota. Tako kot so različne zgradbe zgrajene iz istih materialov, lahko tudi različne kulture posedujejo iste elemente. Pa vendarle vsaka zgradba, tudi kultura, pomeni unikatno celoto.

Filozofija športa proučuje bazično vsebinsko referenčnost in konfiguracijo oziroma obliko strukture kulture športa. Obstajajo različne oblike izražanja kulture športa. Vsaka subkultura

športa oblikuje lasten sistem konfiguracije dejavnikov kulture športa. Vsaka oblika subkulture športa je lahko izgrajena bolj kaotično ali pa bolj racionalno. Različne oblike strukture kulture športa se tako prepletajo znotraj različnih kultur oziroma njenih subkultur. Kulturo športa lahko v sistemskem jeziku razumemo kot celoto vseh njenih sestavnih delov, vključno s strukturo odnosov, ki omogočajo, da kultura športa deluje kot povezana celota.

Sestavine oziroma značilnosti strukture kulture športa

Med temeljne značilnosti kulture športa uvrščamo vse dejavnike, ki pomembno prispevajo k oblikovanju strukture kulture športa. Noben element sam po sebi ne predstavlja kulture športa. Struktura kulture športa se oblikuje in celostno učinkuje šele v kombinaciji z vsemi dejavniki, ki v interaktivnem sinergističnem učinku omogočajo njeno izražanje in uresničevanje. Kultura športa je zato dejavnost oziroma aktivnost ljudi na področju športa, ki se navzven kaže z mnogoterimi dejavniki oziroma značilnostmi.

Športne zvrsti

Temeljna značilnost športa je množica raznovrstnih prirojenih in naučenih tehnično gibalnih aktivnosti (spretnosti, veščin), ki se kažejo v specifičnih zvrsteh športne dejavnosti. Te zvrsti zahtevajo značilne oblike psihomotoričnega obnašanja. Kulturo športa si posameznik privzgoji, se je nauči in jo usvoji toliko bolj, kolikor večje število elementarnih športnih zvrsti bo obvladal. Športne zvrsti so abeceda kulture športne dejavnosti oziroma njeni temeljni elementi. Zato imajo pri razvoju kulture športa elementarne zvrsti športa podoben pomen kot črke pri razvoju jezika. Šele ko črke obvladaš, lahko tvoriš besede in stavke ter s tem jezik. Pri razvoju kulture športa je podobno. Šele ko obvladaš posamezne elementarne športne zvrsti (črke, temeljne elemente), lahko tvoriš širše elemente kulture športa (športne panoge in discipline). V končni meri je bogata kultura športa zgolj tista, pri kateri se posamezni izseki kulture športa na ustvarjalen, umetniški način povezujejo v njeno celoto in s tem ustvarjajo harmonijo športa oziroma njegov specifični »jezik«.

Elementarna športna zvrst je najmanjša naravna, fizična in vsebinska celostna enota (monada) športne dejavnosti. Ni je več smiselno razstaviti na še manjše dele, saj bi s tem vsebina dejavnosti izgubila osnovni smisel in namen. Smučarski tek – drsalna tehnika, hoja s palicami, skok v daljino z mesta, met krogle, prsno plavanje, smučarski skoki, košarka, tenis so posamezne elementarne športne zvrsti, ki jih nima smisla deliti na posamezne podzvrsti.

Po Worth (1994) danes v svetovni zakladnici športa obstaja prek 150 različnih elementarnih zvrsti športa. Vsakodnevno nastajanje novih športnih zvrsti zahteva novo klasifikacijo.

Matwejew (1981) je elementarne športne zvrsti z vidika značilnosti motoričnega delovanja in z vidika drugih specifičnih značilnosti razvrstil v več skupin. Podobno razdelitev v pet velikih skupin je podal tudi Malacko (1982). Tem petim skupinam smo dodali še šesto.

I. Športne zvrsti, ki zaradi poudarjene gibalne komponente značilno vplivajo na preoblikovanje biopsihosomatičnega statusa športnikov

V to skupino uvrščamo atletiko, plavanje, gimnastiko, borilne športe, športne igre, veslanje, alpsko smučanje, smučarske skoke, smučarske teke itd.

a) Monostrukturne športne zvrsti

Zanje je značilna enkratna ali ponovljena večkratna izvedba tehnično določene strukture gibanja.

ACIKLIČNE ŠPORTNE ZVRSTI: atletski skoki in meti, smučarski skoki, dviganje uteži itd.

CIKLIČNE ŠPORTNE ZVRSTI: atletski teki, plavanje, veslanje, kolesarstvo, smučarski tek, alpsko smučanje, športno plezanje, alpinizem, planinstvo, sprehodi, teki v naravi, turno smučanje, programi Trim itd.

b) Polistrukturne kompleksne športne zvrsti

V to skupino športnih zvrsti sodijo:

- Moštvene igre: odbojka, košarka, netball, korfbal, rokomet, speedball, galski, avstralski, ameriški in kanadski nogomet, ragbi, nogomet.

- Igre z žogico, pri katerih nastopajo posamezniki, dvojice ali moštva na posebej prirejenih igriščih oziroma prostorih in s posebnimi rekviziti: tenis, namizni tenis, badminton, paddleball, skvoš, jai alai, ragbi fives, court handball.
- Borilni športi: boks, rokoborba, judo, karate, kendo, aikido, džudžicu, sabljanje.

c) Konvencionalne športne zvrsti

V to skupino športnih zvrsti sodijo plesi, ritmična gimnastika, športna gimnastika, umetnostno drsanje, umetnostno plavanje, skoki v vodo, akrobatski skoki na smučeh, delno tudi umetnostno smučanje po grbinah, smučarski skoki.

II. Športne zvrsti, pri katerih je rezultat odvisen pretežno od tehničnih pogojev, posebno od zunanjih virov energije

V to skupino uvrščamo jadralno letalstvo, letenje z zmajem, motorno letenje, akrobatsko letenje, športno padalstvo, balonarstvo, motociklistične dirke, pospeševalne dirke (šprint, spidvej, dirke na ledu), motokros, traile (dirke na travi), avtomobilске pospeševalne dirke, avtomobilске dirke posebej predelanih serijskih avtomobilov – reli, avtomobilске gorske dirke, cross-country traile dirke tovornjakov, dirke solarnih avtomobilov, karting itd.

III. Športne zvrsti, pri katerih je motorična aktivnost usmerjena v zadevanje cilja s specialnim orožjem ali s pomočjo rekvizita

V to skupino uvrščamo streljanje s puško, streljanje na premično tarčo, streljanje s hitrostrelna pištola, streljanje s pištolo proste izbire, streljanje na glinaste golobe, skeet, streljanje vzdolž črte, lokostrelstvo, poljsko lokostrelstvo, streljanje s samostrelom, kegljanje, balinanje (boccie), metanje konjske podkve, pikado, angleški biljard, francoski (karambolni) biljard, snuker, straight pool, skittles, bowling, kanadsko kegljanje s petimi keglji, balinanje na ravni trati, balinanje na trati s krono, kerling, kroket, golf itd.

IV. Športne zvrsti, pri katerih primerjajo rezultate modelarsko-konstruktorske aktivnosti športnikov

V to skupino uvrščamo letalsko modelarstvo, avtomodelarstvo, modelarstvo plovil itd.

V. Športne zvrsti, pri katerih prevladuje abstraktno-logično mišljenje

V to skupino prištevamo šah.

VI. Športne zvrsti, ki zajemajo dejavnosti živali

V to skupino prištevamo dirke golobov, dirke sani s pasjo vprego, pasje dirke, galoperske dirke, dirke v zapregah, preskakovanje zaprek, dresuro, kombinirano tekmovalje, polo itd.

Športne panoge

Velika širina in pestrost športnih zvrsti na eni strani ter širina organizacijskih oblik povezovanja udeležencev športa na drugi sta predvsem v tekmovalnem, agonističnem in vrhunskem športu prispevali k oblikovanju velikega števila športnih panog. Športna panoga je v tekmovalnem športu definirana s samostojnim, neodvisnim sistemom tekmovalnih športnih disciplin. Tako npr. športne panoge delimo na olimpijske in neolimpijske (status olimpijske podeljuje Mednarodni olimpijski komite). Športna panoga je terminološko zapleten pojem, ki poleg naravne generične vsebinske komponente športne panoge (sestavlja jo ena ali več športnih zvrsti) zajema tudi organizacijsko dogovorno komponento. Vključenost športnih zvrsti v panogo konvencionalno določijo organizacije same, npr. smučarski teki kot panoga so organizacijska tvorba, ki po vsebini vključuje dve športni zvrsti – smučarski tek v klasični in drsalni tehniki. Posameznik, ki ni vključen v panožno organizacijo na področju smučarskih tekov, se z njo ne more organizirano ukvarjati. Lahko pa se s smučarskim tekom ukvarja kot z zvrstjo, saj se mu za to, da lahko izvaja smučarski tek kot posameznik, ni treba vključiti v organizacijo kot panogo.

Pod pojmom športna panoga razumemo konvencionalno določeno športno zvrst oziroma več športnih zvrsti, ki se organizirano izvajajo znotraj panožne športne organizacije (društva, kluba, panožne zveze, panožne zveze zvez). Način in obliko organiziranosti določijo s pravili.

Vsaka panožna športna organizacija razvija svojo panogo ter znotraj nje ustrezne tekmovalne in netekmovalne športne discipline. Na ravni medpanožnega organizacijskega povezovanja prihaja do združevanja panožnih zvez v novo organizacijsko obliko, ki ji lahko rečemo tudi zveza panožnih zvez. Vsa paleta športnih panog in tekmovalnih disciplin na področju tekmovalnega, agonističnega športa se danes deli na tiste, ki so v programu olimpijskih iger, in na tiste, ki v ta program niso vključene. Olimpijske igre potekajo vsako četrto leto oziroma vsaki dve leti, deljeno na zimski in poletni del. Poletne olimpijske igre organizirajo že več kot stoletje. Prve igre moderne dobe so bile leta 1896 v Atenah, potem so bile na štiri leta (razen v času prve in druge svetovne vojne). Leta 1992 so bile poletne in zimske olimpijske igre nazadnje v istem koledarskem letu, od takrat pa izmenično potekajo na dve leti (preglednica 1). Nekatere značilnosti olimpijskih iger je ob 100-letnici iger moderne dobe v obsežni monografiji opisala Krusejeva (1996).

Preglednica 1: Prikaz olimpijskih iger moderne dobe

Leto	Poletne OI		Zimske OI	
1896	I.	Atene (Grčija)		
1900	II.	Pariz (Francija)		
1904	III.	St. Louis (ZDA)		
1908	IV.	London (Velika Britanija)		
1912	V.	Stockholm (Švedska)		
1916	VI.	odpadle, 1. svet. vojna		
1920	VII.	Antwerpen (Belgija)		
1924	VIII.	Pariz (Francija)	I.	Chamonix (Francija)
1928	IX.	Amsterdam (Nizozemska)	II.	St. Moritz (Švica)
1932	X.	Los Angeles (ZDA)	III.	Lake Placid (ZDA)
1936	XI.	Berlin (Nemčija)	IV.	Garmisch-Partenkirchen (Nemčija)
1940	XII.	odpadle, 2. svet. vojna	V.	odpadle, 2. svet. vojna
1944	XIII.	odpadle 2. svet. vojna	VI.	odpadle, 2. svet. vojna
1948	XIV.	London (Velika Britanija)	VII.	St. Moritz (Švica)
1952	XV.	Helsinki (Finska)	VIII.	Oslo (Norveška)
1956	XVI.	Melbourne (Avstralija)	IX.	Cortina'Ampezzo (Italija)
1960	XVII.	Rim (Italija)	X.	Squaw Valley (ZDA)

1964	XVIII.	Tokio (Japonska)	XI.	Innsbruck (Avstrija)
1968	XIX.	Ciudad Mexico (Mehika)	XII.	Grenoble (Francija)
1972	XX.	München (Nemčija)	XIII.	Sapporo (Japonska)
1976	XXI.	Montreal (Kanada)	XIV.	Innsbruck (Avstrija)
1980	XXII.	Moskva (Sovjetska zveza)	XV.	Lake Placid (ZDA)
1984	XXIII.	Los Angeles	XVI.	Sarajevo (Jugoslavija)
1988	XXIV.	Seul (Južna Koreja)	XVII.	Calgary (Kanada)
1992	XXV.	Barcelona (Španija)		
1994			XVIII.	Lillehammer (Norveška)
1996	XXVI.	Atlanta (ZDA)		
1998			XIX.	Nagano (Japonska)
2000	XXVII.	Sydney (Avstralija)		
2002			XX.	Salt Lake City (ZDA)
2004	XXVIII.	Atene (Grčija)		
2006			XXI.	Torino (Italija)
2008	XXIX.	Peking (Kitajska)		
2010			XXII.	Vancouver (Kanada)
2012	XXX.	London (Anglija)		
2014			XXIII.	Soči (Rusija)
2016	XXXI.	Rio de Janiero (Brazilija)		
2018			XXIV.	Pjongčang (Južna Koreja)
2020/ 2021	XXXII.	Tokio (Japonska)		
2022			XXV.	Peking (Kitajska)
2024	XXXIII.	Pariz (Francija)		

Neolimpijske športne panoge

Neolimpijske športne panoge in discipline se delijo na tiste, ki potekajo na svetovni ali medcelinski ravni, in na tiste, ki jih organizirajo le posamezne celine ali države. Omenjena razdelitev je zgodovinsko pogojena in se lahko v prihodnje tudi spremeni.

Med neolimpijske športne panoge, ki se izvajajo na svetovni ravni, sodijo avtomobilske dirke, balinanje, kegljanje, skoki s padalom, gorski tek, orientacijski tek, pikado, court handball, ragbi, smučanje na vodi, jadralno letalstvo, letenje z zmajem, motociklizem, športno padalstvo, balonarstvo itd.

Med neolimpijske športne panoge, ki se v največji meri izvajajo le na posameznih celinah ali v posameznih regijah, sodijo: aikido, kendo, metanje konjske podkve, kanadsko kegljanje s petimi keglji, kriket, padlleball, netball, korfball, speedball, galski, avstralski, ameriški in kanadski nogomet, rounders, lacrosse, hokej na kotalkah, shinty, bandy, skibob, dirke golobov, dirke sani s pasjo vprego, pasje dirke, galopske dirke, dirke z zaprekami, akrobatsko letenje, motorno letenje itd.

V našem prikazu nismo zajeli vseh športnih panog in disciplin. To kaže na izredno širino športnega udejstvovanja. Pričakovati je, da se bodo športne panoge in discipline tudi v prihodnosti rojevale na novo in se spreminjale ali izginjale.

Potrebe in interesi

Športna dejavnost je človekova prostovoljna dejavnost vse dotlej, dokler mu ne predstavlja zadovoljevanja delovnih oziroma določenih obligatornih pogodbenih obveznosti. Mejo med tistim, kar v športu prištevamo med aktivnosti »carstva svobode« in aktivnosti »carstva nujnosti«, je danes težko potegniti. V »carstvu svobode« naj bi športna dejavnost zadovoljevala tiste človekove potrebe, ki jih ne more zadovoljiti prek »carstva nuje«. To so potrebe po koristnem preživljanju prostega časa, igrivosti, po socialnih povezavah, ki jih šport nudi, po druženju s prijatelji, po dokazovanju tekmovalne sposobnosti, po nabiranju in regeneraciji z delom porabljene energije itd.

Športna dejavnost je ena temeljnih človekovih biotičnih in socialnih potreb ter tudi ena od izključno njegovih osebnih pravic, ki je praviloma ne bi smel nihče kratiti.

Potrebe ljudi so odvisne predvsem od:

- Splošnih in športnih vrednot ter z njimi povezanih motivov in interesov.
- Ravni ozaveščenosti o pomenu športa pri starejših med vsemi starostnimi generacijami.
- Vloge športa za oblikovanje sloga in kakovosti življenja.
- Nagnjenosti do posameznih športnih panog, ki se kaže z interesom ljudi za vključevanje vanje.

Na podlagi potreb in interesov se oblikujejo človekovi vrednostni in motivacijski mehanizmi, s pomočjo katerih bo želel uspešno zadovoljiti svoje potrebe.

Obnašanje človeka in s tem tudi njegov kulturni vzorec vedenja je na neki način motiviran. Na eni strani ga spodbujajo silnice potreb, nagonov in želja, na drugi strani pa je usmerjeno k različnim ciljnim objektom, vrednotam, idealom.

Po mnenju Muska in Pečjaka (1995) bi lahko motivacijske dejavnike razdelili na prvine motivacije potiskanja (npr. potrebe, nagoni) in na prvine motivacije privlačnosti (vrednote, ideali in drugi motivacijski cilji). Ene in druge so povezane med seboj.

Ob vsaki delujoči potrebi se pojavljajo tudi cilji, h katerim se usmerimo, da bi potrebo zadovoljili. In tudi nasprotno: določeni pojav postane motivacijski cilj šele, kadar deluje kakšna potreba, motiv ali želja.

Motivov ne moremo uresničiti, če se ne pojavi ustrezno obnašanje (motivirano obnašanje). Če še tako trdno sklenemo, da bomo dosegli neki cilj, se to ne bo zgodilo, če ne bomo ustrezno ravnali.

Osnova človekovega obnašanja so njegove potrebe, ki jih uvrščamo med temeljne predpostavke kulture športa. Posameznika bodo aktivirale, da bo v skladu z lastno vrednostno usmeritvijo izbral ustrezne vedenjske vzorce, ki mu bodo omogočili uresničitev postavljenih ciljev. Te potrebe so (ib.: 90) lahko:

- ***Organske (biotične, fiziološke, biološke), med katerimi so glavne potrebe po kisiku, vodi, hrani, stalni temperaturi, ravnotežju soli v organizmu, osmotskem ravnotežju, izogibanju bolečini, spolnosti, stiku z naravo in gibanju (motoriki).***

- **Duševne (psihološke)**, med katere sodijo potrebe po varnosti, ljubezni, naklonjenosti, veljavi, ugledu, samopotrjevanju, spoznavanju (raziskovanju), delu, ustvarjanju, negi, ščitenju, pomoči, borbenosti, podrejanju, redu, urejenosti, lepoti, harmoniji, samouresničevanju, samospoštovanju, spoštovanju družbenih norm in načel, družinskem življenju, poklicnem zadovoljstvu, intimnosti, partnerstvu.

Nekatere potrebe človek zadovoljuje nagonsko, na način, značilen zanj, zato niso odvisne od učenja in izkušenj. Pri drugih potrebah se pojavljajo naučeni, socializirani načini njihovega zadovoljevanja.

Zadovoljevanje organskih in fizioloških potreb poteka homeostatično. Človek si prizadeva izravnati nastali primanjkljaj in vzpostaviti prejšnje ali enako ugodno stanje. Pri duševnih, psiholoških, socialnih potrebah pa zadovoljevanje največkrat ni homeostatično. Pojavi se tako imenovano progresivno zadovoljevanje potreb, ki je odvisno od postavljenih in že zadovoljenih ciljev. Ko npr. športnik doseže neki rezultat, bodo njegovi cilji porasli. Zato se med glavnimi kategorijami potreb predpostavlja obstoj hierarhije.

V športu ali s športom želi človek zadovoljiti niz biotičnih in socialnih potreb, ki izhajajo iz njegove gibalne biotične in socialne biti oziroma duhovne zavesti, ki jo po Jambreku (1997) tvorijo spoznavna, čustvena in vrednostna komponenta.

Človek bo svoje obnašanje v športu oblikoval tako, da bo lahko uspešno zadovoljil lastne potrebe in interese. Zaradi tega bo razvil ustrezne mehanizme, poteze in obrazce motiviranega obnašanja. Omenjeno vsebinsko problematiko je obširno proučeval in opisal v svoji monografiji z naslovom »Strategije motiviranja v športu« profesor psihologije športa Matej Tušak (Tušak, 2003). Če rešitev problema s pomočjo določenega vedenjskega obrazca, načina ravnanja, sistema vrednot in motivacije uspešno deluje, potem praviloma postane samoumevna, nevprašljiva. Uspešna rešitev preide na raven temeljne predpostavke človekovega motiviranega obnašanja in ravnanja.

Pravila, norme, načela

Dejavniki, ki urejajo obnašanje in ravnanje posameznikov na področju športa, predstavljajo skupek splošno priznanih vsebinskih, metodoloških, tehnoloških, etično-humanističnih pravil, norm in načel. Pravila predstavljajo predpise, po katerih se morajo posamezniki ravnati.

Pravila določajo:

- Kakšno sme oziroma mora biti neko ravnanje (etično-moralna pravila).
- Kakšno je, sme in mora biti kaj (estetska pravila).
- Področje zdravstvenega varstva in higiene.
- Obvezne pogoje in način poteka česa, npr. igralna, tekmovalna pravila.
- Namen, strukturo in delovanje športnih organizacij (zakonski predpisi, statut, poslovnik, itd.).
- Izbor, nagrajevanje najzaslužnejših.

Posebna pravila za kulturo športa vsebujejo tudi ustavni in zakonski predpisi. V Sloveniji velja Zakon o športu, ki ureja nekatera aktualna vprašanja športa. Na podlagi Zakona o športu je Slovenija sprejela tudi Nacionalni program športa, ki še zlasti določa izhodišča in usmeritve športa, vsebino in obseg posameznih pojavnih delov dejavnosti v športu, ki se financirajo ali sofinancirajo iz javnih sredstev, razvojne in strokovne naloge v športu, upravljanje športa in okvirna merila za finančno ovrednotenje.

Pravna ureditev delovanja športnih organizacij je v civilizirani in pravni družbi urejena z ustavnim redom, ki predvideva način sprejemanja zakonov in delovanje političnega sistema. Pri tem ima primarno vlogo država s svojo zakonodajno in izvršilno oblastjo. Poskrbela naj bi za blaginjo svojih državljanov. To velja tudi za delovanje državljanov na področju športa. Država je institut civilne družbe, šport pa njen fenomen. Zaradi tega je potreben neprestan življenjski dialog med državo in avtonomno civilno organiziranostjo športa. Med obema vejama organiziranosti sta nujna vzajemno sodelovanje in skupno reševanje problematike organizacijske kulture športa.

Država in lokalne skupnosti morajo zagotoviti osnovne referenčne pogoje in možnosti za delovanje športnih organizacij, kot je to urejeno na drugih področjih delovanja družbe (vojaška, šolstvo, znanost, zdravstvo, kultura itd.). V delu, ko gre za javni interes države in lokalnih oblasti, morajo biti zagotovljene razmere za delovanje naslednjih sistemskih dejavnikov:

- Urejanje načina poslovanja, trženja subjektov v športu ob upoštevanju splošne zakonodaje na tem področju.
- Urejanje socialnega statusa športnikov (v povezavi s šolstvom, zdravstvom, vojsko, policijo).
- Urejanje sistema zdravstvenega varstva športnikov.
- Urejanje poklicnega socialnega statusa strokovnih delavcev v športu, kot je to urejeno za druga področja javnega delovanja (učitelji, zdravniki, vojaški uslužbenci, poslanci, ministri, uradniki itd.).
- Urejanje sistema izobraževanja in usposabljanja strokovnega kadra (določitev sistematizacije delovnih mest).
- Urejanje sistema delovanja športnih šol oziroma programov športne vzgoje.
- Urejanje načina delovanja, financiranja in oblike organiziranosti javnih zavodov na področju športa.
- Urejanje načina financiranja strokovnega in znanstvenoraziskovalnega projektnega dela v športu.
- Urejanje prostorskega in finančnega načrtovanja izgradnje mreže športnih objektov v Sloveniji.
- Sodelovanje pri izgradnji mreže športnih objektov in njihovem kasnejšem delovanju.
- Urejanje sistema nagrajevanja v športu.
- Urejanje sistema velikih športnih prireditev in drugih za Slovenijo pomembnih dogodkov.
- Skrb za etično delovanje v športu (*fair play*).
- Urejanje sistema mednarodne dejavnosti v športu (organiziranost športa, financiranje, urejanje statusa kadrov, izobraževanje itd.).

Simboli in rituali

Simbolno konceptualni vidik kulture športa se kaže s skupkom simbolov in pomenov, s pomočjo katerih ljudje v športu interpretirajo lastne izkušnje in usmerjajo delovanje. Omenjeni vidik ima pomembno vlogo pri oblikovanju legitimnih vzorcev obnašanja in vrednotenja posameznikov ter skupin. Simboli in rituali imajo lahko po Jambreku (1997) globoko sporočilno vrednost. Ljudi utrjujejo v prepričanju legitimnega obnašanja in vrednotenja, oznanjajo potrebo po ohranjanju ali spremembi družbene strukture in nosilcev družbene oblasti. Simboli in rituali imajo lahko povsem resnično moč, podobno kot moč ukaza. Kdor se jim podreja, priznava legitimnost določene družbene ureditve in njenega vodstva. In obrnjen, kdor se jim ne podreja, lahko ogroža določeno družbeno ureditev in posameznike ter skupine, katerih položaj temelji na družbenem soglasju o ustreznih simbolih.

V športni kulturi se simboli kažejo v naslednjih oblikah:

- **Kot miti:** izročilo, pripoved o športu, nenavadnih dogodkih v njem, bajeslovnih uspehih športnikov, športnih zvezdah, tudi nerealne, pa vendar pozitivne predstave o športu.
- **Kot ideologija:** idejna utemeljitev športa, sistem idej, izražen v raznih oblikah človekove in družbene zavesti, znanje s področja športa, razmišljanja, verovanja.
- **Kot vzorniki:** osebe z lastnostmi, značilnostmi, ki jih kdo odobravajoče sprejema, jih želi posnemati; osebe, ki imajo v veliki meri lastnosti, značilnosti, kot jih določa besedna zveza biti vzor športnika, plemenitosti, osebnosti. Takšni športniki imajo vzdevek športni šampion oziroma športna zvezda.
- **Kot poseben ritual:** tekmovalni ritual, veličastni ritual slovesnosti ob razglasitvi nosilcev odličij, slovesnosti ob razglasitvi najboljših športnikov, slovesnosti ob sprejemih športnikov, življenjski ritual športnika, športnega delavca, dejanje, opravilo, dogodek (športno tekmovanje, trening).
- **Kot navade:** stvari, ki dobijo zaradi ponavljanja ustaljeno obliko; dejanja, ki se zaradi pogostosti pojavljanja ne razlikujejo od stvari svoje vrste (bila je čisto navadna tekma); dejanje, ki ima do stvari svoje vrste samo osnovne splošne lastnosti, značilnosti (kupiti si navadne športne copate, dres); stvar ali dejanje, ki je komu v navadi (to se sklada z njegovo navadno učinkovitostjo, akcijo je izvedel tako kot ponavadi); stvar ali dejanje, ki poudarja pomen samostalnika, na katerega se veže (tega nastopa navaden človek ne more razumeti, ni napravil nič, čisto navaden blebetač je, to so navadne čenče, to je navadna

goljufija, ta dres nosi navadno na treningu, športnik je navadno točen, ta dosežek je nekaj navadnega).

- **Kot poseben besednjak:** jezikovne enote, s katerimi označujemo pojme na področju športa; misli, izražene z besedami, govorjenjem; izmenjava mnenj, misli s pogovorom; sistem izraznih sredstev za govorno in pisno sporazumevanje v obliki jezika.
- **Kot metafore, besedne figure:** zanje je značilno poimenovanje določenega pojava v športu z izrazi, ki v navadni rabi označujejo kak drug podoben pojav, npr. tekkel je kot vihar.
- **Kot akronimi:** ustaljene okrajšave večbesednih imen, navadno iz začetnih črk ali zlogov, npr. OKS-ZŠZ.
- **Kot zgodbe:** resnične ali izmišljene zgodbe o športnih dogodkih, tudi pripovedna dela, napisana v prozi, npr. zgodba o nepremagljivem tekaču.
- **Kot legende:** pripovedi, zgodbe, zlasti o nenavadnih pojavih, dogodkih, ljudeh; oznaka za ljudi, ki so zaradi nenavadnih, izrednih lastnosti vzbujali občudovanje.
- **Kot arhitektura:** umetnost oblikovanja prostora, umetniška in tehnična izvedba, gradnja umetniškega dela (lepa arhitektura prizorišča prireditve); lepa arhitektura gibalne kompozicije; arhitektura športnih objektov, odprtih športnih površin itd.

Vrednote športa

Vrednote športa kažejo na vrednostni sistem posameznika, s katerim usmerja svoje obnašanje in vedenje. Vrednote bi lahko opredelili kot nekaj, kar naj bi bilo, v primerjavi s tistim, kar je. Vrednote so le delno vidne, so še vedno težko razločljive in niso odsev popolne slike obnašanja posameznikov in skupin v kulturi športa. Tudi ob poznavanju vrednot nam določen del obnašanja še vedno ostane nejasen in nerazumljiv.

Vrednote oziroma ideali sodijo tudi med najpomembnejše in najbolj splošne motivacijske cilje, zato se bolj ali manj povezujejo s področji osnovnih potreb. V njih se kaže to, čemur nekdo priznava veliko načelno vrednost in mu zato daje prednost. Pomen vrednot v povezavi z motivacijo športnikov in drugimi psihološkimi vidiki sta v svoji obsežni monografiji z naslovom Psihologija športa opisala tudi pomembna tvorca slovenske psihologije športa Maks in Matej Tušak v letu 1997. Njuna monografija predstavlja pravi

znanstveno-teoretični leksikon izbranih tem psihologije športa, ki sta jih vsebinsko podkrepila tudi s konkretnimi primeri iz športne prakse.

Po mnenju Muska in Pečjaka (1995) vrednot ne smemo zamenjavati s potrebami in motivi. V vrednotah se vselej kažejo prepričanja o tem, kaj je prav, kaj se nam zdi vredno, dobro in dragoceno, ne pa motivacijske težnje, ki izvirajo iz golih potreb.

Tako potrebe kot vrednote so pomembne predpostavke za razvoj kulture športa. Pri prvih se v večji meri kažejo nagonske in naravne motivacijske težnje, pri drugih pa cilji, ki odsevajo človekov kulturni in duhovni razvoj.

Bistvo vrednotenja uspešnosti v športu se kaže prek razumevanja njegove kulture in umetnosti. V tem pogledu je uspešnost v športu mnogo več kot zgolj fizični rezultat udeležencev športa. Je sestavina (po Marcel Bolle de Bal, 1990) kulture športa v sociološkem in antropološkem pogledu, saj odseva njene temeljne vrednote in dosežke.

Uspešnost v športu kot splošna vrednota sama po sebi ne obstaja. Razpoznavna je le s pomočjo meril in kriterijev, ki jo opredeljujejo. Merila predstavljajo vsebino uspešnosti, kriteriji pa stopnjo doseganja uspešnosti na posameznem merilu.

Posameznik glede na lastno razumevanje vrednot in glede na potrebe vsakodnevno oblikuje in preoblikuje lastna merila in kriterije vrednotenja uspešnosti. Glede na izoblikovana merila in kriterije vrednotenja uspešnosti ter postavljene cilje oblikuje metode in postopke svojega delovanja ter sprejema odločitve, ki mu bodo omogočile gibanje po poti, ki vodi k doseganju ciljno opredeljenih kriterijev pri posameznih merilih uspešnosti.

S tem ko spoznamo vrednote, razumemo le del kulture. Da bi prepoznali obrazce delovanja, moramo spoznati najglobljo raven kulture, to je njene temeljne predpostavke.

Pomembno je, kako človek vrednote doživlja, ohranja in priznava. Področje vrednot, ki zaznamujejo njegovo kulturno izražanje, je široko. Vrednote pomembno vplivajo na odločitve posameznika. Po Kretchmarju (1994) vrednote vodijo, stimulirajo in navdihujejo ljudi.

Po Musku in Pečjaku (1995) obstajajo naslednje glavne kategorije vrednot:

- **Hedonske:** ugodje, uživanje, zabava, udobje.
- **Telesne:** fizične, gibalne.
- **Statusne:** moč, ugled, veljava, priznanje, slava.
- **Politične:** oblast, politični uspeh.
- **Ekonomске – utilitarne:** korist, dobiček, imetje, denar.
- **Demokratične:** svoboda, enakost, strpnost, napredek.
- **Moralno-etične:** morala, pravica, poštenost, načelnost.
- **Družinske:** družinska sreča, dom, skrb za otroke.
- **Delovne, ustvarjalne:** delo, dosežki, ustvarjanje.
- **Socialne:** ljubezen, prijateljstvo, zbliževanje.
- **Societalne:** red, mir, sožitje, sloga.
- **Patriotske:** ljubezen do domovine, nacionalni ponos.
- **Estetske:** lepota, harmonija.
- **Kulturne:** kultura, umetnost.
- **Spoznavno-teoretske, logične:** resnica, spoznanje, modrost.
- **Ekološke:** narava, sožitje z naravo.
- **Samoaktualizacijske:** samoizpolnjevanje, samouresničenje.
- **Verske – religiozne:** sveto, božansko, odrešenje, zveličanje.
- **Izpolnitvene:** občutje življenjskega smisla in izpolnjenosti.

Z vidika izražanja uspešnosti kot sestavine kulture športa so še posebej pomembne vrednote, ki jih izpostavlja Marcel Bolle de Bal (1990):

- tekmovalni duh,
- individualnost,
- produktivnost,
- kooperacija,
- skupinski duh in
- sodelovanje.

Tri od teh vrednot – tekmovalni duh, individualnost, produktivnost – prihajajo iz ZDA. Druge tri vrednote (kooperacija, skupinski duh in sodelovanje) pa so, tako vsaj kaže, skrivno orožje Japoncev.

Vrednote so za razvoj kulture športa zelo pomembne. Na vzorcu slovenske javnosti je bila narejena raziskava (Jošt s sod., 1999) s ciljem proučiti latentno strukturo 26 vrednot športa (preglednica 2). Po sistemu državnozbornih volitev v Sloveniji (razdelitev države na osem regij) je v raziskavi sodelovalo 1685 odraslih oseb (52 odstotkov moških in 48 odstotkov žensk), starih od 18 do 75 let. Za ovrednotenje pomembnosti posamezne spremenljivke je bila uporabljena 5-stopenjska kvalitativna lestvica od 1 do 5 (1 – povsem nepomembno, 2 – nepomembno, 3 – srednje pomembno, 4 – pomembno, 5 – zelo pomembno). Rezultati faktorske analize (preglednica 3) so pokazali, da je bilo moč strukturo manifestnih spremenljivk vrednot športa pojasniti s štirimi faktorji (apolonski faktor, faktor specifičnih vrednot kulture športa, dionizični faktor, faktor obrambnih vrednot).

Preglednica 2: Struktura faktorjev in faktorskih uteži vrednot, ugotovljenih na vzorcu odraslih Slovencev (n = 1685)

STRUKTURA VREDNOT	Faktorske uteži				
	F1	F2	F3	F4	Kum.
Faktor 1: APOLONSKE VREDNOTE					
Kakovost življenja	.64	.28	.00	.14	.51
Lepota izražanja gibanja	.51	.36	.00	.30	.48
Razvoj gibalnih sposobnosti	.56	.46	.00	.00	.54
Ugodje, uživanje	.68	.13	.30	-.14	.59
Notranje zadovoljstvo	.80	.10	.14	-.00	.68
Razvoj lastne osebnosti	.78	.15	.10	.19	.69
Mir in harmonija	.67	.19	.00	.40	.67
Ohranjanje in razvijanje zdravja	.58	.41	-.00	.00	.51
Igra, igrivost	.50	.30	.32	-.00	.45
Faktor 2: VREDNOTE KULTURE ŠPORTA					
Sodobnost športnih objektov	.00	.69	.34	.00	.62
Ohranjanje olimpijske ideje	.13	.67	.21	.25	.58
Fair play	.39	.62	.00	.00	.55
Skrb za tehnične pripomočke v športu	.17	.59	.36	.27	.59
Medijska privlačnost športa	.26	.57	.20	.00	.44
Vednost in znanje o športu	.40	.55	.21	.00	.52
Razvijanje in ohranjanje delovnih sposobnosti	.43	.53	.13	.14	.50
Oblikovanje športnega kolektiva	.41	.41	.29	.26	.50
Faktor 3: DIONIZIČNE VREDNOTE					
Tekmovalnost	.23	.51	.50	-.11	.58
Nadvlada, premoč, zmagoslavje	.00	.19	.78	.00	.64
Športno zvezdnitvo	.00	.16	.70	.23	.58
Pridobivanje denarja, zaslužek	.00	.18	.67	.17	.52
Negotovost poznavanja športnega dosežka	.16	.26	.64	.00	.51
Politična moč, pridobivanje političnega položaja	.00	-.11	.61	.47	.61
Atraktivnost, razburljivost športa	.46	.17	.54	-.25	.60

Uveljavljanje v družbi	.43	.00	.45	.43	.59
Faktor 4: OBRAMBNA SPOSOBNOST					
Razvijanje obrambnih sposobnosti	.13	.27	.27	.62	.55
% pojasnjene variance	19,6	15,8	15,1	5,9	56,6

Najpomembnejše vrednote športa so bile (preglednica 3): skrb za zdravje, poštena igra in razvoj gibalnih sposobnosti. Najmanj pomembne vrednote so bile: nadvlada-premoč-zmaga, športno zvezdništvo in pridobivanje politične moči. Značilne razlike so bile ugotovljene pri analizi posameznih vrednot po spolu. Ženske so na splošno višje ocenile pomembnost apolonskih vrednot, moški pa dionizičnih. Pri oceni pomembnosti specifičnih vrednot kulture športa ni bilo mogoče zaslediti značilnih razlik med spoloma.

Tabela 3: Rang vrednot (vzorec odraslih Slovencev, n=1685)

Rang	Ime vrednote	Mean vsi skupaj	S.D. vsi skupaj	Mean moški	Mean ženske	sig. F spol
1	Skrb za zdravje	4.26	0.91	4.23	4.30	0.10
2	Poštena igra (<i>fair play</i>)	4.15	1.00	4.15	4.16	0.85
3	Razvoj gibalnih sposobnosti	4.12	0.95	4.16	4.08	0.07
4	Razvoj delovnih sposobnosti	3.87	1.02	3.87	3.87	0.97
5	Osebnostno zadovoljstvo	3.84	1.03	3.83	3.85	0.73
6	Kakovost življenja	3.80	1.06	3.79	3.83	0.45
7	Razvoj lastne osebnosti	3.80	1.08	3.79	3.81	0.69
8	Znanje o športu	3.78	1.01	3.79	3.77	0.58
9	Tekmovalnost	3.69	1.05	3.92	3.54	0.00
10	Ugodje – uživanje	3.68	1.02	3.67	3.69	0.58
11	Oblikovanje športnega kolektiva	3.51	1.11	3.52	3.49	0.67
12	Ohranjanje olimpijske ideje	3.50	1.13	3.49	3.51	0.66
13	Sodobnost športnih objektov	3.48	1.17	3.52	3.44	0.18
14	Igrivost	3.47	1.03	3.49	3.45	0.51
15	Mir in harmonija	3.45	1.08	3.40	3.51	0.04
16	Medijska odmevnost športa	3.42	1.09	3.44	3.39	0.31
17	Atraktivnost, razburjenje	3.38	1.06	3.52	3.22	0.00
18	Lepota športa	3.37	1.03	3.30	3.44	0.01
19	Skrb za tehnične pripomočke	3.26	1.11	3.26	3.26	0.89
20	Uveljavljanje v družbi	3.11	1.09	3.19	3.03	0.00
21	Pridobivanje denarja	2.97	1.14	3.04	2.90	0.01
22	Negotovost športnega dosežka	2.89	1.07	3.07	2.69	0.00
23	Obrambne sposobnosti	2.86	1.20	2.88	2.84	0.50
24	Nadvlada, premoč, zmaga	2.82	1.16	2.96	2.68	0.00
25	Športno zvezdništvo	2.74	1.18	2.80	2.67	0.02
26	Politična moč	2.04	1.00	2.12	1.96	0.00

Da bi lahko šport prek športne igre pri človeku sproščal ustvarjalno energijo in domišljijo, so potrebne najmanj tri temeljne predpostavke. Po Petroviću (1996) so to tudi osnovne civilizacijske vrednote: svoboda, sproščenost in odsotnost strahu. Človek, ki je notranje nesvoboden, nesproščen in prestrašen, se ne more igrati ter ne more razširiti kvalitativnega območja in časovnosti svojega bivanja. Športna igra kot element ustvarjalnosti lahko pomaga premagovati strah kot fikcijo, ki v trenutku ustvarjalnega napora izgine in s tem omogoča človeku potrditi njegove notranje moči v smislu njegove samouresničitve.

Tehnologija športa

Kneller (1965) pod pojmom tehnologija razume metode in sredstva, s pomočjo katerih kultura oblikuje materialni svet. Tehnologija športa omogoča preoblikovanje naravnega sveta z namenom zgraditi in izpopolniti športne objekte s spremljajočo infrastrukturo in opremo. Tehnologija športa omogoča uspešno delovanje v športu, zato je pomembna sestavina športne kulture vsakega naroda ali države.

Razvoj tehnologije športa se kaže na dveh področjih:

- Pri razvoju športnih objektov in pripadajoče infrastrukture.
- Pri razvoju športne opreme in pripomočkov.

Z vidika zagotavljanja ustrezne kakovosti priprave športnikov morajo športni objekti po Malacku (1986) izpolniti naslednja načela:

- Ustrezati morajo zahtevam treninga, počitka in tekmovanja tako, da lahko trening poteka v zaprtih dvoranh, v odprtih prostorih (na tekaških progah, skakalnicah in poljih, v gozdovih, na trimskih stezah) in v specifičnih prostorih (razni laboratoriji) z možnostjo njihove vsestranske uporabe.
- Objekti naj bi bili zunaj gostih naselij in tam, kjer ni slabega zraka, hkrati ne smejo biti preveč oddaljeni od kraja, kjer živijo športniki.
- Ustrezati morajo najnovejšim zahtevam, kriterijem in merilom, zgrajeni morajo biti v skladu z veljavnimi predpisi in pravili.

- *Objekti morajo biti na enem mestu, v tako imenovanem športnem centru za posamezno športno disciplino. Ustrezati morajo klimatskim in drugim zahtevam ter posebnim potrebam te discipline. Ti centri morajo biti opremljeni z vsemi najsodobnejšimi napravami za trening in kontrolo športnikov.*

Športna oprema, pripomočki, rekviziti, ki se uporabljajo na pripravah in tekmovanjih, morajo biti kakovostni, varni, sodobni in funkcionalni. Pri razvoju opreme sodelujejo različni strokovnjaki – trenerji, znanstveni delavci, medicinski strokovnjaki, arhitekti, tehniki, gradbenih inženirji, strojniki, biomehaniki, projektanti itd.

Med opremo v športu spadajo:

- Osebna oprema športnikov: oblačila, obutev, tehnična oprema itd.
- Vadbene naprave (trenažerji).
- Merilne aparature.
- Oprema za merjenje funkcionalnih sposobnosti.
- Oprema za rehabilitacijo s pomočjo elektrostimulacije, vibracije in hidromasaže.
- Savne, razne kopeli.
- Fizioterapevtska in druga medicinska oprema.
- Računalniška oprema.
- Informacijski sistemi.
- Multimedijška oprema.
- Didaktični pripomočki.

Na razvitost tehnologije športa vplivajo tudi urbanistični in arhitektonski dejavniki.

Urbanistični dejavniki so:

- Urbanistični načrt občine in države.
- Prostorske možnosti za šport na prostem: proge za tek, skakalnice.
- Prostorske možnosti za šport v pokritih prostorih.
- Značilnosti tekočega in mirujočega prometa.
- Oddaljenost športnih objektov od bivalnih okolij in možnosti javnega prevoza do objektov.

Arhitektonski dejavniki so:

- Splošne značilnosti športnih objektov.
- Starost in dotrajanost objektov in naprav.
- Velikost in zmogljivost objektov.
- Sanitarno-higienske razmere.
- Kakovost zraka ogrevalnih naprav in klimatskih naprav, kontrola teh naprav, kakovost vodnih in drugih instalacij.
- Osnovna in specifična opremljenost športnih objektov.

Ideologija

Ideologija na splošno je sistem vedenja in znanja o športu ter vseh tistih idej o športu, ki jih sprejema in deli določena skupina ljudi. Široko strokovno področje kulture športa pomeni tudi široko idejno teoretično področje, ki ga predstavljajo različna študijska področja. Ideje na splošno oblikujejo tudi prepričanja ljudi. Ta pa so lahko v določenem pomenu in okoliščinah pozitivna ali negativna, napačna ali pravilna. Za razvoj kulture športa ni dovolj samo razvijati znanja in ideje, pomembno je predvsem, da se znanje in ideje širijo med ljudi. To lahko dosežemo z izdajanjem strokovne literature, periodike, elektronskih virov in vseh drugih virov, ki lahko širijo strokovno znanje med člane športnih organizacij in druge udeležence športa. Vsaka ideja o športu je lahko koristna, če bo prispevala k splošnemu razvoju kulture športa.

Izobraževanje, usposabljanje in izpopolnjevanje strokovnih kadrov

Izobraževanje, strokovno usposabljanje in izpopolnjevanje strokovnih kadrov na področju športa zajemajo:

- Izobraževanje profesionalnih športnih strokovnih kadrov.
- Izobraževanje specialistov in raziskovalcev.

- Izobraževanje amaterskih strokovnih kadrov.
- Stalno strokovno usposabljanje in izpopolnjevanje.
- Strokovno izpopolnjevanje doma in v tujini.

Finančne možnosti za šport

Za ohranjanje in razvoj kulture športa je potreben denar. Možnosti financiranja športa so odvisne predvsem od naslednjih dejavnikov:

- Splošna finančna in ekonomska moč družbe, zaposlenost, splošen osebni in družbeni standard.
- Višina osebnih dohodkov po značilnih socialnih kategorijah.
- Materialne možnosti staršev za športno dejavnost družine.
- Materialne možnosti otrok in mladine za športno dejavnost.
- Višina proračuna za šport v občini in državi.
- Višina sredstev za šport iz vseh drugih virov (donacije, sponzorski viri, darila ...).
- Možnost ekonomskega trženja športa.
- Celovita strategija in politika športa glede na finančne zmožnosti družbe.

Javno poročanje o dogodkih in dosežkih na področju športa

To področje je namenjeno predvsem ozaveščanju javnosti o pozitivnem pomenu športa.

Šport je namenjen zlasti zdravemu načinu življenja ter ohranjanju ravnovesja duha in telesa. Temu osnovnemu namenu bi morali pri promoviranju športa v javnosti slediti tudi javni mediji. Toda mediji danes večino prostora namenijo komentiranju športnih dogodkov, pri katerih praviloma povečujejo rezultate športnikov, zanemarjajo pa temeljne vrednote in poslanstvo, ki bi ga morali imeti ti športni dogodki za dvigovanje športne kulture. Uspehi in neuspehi športnikov postajajo sredstvo za zadovoljevanje potreb vse bolj potrošniško usmerjene družbe. Po Petroviću (1981) *je potrošniško usmerjena družba negativno*

vzpodbudila proces osebnega oblikovanja, v katerem materialno vse bogatejši človek postaja v svoji biti vse revnejši. Logika porabniške miselnosti znižuje eno od osnovnih človekovih potreb, ki vključuje njegovo gibalno izraznost in ustvarjalnost. Poročanje medijev je vse preveč pod vplivom družbene politizacije in komercializacije. ***V javnosti naj bi pomembnost športnega dosežka – zmage poveličevali le do neke splošno priznane razumne mere. Pri tem ne bi smeli pozabiti tistih dejavnikov športne kulture, ki so nujni za razvoj obsega in kakovosti športne dejavnosti v družbi.*** Pretirano povečevanje športnih dosežkov po svoje ustreza politiki v športu, saj tako lažje prikriva lastno neaktivnost z vidika skrbi za splošen napredek kulture športa. Seveda je za športne novinarje objavljane golih informacij o rezultatih ter včasih nekaj izjav športnikov in športnih »uglednežev« najlažje in najbolj »čisto« opravilo. Podrobnejši pogled v zakulisje športne prireditve, športne politike in športa sploh, zlasti če niso uravnavani s tekočo politiko, so po Petroviću (Petrović s sod., 1995) za novinarja tveganje z različnimi posledicami. S pretirano politizacijo in komercializacijo vrhunski dosežki na področjih kulture športa izgubljajo izvirno razsežnost, vse bolj prevladujoča pa postane njihova politična in komercialna odzivnost.

Športni novinarji imajo skupaj z drugimi stanovskimi kolegi izjemno močan vpliv na oblikovanje ustrezne športnokulturne ozaveščenosti javnosti. Njihovo delo je strokovno zelo zahtevno in odgovorno. Zajema poznavanje novinarske stroke, razumevanje celostnosti športa kot kulturne vrednote, strokovna znanja s področja managementa športa, športnega treniranja, etike športa in podobno. Poleg tega so za vsebino poročanja novinarjev pomembni tudi njihov vrednostni sistem, politično prepričanje, pripravljenost za spreminjanje obstoječega stanja, resnicoljubnost ter moralne in etične značilnosti. Vsi ti dejavniki bodo vplivali na to, da bodo imeli dosežki v športu, ne glede na področje dejavnosti ter ne glede na strokovno in dejansko vrednost dosežkov za kakovosten razvoj športa, takšno končno veljavo v javnosti, kot jo bodo v svojih komentarjih in poročilih ustvarili novinarji in kot jo še lahko sprejema vse bolj vsestransko informirana kritična javnost.

Vpliv medijev se kaže neposredno in posredno v obsegu in vsebini poročanja o športnih dogodkih v javnosti. Poročanje lahko razmejimo na več oblik:

- Ožje poročanje o dogodku.
- Komentiranje dogodkov.
- Informiranje javnosti o dogodkih.

- Obveščanje javnosti o dogodkih.
- Vrednotenje in ocenjevanje dogodkov.
- Predlogi managementskih rešitev športa v javnosti.
- Obveščanje javnosti o športnih dogodkih in glavnih akterjih s širšega vidika (management, marketing, zanimivosti in podobno).
- Širitev strokovnega znanja v javnosti z objavljanjem poljubnih strokovnih člankov prispevkov, komentarjev, mnenj itd.
- Prikaz rezultatov dela na tistih področjih, ki so namenjena razvoju strokovnega dela, teorije in znanosti na področju športa.
- Izdajanje tiste strokovne periodike in publikacij, ki so namenjene najširši javnosti v športu.

Vpliv družbene klime na šport

Družbeno ozračje in njegov vpliv na šport sta odvisna od več dejavnikov, ki povzročajo pozitivno oziroma negativno družbeno ozračje. To so:

- Raven civilizacijske in splošne kulturne ravni državljanov.
- Ekonomska (finančna) moč državljanov.
- Raven splošne športne kulture državljanov.
- Vpliv zakonodajne veje oblasti na razvoj športne kulture.
- Vpliv državne in lokalne oblasti na razvoj športne kulture.
- Ozaveščenost splošne javnosti o pozitivni koristnosti športa.
- Pravično materialno, finančno in moralno ovrednotenje dosežkov strokovnega dela v športu in deležev, ki jih k uspehu športa prispevajo posamezni akterji.
- Fair play v športu, spoštovanje etičnih in moralnih vrednot.
- Splošna tradicija športa, športne panoge kot rezultat zgodovinske kulturne vpetosti v družbeni prostor.
- Razvitost (velikost in kakovost) trga v smislu povpraševanja po športnih storitvah.
- Ekonomska, marketinška moč športa, športne panoge v družbenem okolju.

- Sistemska urejenost standardov in normativov, ki urejajo poklicno delovanje posameznikov v športu.
- Interes industrije, gospodarstva za promocijo proizvodov in storitev skozi šport.
- Delež športa pri preventivnem delovanju v smislu preprečevanja asocialnih pojavov v družbi. Delež športa pri preprečevanju in zmanjševanju socialne anonimnosti posameznika in spodbujanju socialnega vključevanja v družbo.
- Delež športa pri preprečevanju odtujevanja v družbi ter uresničevanju humanega, srečnega, ustvarjalnega in civiliziranega človeka.
- Pozitivna »katarza« športa, ki pomeni človekovo humano, vrednotno, vrednostno, duhovno, kulturno, zdravstveno in psihofizično obogatitev.

Demografski, geografski in klimatski dejavniki

Med osnovne predpostavke kulture športa lahko prištejemo tudi objektivne možnosti in danosti, ki se kažejo kot kontingenčni potencialni dejavniki za njen razvoj.

1) Demografske razmere

- Prebivalstvo: število, spol, rast, trendi, avtohtono, priseljeno, aktivno.
- Stratifikacija prebivalstva po relevantnih razredih za športno dejavnost.

2) Geografske razmere

- Geografska lega določenega urbanega okolja.
- Topografske značilnosti.
- Bližina oziroma oddaljenost naravnih danosti za športno dejavnost.
- Možnost zagotovitve večjih prostorskih pogojev za bodoči razvoj športne dejavnosti.

3) Podnebne razmere

- Splošne podnebne značilnosti kraja ali območja.
- Značilnosti posameznih letnih obdobj.

- Temperatura, osončenost, vlažnost, število deževnih dni, število dni s snegom, veter.
- Število dni, primernih za športno dejavnost na prostem.
- Število dni, primernih za športno dejavnost v zaprtem prostoru.
- Splošne ekološke značilnosti.
- Onesnaženost zraka.

Organiziranost športa

Športna kultura brez organizirane oblike športne dejavnosti ne more obstajati. Da bo posameznik lahko sodeloval na nekem športnem dogodku (enkratni neponovljivi dejavnosti), mora biti za njegovo izvedbo zagotovljena ustrezna organizacija, ki ga bo omogočila. Organizacija športne dejavnosti je ključ razvoja kulture športa in obrnjen, raven kulture športa je temelj za iskanje novih organizacijskih shem in struktur delovanja v športu.

Bistvo športne organizacije je, da združuje:

- Vsebinsko športne dejavnosti oziroma zvrst športa.
- Namen in cilje športne dejavnosti.
- Organizacijsko strukturo udeležencev športa.

Športne organizacije so specifične družbene skupine najmanj dveh ali več oseb, ki so se združile v organizacijo, da bi dosegle cilje, ki jih kot posamezniki ne bi mogle doseči. Športne organizacije se lahko povezujejo od najbolj elementarnih (klub, društvo) do najbolj sestavljenih in kompleksnih (panožna zveza, nacionalni olimpijski komite, Mednarodni olimpijski komite itd.). Športne organizacije lahko razvijajo in negujejo eno ali več športnih zvrsti, panog in tekmovalnih disciplin. Nekatere športne dejavnosti zahtevajo malo ali celo nikakršno organiziranost (hoja, sprehodi in tek v naravi itd.), druge pa visoko stopnjo organiziranosti (izvedba olimpijskih iger, svetovnih prvenstev, odmevnih mednarodnih tekmovanj itd.).

Organizacijske oblike športne dejavnosti lahko razdelimo po naslednjih kategorijah:

a) Prevladujoč namen in z njim povezani smotri

Različne potrebe, motivi, interesi in želje opredeljujejo specifične smotre in namen športne dejavnosti. Med njimi se pojavljajo agonistični, rekreativni, zdravstveni in drugi smotri. Agonistični, vzgojni in rekreativni sestavljajo nedeljivo celoto, zanemarjanje katerega koli od njih pa razbija integriteto športa. Natančne meje med posameznimi smotri ni mogoče postaviti. Glede na prevladovanje določenega namena in z njim povezanih smotrov sta se izoblikovali dve temeljni namenski organizacijski obliki oziroma kategoriji organizirane športne dejavnosti. To sta:

- **Športna rekreacija in zdravstveno preventivni šport.** Namenjen je sleherniku, in sicer s ciljem, da na ravni skupnega imenovalca zadovolji vse vrednote in potrebe, ki mu zagotavljajo kakovostnejše življenje, še zlasti ohranjanje in krepitev psihofizičnega stanja in zdravja. Pri tej obliki športa je dejavnost usmerjena navznoter, na športnikovo osebnost. Tudi če je prisotna tekmovalna komponenta športne dejavnosti, je ta namenjena ohranjanju, negovanju in razvoju športnikovih osebnostnih sposobnosti, lastnosti, značilnosti in ne premagovanju drugih. Merilo uspešnosti športne dejavnosti je športnik sam zase. Organiziranost znotraj te pojavne razsežnosti subkulture športa zajema različne oblike (društva, zveze, panoge itd.).
- **Dosežkovni (tekmovalni šport).** Tukaj prevladujejo vrednote, smotri in cilji, povezani s tekmovalnostjo, ki je hkrati tudi ena od vrednot sodobne civilizacije in zrcali nenehno težnjo po napredku. Pri tej obliki športne dejavnosti tekmovalnost temelji na medsebojnem primerjanju zmogljivosti športnikov na tekmovanju oziroma v tekmovalnem sistemu. Posledično športnike tekmovalce razvrščamo po dosežkih. **Pri tej obliki športa je dosežek športnika na tekmovanju nujno pogojen z dosežki drugih športnikov oziroma konkurence. Gre torej za zunanji kriterij športnikove tekmovalne uspešnosti, ki je usmerjena navzven, v premagovanje sotekmovalcev. Merilo za tekmovalno uspešnost posameznega športnika so tekmovalni dosežki drugih športnikov.** Tekmovalnost je globoko zakoreninjena v človeku. Posameznik želi z njo potrjevati svojo premoč nad prostorom in časom, nad tekmovalcem ali nad samim seboj. Uresničuje težnjo po dokazovanju v smislu biti najboljši ter presegati meje lastnih

in hkrati človeških zmožnosti. Tekmovalnost je etična kategorija z mnogo lastnostmi. V vrhunskem športu je izraz težnje k napredku, k boljšemu, še nedoseženemu. To so lahko zmaga, izboljšanje rezultata, prekoračitev določene meje, norme in s tem pridobitev neke tekmovalne kategorije ali kvalifikacije. Vrhunski tekmovalni šport zajema športnike, ki so sposobni dosegati najvišje tekmovalne uvrstitve na najvišji ravni tekmovalj. Za vrhunski športni rezultat sta potrebna dolgotrajno treniranje in visoka nadarjenost športnika. Vrhunski šport je v bistvu »vzgojitelj«, ki disciplinira, deluje proti neodločenosti in bojazljivosti, prav tako tudi proti egoizmu in asocialnosti. Z vrhunskim športom se je mogoče in tudi potrebno ukvarjati predvsem iz ljubezni do tekme in želje po samopotrjevanju, pa tudi iz želje po dvigovanju lastnega duhovnega in fizičnega sveta. V končni posledici mora biti vrhunski šport predvsem igra, ki omogoča športnikom svobodno in radostno doživljanje športa. Res je, da je vrhunski šport poleg igre postal tudi delo (profesija, poklic), toda ni dvoma, da je bližje igri, in to ne le zaradi etimološkega izvora svojega pomena. Vrhunska tekmovalna športna ustvarjalnost se po Petroviću (1981) praviloma izkazuje kot igra, ki zadovoljuje športnika, ne glede na velike in pogosto skrajne telesne napore. Športnik naj bi tekmovalni napor doživljal kot ustvarjalnost, radost in užitek. Le če se zanj ne odloči prostovoljno oziroma svobodno, se lahko ustvarjalnost in igriva komponenta športa izničita.

V tekmovalnem športu danes najdemo vse več elitno profesionalnih, včasih tudi teatralnih elementov. Športniki pri tem sodelujejo v imenu tistih akterjev, ki potrošniško usmerjeni javnosti za plačilo ponujajo svoje storitve prek managerjev in delodajalcev. Uspešnost športnikov se v tem segmentu športa meri z drugačnimi, včasih tudi »nešportnimi« merili. Zahteve javnosti, velika pričakovanja, populizem medijev ustvarjajo kult šampionov, športnih zvezd, ki naravnost katarzično nadomeščajo vse tisto, česar običajen človek ponavadi nima, ne more imeti, si pa to vsekakor želi. Šport je skoraj idealno medijsko sredstvo za informiranje ljudi, njihovo ozaveščanje, premagovanje kratkočasje, ustvarjanje virtualne povezave s problemi športnikov, iskanje afer, ustvarjanje idolov v očeh mladih, ki lahko s športno dejavnostjo razrešijo večino življenjskih problemov itd. Po zaslugi medijev postaja šport vse bolj koristno in zaželeno propagandno sredstvo za promocijo industrije, blaga in storitev ter je sestavni del ekonomskega življenja v vseh družbah tega sveta. To pomeni, da postaja šport tudi industrija zabave, prostega časa, zdravega načina življenja, rekreacije itd. Uspešnost v športu vse bolj povezujemo z zaslužki športnikov. Tovrstno predstavljanje uspešnosti v športu lahko pomeni tudi svojevrstno odtujitev od njegovih temeljnih vrednot.

Šport mora ohraniti humane značilnosti. Namenjen mora biti najširšim množicam. Temeljni nosilci športa na vseh ravneh organiziranega športa se morajo boriti proti dejavnikom kakršnega koli izkoriščanja udeležencev športa. Ko postane šport čisti »ekonomski poslovni odnos«, mora družba vzpostaviti mehanizme, po katerih bo ta odnos regulirala.

V vrhunskem športu so športna tekmovanja in priprave pravi produkcijski proces, vreden ekonomskega proučevanja v neposrednem pomenu besede. Cilj tekmovanja je rezultat, ki ima svojo ceno in posledične učinke, ki na različne načine zadovoljujejo veliko ljudi po svetu. Ustvarja se inercija, ki zahteva neprestano izboljševanje kakovostne ravni tekmovanj, rezultatov in vseh dejavnikov, ki so neposredno povezani s tekmovanjem. Za tekmovanja gre vedno več denarja, gradijo nove objekte, urejajo športne površine, izpopolnjujejo športno opremo. Močno naraščata interes športne industrije in njena konkurenčnost glede na druge industrijske panoge, združujeta se turistična in športna industrija.

b) Ciljne skupine udeležencev športa

- Vojaški šport.
- Šolski šport.
- Univerzitetni šport.
- Šport novinarjev.
- Šport bančnikov itd.

c) Šport glede na poklicni status športnikov

- Profesionalni poklicni šport.
- Amaterski, volonterski šport.

d) Šport glede na starost udeležencev

- Šport otrok in mladine.
- Šport odraslih.
- Šport starostnikov.

e) Šport glede na spol

- Šport za ženske.
- Šport za moške.

f) Šport glede na javni interes

- Šport, določen v skladu z javnimi predpisi, zakoni.
- Šport, določen s pravili civilnih športnih organizacij.
- Šport posameznika brez vsakršnih pravil in omejitev.

g) Šport glede na športne panoge, zvezo panožnih zvez in organizacijsko obliko njihovega povezovanja

- Organizacijske oblike v smučarskih skokih, plavanju, alpskem smučanju, košarki, odbojki itd.
- Organizacijska shema v nordijskih in alpskih panogah.
- Smučarska zveza Slovenije in Mednarodna smučarska zveza, Atletska zveza Slovenije, Kolesarska zveza Slovenije.

h) Šport glede na povezovanje posameznih panožnih zvez

Olimpijski komite Slovenije – Združenje športnih zvez, Mednarodni olimpijski komite.

Dejanske organizacijske oblike športne dejavnosti glede na osnovni namen delovanja praviloma združujejo več kategorij. Osrednja slovenska krovna organizacija, Olimpijski komite Slovenije, združuje suborganizacijo za tekmovalni, dosežkovni šport in za športnorekreativno dejavnost.

Uspešnost v športu

Uspešnost v športu ni več zgolj problem posameznega športnika, trenerja, funkcionarja, ampak postaja vse bolj pereči problem posamezne družbe, saj kaže na njen splošen kulturni odnos do športa. Uspešnost je element kulturnosti, ki (povzeto po Marcel Bolle de Bal, 1990) temelji na specifičnih vrednotah človeka in družbe. Danes je uspeh v športu mnogo več kot le cilj posameznih športnikov in njihovih managerjev. Uspešnost v športu je kultura v sociološkem in antropološkem pomenu.

Uspešnost zrcali kakovostno raven življenja posameznikov, družin, skupin, športnih organizacij. Na klimo vpliva neposredno, bodisi pozitivno, napredno ali pa negativno (zaviralno). Uspešnost kot taka ne obstaja sama zase. Je vzrok in posledica aktivnosti posameznikov, njihovega znanja, volje, sposobnosti, spretnosti in predvsem skupinske zavesti in pripadnosti. Biti uspešen pomeni tudi biti zadovoljen, notranje pomirjen, pozitivno motiviran in usmerjen k zadovoljevanju ciljev. V kulturi športa je uspešnost povezana z aktivacijo nevidne sile, ki vleče posameznika k ustvarjalnosti, k še boljšim, višjim dosežkom ter dviguje njegovo duhovno in materialno blaginjo.

Kaže se na vseh sestavinah kulture športa: na številu aktivnih športnikov, na tekmovalnih dosežkih športnikov, na obsegu in kakovosti tekmovalnih sistemov, na razvitosti temeljnih dejavnikov športne priprave, na razvitosti športnih vrednot, na tradiciji športa v družbi, na položaju športa v družini, na tehnološki razvitosti športne infrastrukture, na deležu denarja za šport, na zdravstvenem stanju ljudi, na kakovosti športne vzgoje otrok in mladine, na

razvitosti sistema izobraževanja in izpopolnjevanja strokovnih kadrov, na razvitosti znanstvenoraziskovalnega dela v športu, na kakovosti in obsegu založništva (izdanih knjig, revij in drugih virov) itd.

Struktura dejavnikov kulture športa

Kultura vedno deluje kot celota in vse procese postavlja v določeno funkcijo, ki se na ravni skupnega imenovalca kaže kot kakovost življenja slehernega posameznika in družbe v celoti. H kakovosti življenja vodi ideja dobrega, ki po Platonovi filozofiji pomeni celo najvišjo etično vrednoto (Kunzmann et. al., 1991). *Ideja dobrega kot cilj in izvor vse biti zavzema ključno mesto tako v spoznavnoteoretskem kot tudi v ontološkem smislu. Tako je »dobro« izvirni temelj vseh idej, pri čemer se samo »dobro« zopet razprostira čeznje. Šele iz »dobrega« ideje črpajo bit in vrednost, z njima pa ves svet stvarnosti. Samo »ideja dobrega« lahko zagotavlja red, mero in enotnost. Objekti spoznanja ne prejemajo od dobrega le spoznavnosti, ampak tudi eksistenco in bistvo; to dobro pa samo ni bivajoče; ampak sega po vzvišenosti in moči preko njega. Ideja dobrega vodi tudi silo kulture, s katero se oblikuje duhovni in materialni svet.* Razmerja med dejavniki kulture športa naj bi pomembno oblikovala strukturo kulture športa v smislu »ideje dobrega«, ki pa ima za posledico kakovost življenja posameznika. Slednja je odvisna tudi od vloge, ki jo posameznik zavzema v kulturnem in sociostrukturnem pomenu.

Temeljno ontološko vprašanje pri formiranju relacij dejavnikov strukture kulture športa je, kaj koristnega lahko dobi posameznik od kulture športa glede na njegove želje in potrebe. Če želi doseči ustrezen tekmovalni rezultat, se mora udeležiti tekmovanja, ki ga mora nekdo pripraviti in izpeljati. Če želi ohranjati in negovati svoje zdravstveno stanje, ki ga predstavlja stanje njegovih psihosomatskih dejavnikov, mora biti aktiven. In te aktivnosti mu mora nekdo omogočiti. Ta »nekdo« je kultura športa. Posameznik lahko sodeluje pri vseh aktivnostih, ki vodijo k zadovoljitvi njegovih raznovrstnih želja in potreb. Način, kako bo to storil, pa je vprašanje kulture športa in še prav posebej organizacijske kulture športa. Kultura mora oblikovati takšno strukturo, ki bo razumljena kot smiselno, namensko, funkcionalno oblikovana celota. Zadovoljiti bi morala pričakovanja, vrednote, potrebe, interese slehernega posameznika, ki je v njej udeležen. Iste ali podobne cilje lahko dosežemo z različnimi konfiguracijami referenčnih dejavnikov kulture športa. Zato smotrna, ciljna konfiguracija

kulture športa ni zgolj seštevek posameznih dejavnikov, ampak predvsem način, kako ti dejavniki oblikujejo celoto glede na želene ciljne funkcije. Različne kulture lahko vsebujejo iste dejavnike, ki pa se po funkciji med seboj bistveno razlikujejo (športnik predstavlja dejavnik kulture športa, po funkciji pa je lahko udeležen v tekmovalnem športu, v športni rekreaciji, športni dejavnosti za zdravje itd.). Za razumevanje kulture športa ni dovolj poznati zgolj njene elemente oziroma dejavnike, ampak predvsem strukturo, ki jih oblikuje v funkcionalno celoto. Po mnenju številnih antropologov znotraj kulture obstajajo številne specifične konfiguracije, ki so nastale zaradi kulturnih specifik. Te so odsev določenega namena, smotrov in potreb posameznikov.

Struktura kulture športa je celovito področje, sestavljeno iz več delno neodvisnih elementov oziroma subkultur, ki lahko tvorijo lastno specifično strukturo.

Z vidika temeljnega namena, smotrov in funkcij kulture športa se lahko oblikujejo različne subkulture športa:

- **Subkultura tekmovalne športne dejavnosti.** Tekmovalni dosežek temelji na primerjavi tekmovalnih dosežkov najmanj dveh tekmovalcev z namenom, da tekmovalce razvrstimo po kriteriju dosežene tekmovalne zmogljivosti.
- **Subkultura rekreativne športne dejavnosti.** Aktivnost športnikov je usmerjena na njih same in ne na primerjanje z drugimi športniki. Bistvo športa je izboljšati kakovost življenja posameznika. Tudi če tekmujem, to počnem zaradi samega sebe in me »tekmeci« na tekmi ne zanimajo.
- **Subkultura športne dejavnosti za zdravje.** Športna aktivnost je preventivno usmerjena v ohranjanje zdravstvenega stanja. Lažje in bolje je preprečiti motnje zdravstvenega stanja kot zdraviti jih.

Vsaka subkultura športa je določena s temeljnim namenom in različnimi smotri športne dejavnosti, ki imajo za vsakega posameznika specifičen pomen. **Na ravni posameznika lahko teoretično obstaja neomejeno število konkretnih osebnih konfiguracij kulture in subkulture športa.** Seveda se lahko oblikujejo tudi drugačne pojavne oblike subkulture športa.

Tekmovalna športna dejavnost in z njo povezana kultura športa imata dolgo in bogato zgodovinsko tradicijo ter pomembno sooblikujeta splošno kulturo moderne civilizacije. Tekmovalni šport se praktično izvaja in razvija na vseh celinah in v državah tega sveta. Vrh tekmovalne dejavnosti športnikov predstavljajo olimpijske igre, ki so na dve leti izmenično v zimskem in poletnem času. Na olimpijskih igrah v različnih športnih panogah in tekmovalnih disciplinah nastopajo športniki z vsega sveta. Osnovo za tekmovalno športno dejavnost predstavljajo tekmovanja in tekmovalni sistemi. Ti se razvijajo na vseh ravneh družbene pojavnosti in organiziranosti. Tako poznamo najnižja klubska in medklubska tekmovanja ter nacionalna in mednarodna tekmovanja, ki vključujejo tudi najvišje ravni tekmovanja (svetovna prvenstva, olimpijske igre). Želja mladih športnikov je, da bi nekoč postali vrhunski športniki in dosegli najvišje športne dosežke na najvišji tekmovalni ravni. Osvajanje najvišjih dosežkov pa je vse bolj zahtevno in vse manj prepuščeno naključju. Za tekmovalni uspeh morajo danes športniki trenirati več let in desetletij. Razumevanje teorije managementa tekmovalne priprave športnikov je povezano z razumevanjem širših teoretičnih vidikov fenomena kulture športa. Teorija managementa športa predstavlja integralni del teorije športa in skupaj z njo tvori neločljivo, funkcionalno in vzročno-posledično povezano celoto. Športna aktivnost pa ni zgolj teorija. Je predvsem življenjska praktična dejavnost udeležencev športne dejavnosti. Tekmovalne športne dejavnosti ni mogoče izvajati brez ustrezne organizacijske strukture kulture športa, ki jo dejavniki kulture športa oblikujejo na specifičen način. Tekmovalna športna dejavnost se lahko realizira na tekmovanju, ki ga lahko razumemo kot enkratni dogodek, prireditev ali kot serijo tekmovanj, povezanih v tekmovalni sistem. Kultura tekmovalnega športa je tako močno povezana s pojmom tekmovanje in z organizacijo vsega, kar to zahteva. Omenjena povezanost je povzročila oblikovanje specifičnega področja kulture športa, ki bi ga lahko poimenovali organizacijska kultura tekmovalnega športa. Znotraj tega konteksta je tekmovanje pojem, ki hkrati vsebuje vsebino in organizacijsko formo.

Vprašanja za premislek

Kako bi lahko opredelili definicijo pojma šport ter kultura športa in kakšna je njuna pomenska razlika z gnoseološkega in ontološkega vidika?

Kako bi lahko definirali in razumeli pojem kultura športa v sistemskem jeziku?

So osnovne motorične sposobnosti proizvod kulture športa?

Kako bi definirali in na kratko opisali teorijo športa?

Kakšna je vloga znanosti pri nastanku in razvoju teorije športa?

Kakšna je struktura znanosti in teorije športa po Matwejewu?

Je mogoče na osnovi vpogleda v strukturo znanosti in teorije športa po Matwejewu predpostaviti vzročno-posledična razmerja med teorijo športa ter teorijo tekmovalne uspešnosti in sistema priprave športnikov?

Kakšna je struktura znanosti o športu z vidika znanstvenih ved in disciplin, ki jo tvorijo?

Kateri so osnovni filozofski vidiki obravnave teorije športa?

Kaj pomeni metodologija v smislu razvoja teorije športa ter kakšna je razlika med teorijo in metodološkim pristopom oziroma metodo v najširšem pomenu?

Zakaj je znanost o športu hkrati splošna in konkretna znanstvena veda?

Kakšna je razlika med mehko- in trdosistemskimi znanstvenimi vedami in disciplinami ter kakšna so njihova razmerja pri produkciji znanja?

Kakšna je struktura kulture športa in katere temeljne kategorije jo sestavljajo?

Kakšen pomen imajo za oblikovanje in izražanje kulture simboli in rituali?

Katere so sestavine kulture športa?

Zakaj kulturo športa razumemo kot skupek različnih športnih zvrsti in panog?

Zakaj se v pojmu športna panoga prepletata vsebinski in organizacijski vidik oblikovanja kulture športa?

Kakšna je bila struktura vrednot, ugotovljena na vzorcu odraslih slovenskih državljanov in kakšen je bil vrednostni rang vrednot?

Se rangiranje pomembnosti vrednot razlikuje po spolu?

Zakaj je organiziranost športa sestavina kulture športa?

Kakšen vpliv ima lahko uspešnost na izražanje in oblikovanje kulture športa?

Stvarno kazalo

A

AKSIOLOGIJA · 15, 20

ANALIZA · 11, 70

ANTROPOLOGIJA · 9, 16, 21

D

DALLY · 49, 86

DEDUKTIVNO SKLEPANJE · 77

DEFINICIJA · 17, 57, 88, 90

DEFINICIJA · 88, 90

DEFINIENDUM · 89, 90

DEFINIENDUM · 89

DEJAVNOST · 11, 21, 37, 83, 87, 90, 99, 110, 129, 130, 137

DELITEV POJMOV · 94

DIALEKTIKA · 73

DIDAKTIKA · 69, 70

DIHOTOMIČNA DELITEV · 95

DISKURZ · 19, 20, 24, 27, 45, 60, 83, 88

DISKURZIVNA ZAVEST · 27

E

EKSISTENCA · 14

EMPIRIJA · 11, 66, 67

EPISTEMOLOGIJA · 16

ESENCA · 15

ESTETIKA · 64

ESTETIKA · 15

ETIKA · 13, 15

F

FILOZOFIJA · 9, 13, 17

FILOZOFIJA · 8, 10, 30

FILOZOFIJA ŠPORTA · 18

FILOZOFIJA ŠPORTA · 21, 31

G

GIBANJE · 47, 48, 49, 51, 85, 97, 117

H

HIPOTEZA · 41

I

INDUKTIVNO SKLEPANJE · 76, 77

INŠTITUT ZA KINEZIOLOGIJO · 52

INŠTITUT ZA ŠPORT · 56

INTERDISCIPLINARNOST · 82

INTERDISCIPLINARNOST · 61

J

JERMAN · 8, 11, 28, 57, 76, 90

K

KANT · 9, 10, 32

KINANTROPOLOGIJA · 47, 48, 50, 67

KINANTROPOLOGIJA · 21

KINEZIOLOGIJA · 51, 52, 53, 56

KINEZIOLOGIJA · 54

KLASIFIKACIJA · 69, 71, 81

KLASIFIKACIJA · 95

KREFT · 22

KRETCHMAR · 18, 21, 117

KRISTAN · 18, 22, 53, 54, 56

KROSDISCIPLINARNOST · 61

KULTURA · 69, 96, 98, 101, 102

KULTURA · 100

L

LOGIKA · 15, 92

LOGIKA · 126

M

MARX · 31

MATWEJEW · 63, 65, 80, 105, 138

METODA · 9, 72, 75, 77

METODIJSKI POSTOPEK · 73, 74

METODOLOGIJA · 74, 81, 82, 138

METODOLOGIJA · 73

MODEL · 56, 60, 66

MODEL · 25

MOTIVACIJA · 69

MRAKOVIĆ · 12, 49, 50, 51, 53

MULEJ · 67, 72, 73

N

NEPOPOLNA INDUKCIJA · 77

O

OBSEG POJMA · 92

ONTOLOGIJA · 14, 73

ONTOLOGIJA · 14

ONTOLOŠKO POJMOVANJE ŠPORTA · 96

ORGANIZACIJA · 69, 108

ORGANIZACIJA · 129

OSTENZIVNA DEFINICIJA · 90

P

PEDAGOGIKA · 49, 67, 68, 69, 70

PEDIČEK · 18, 21

PETROVIĆ · 32, 35, 100, 122, 125, 126, 131

PLATON · 8, 9, 15, 67, 89, 135

POPOLNA INDUKCIJA · 77

POPOLNA INDUKCIJA · 77

POZITIVIZEM · 73

PRAGMA · 14

PRAKSA · 16

PRAKTIČNA ZAVEST · 39

PRAKTIČNA ZAVEST · 26

PSIHOLOGIJA · 49, 54, 64, 68, 70

PSIHOLOGIJA · 116

R

RAZISKOVANJE · 11, 60, 75, 76, 77, 79

REDUKTIVNO SKLEPANJE · 78

REFLEKSIVNA ZAVEST · 33

REKREACIJA · 130

RUTINA · 39

RUTINA · 26

S

SISTEM · 13, 36, 57, 63, 115, 116

SOCIOLOGIJA · 49, 54, 55, 64, 68, 70

SPOSOBNOSTI · 32, 34, 35, 40, 43, 96, 97, 99, 100, 101, 138

SPRETNOSTI · 34, 85, 88, 100, 134

STROKOVNA ZAVEST · 32, 33

STRUKTURA · 138

STRUKTURA · 104, 119

Š

ŠPORTNA DEJAVNOST · 90, 110, 137

ŠPORTNA DEJAVNOST · 110

ŠPORTNA KULTURA · 80

ŠPORTNA KULTURA · 129

ŠPORTNE ORGANIZACIJE · 107, 129

ŠPORTNE ORGANIZACIJE · 129

ŠPORTNE PANOGE · 107, 109, 110, 127

ŠPORTNE ZVRSTI · 17, 92, 93, 104, 105

ŠPORTNE ZVRSTI · 104

ŠPORTNE ZVRSTI · 105

T

TEHNIKA · 55, 101, 105

TEHNIKA · 85

TEKMOVANJE · 88, 96, 137

TELEOLOGIJA · 15

TEORETIČNA ZAVEST · 28

TEORIJA · 16, 57, 70, 80

TEORIJA · 61, 137

TEORIJA SISTEMOV · 73

TEORIJA SISTEMOV · 55

TERMINOLOGIJA · 83, 88

TERMINOLOGIJA · 4, 53, 54

TERMINOLOGIJA · 82

TRENER NOVATOR · 39

TRENER OBRTNIK · 37, 38, 43

TRENER UMETNIK · 42, 43, 44

U

USPEŠNOST V ŠPORTU · 117

USPEŠNOST V ŠPORTU · 131, 134

USTVARJALNOST V ŠPORTU · 32, 35

V

VERJETNOSTNO SKLEPANJE · 78

VZROČNO SKLEPANJE · 78

Z

ZNANOST O ŠPORTU · 47, 49, 50, 54, 56, 57, 138

LITERATURA

- Allaire, Y. in Firsirotu, M. E. (1984). *Theories of organizational culture*. Organization Studies.
- Aitchison, J. (1999). Predgovor. V Comrie, B., Matthews, S. in M. Polinsky (ur.). *Atlas jezikov – izvor in razvoj jezikov*. Ljubljana: DZS.
- Andolšek, M. D. (1995). *Organizacijska kultura*. Ljubljana: Gospodarski vestnik.
- Anshel, H. M., Freedson, P., Hamill, J., Haywood, K., Horvat, M. in Plowman, A. S. (1991). *Dictionary of sport and exercise sciences*. USA: Human Kinetics Books.
- Aronson, E., Wilson, D. T. in Akert, M. R. (1998). *Social psychology – third edition*. Longman, An Imprint of Addison Wesley Longman, Inc.
- Bajec, A. idr. (1994). *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: DZS.
- Blahuš, P., Hruby, J., Kvapil, J. in Paichl, J. (1988). *Systems theory approach to using statistics in social sciences – with applications to physical education*. Prague: Charles University.
- Bolle de Bal, M. (1990). *Plačilo za uspešnost v sodobni družbi*. Kranj: Moderna organizacija.
- Bouchard, C., McPherson, B. D. in Taylor, A. W. (1991). *Physical activity sciences*. UK: Human Kinetics Publishers.
- Burkard, F. P., Kunzmann, P. in Wiedmann, F. (1991). *DTV atlas filozofije*. Ljubljana: DZS.
- Čustonja, Z., Milanović, D. in Sporiš, G. (2009). Kinesiology in the names of higher education institutions in Europe and the United States of America. *Kinesiology*, 42(2), 136–146.
- Derkatsch, A. A. in Issajew, A. A. (1986). *Der erfolgreiche trainer*. Berlin: Sportverlag.
- Giddens, A. (1984). *The constitution of society: outline of the theory of structuration*. Polity Press.
- Haag, H. (1996). *Sportphilosophie*. Schorndorf: Verlag Karl Hofmann.
- Haralambos, M. in Holborn, M. (1999). *Sociologija – teme in pogledi*. Ljubljana: DZS.
- Harris, C. J. (2000). *Philosophy of physical activity*. V Hoffman, J. S. in C. J. Harris (ur.). Introduction to kinesiology – studying physical activity. Human Kinetics.
- Higgins, A. (2003). *Best coaches, best practices*. Canada: Higgins House.

- Hoffman, J. S. in Harris, J. C. (2000). *Introduction to kinesiology – studing physical activity*. USA: Human Kinetics.
- Honigmann, J. J. (1959). *The world of man* (pp. 288–289). New York: Harper.
- Horne, J., Tomlinson, A. in Whannel, G. (1999). *Understanding sport*. London and New York: E & FN SPON.
- Hosta, M. (2007). *Etika športa – manifest za 21. stoletje*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport.
- Hribar, T. (1991). *Teorija znanosti in organizacija raziskovanja*. Ljubljana: FSPN.
- Jambrek, P. (1997). *Uvod v sociologijo*. Ljubljana: DZS.
- Jerman, F. (1994). *Filozofija*. Ljubljana: DZS.
- Jošt, B. (1991). Trenerjeva pedagoška ustvarjalnost. *Šport*, 39(1), 9–13.
- Jošt in soavt. (1998). *Poznavanje, priljubljenost in nacionalni pomen športnih panog*. Ljubljana: Fakulteta za šport, Inštitut za kineziologijo.
- Kljajič M. (1994). *Teorija sistemov*. Kranj: Moderna organizacija.
- Kluckhohn, C. (1951). *The concept of culture*. V Lerner, D. in H. D. Lasswell (ur.) *The Policy Sciences*. Stanford: Stanford University Press.
- Kneller, F. G. (1965). *Educational anthropology: an introduction*. Newyork, London, Sydney: John Wiley & Sons.
- Kreft, L. (2011). *Levi horog – filozofija športa v osmih esejih*. Ljubljana: Založba Sophia.
- Kretchmar, R. S. (1994). *Practical philosophy of sport*. New Zealand: Human Kinetics.
- Kristan, S. (1972). Kineziologija – da ali ne. *Telesna kultura* 20, 1–2.
- Kristan, S. (1988). Kaj je to – antropološka kineziologija. *Telesna kultura* 36, 1–2.
- Kristan, S. (1989). Kineziologija – da ali ne? (drugič). *Telesna kultura* 37, 1–2.
- Kristan, S. (2000). *Športoslovje na Slovenskem danes*. Ljubljana: Fakulteta za šport.
- Kristan, S. (2012). *Športni terminološki slovar*. Ljubljana: Fakulteta za šport.
- Kroeber, A. L. (1952). *The nature of culture*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kruse, B. (1996). *100 let olimpijskih iger* (nas. izv. *Die chronik 100 jahre olympische spiele*). Ljubljana: Založba mladinska knjiga.

- Kunzmann, P., Burkard, P. F. in Wiedmann, F. (1991). *DTV – Atlas philosophie*. München: Deutscher Taschenbuch Verlag.
- Malacko, J. (1982). *Osnove sportskog treninga*. Beograd: Sportska knjiga.
- Mallach, E. G. (1994). *Understanding decision support systems and expert systems*. USA: Richard D. Irwin, INC.
- Massengale, J. D. in Swanson, A. R. (1997). *The history of exercise and sport science*. USA: Human Kinetics.
- Matić, M. in Bokan, B. (2005). *Opšta teorija fizičke kulture*. Beograd: Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja Univerziteta u Beogradu.
- Matwejew, L. P. (1981). *Grundlagen des sportlichen trainings*. Berlin: Sportverlag.
- Moorhead, G. in Griffin, W. R. (1995). *Organizational behavior – managing people and organizations*. Boston, Toronto: Houghton Mifflin Company.
- Morris, N. (1996). *Olimpijske igre 1996*. Državna založba Slovenije.
- Mraković, M. (1972). Odgovor na članek Silva Kristana Kineziologija – da ali ne. *Telesna kultura* 20, 9–12.
- Mraković, M. (1971). Kinesiologija. *Kineziologija* 1(1).
- Mraković, M. (1992). *Uvod u sistematsku kineziologiju*. Zagreb: Fakultet za fizičku kulturu Sveučilišta Zagreb.
- Mraković, M. (1997). *Kinesiologija sadašnjost i budućnost* (Stotinu četrdeseta obljetnica kinesiologije). Dubrovnik: Zbornik referatov.
- Mulej in soavt. (1994). *Teorije sistemov*. Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta.
- Musek, J. in Pečjak, V. (1995). *Psihologija*. Ljubljana: Educy.
- Pečuljić, M. (1976). *Metodologija društvenih nauka*. Beograd: Novinska ustanova službeni list SFRJ.
- Pediček, F. (1970a). *Pogledi na telesno vzgojo, šport in rekreacijo – pedagoški, psihološki in filozofski vidiki (prvi del)*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Pediček, F. (1970b). *Pogledi na telesno vzgojo, šport in rekreacijo – pedagoški, psihološki in filozofski vidiki (drugi del)*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Pediček, F. (1970c). *Pogledi na telesno vzgojo, šport in rekreacijo – pedagoški, psihološki in filozofski vidiki (tretji del – Šport)*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Petrović, K. (1981). *Sociologija telesne kulture*. Ljubljana: Visoka šola za telesno kulturo.

- Petrović in sod. (1991). *Šport v Republiki Sloveniji – dileme in perspektive*. Ljubljana: Fakulteta za šport, Inštitut za kineziologijo.
- Petrović, K. in Doupona, M. (1996). *Sociologija športa*. Ljubljana: Fakulteta za šport.
- Pisk, J. (2019). Filozofski pogled v drobovje športa. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport.
- Quest, D. A. in Bucher, C. A. (1999). *Foundations of physical education, exercise science, and sport – fourteenth edition*. Boston: McGraw – Hill Companies.
- Račič, M. in Levovnik, T. (2002). *Naši olimpijci*. Ljubljana: Olimpijski komite Slovenije – Združenje športnih zvez.
- Reinaldo, A. (2000). In search of academic identity: physical education, sport science and the field of human movement studies (doctoral thesis). Leeds: The University of Leeds, School of Education.
- Rensen, R. (2008). From kinesiology to kinesiology 1854–2008: looking backwards to look forwards. V Milanović, D. in F. Prot (ur.). Faculty of Kinesiology, University of Zagreb, Croatia.
- Robbins, P. S. (1991). *Organizational behavior (concepts, controversies, and applications)*. Fifth edition. New Jersey: Prentice Hall, Englewood Cliffs, N. J. 07632.
- Roberts, J. T. (1995). *Sport, art, and particularity – the best equivocation*. V Morgan, J. W. in K. V. Meier (ur.). Philosophic inquiry in sport. Champaign: Human Kinetics.
- Schein, E. H. (1987). *Organizational culture and leadership. A Dynamic View*. Jossey-Bass Publishers.
- Shea, C. H. in Wright, D. L. (1997). An introduction to human movement. USA: Allyn & Bacon.
- Sruk, V. (1995). *Filozofija – leksikon*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Starč, G. (2003). *Discipliniranje teles v športu*. Ljubljana: Fakulteta za šport, Inštitut za kineziologijo.
- Starosta, W. (2010). Human movement science – anthropokinesiology. Warsaw: International Association of Sport Kinetics.
- Šturm, J. in Strojnik, V. (1994). *Uvod v antropološko kineziologijo*. Ljubljana: Fakulteta za šport.
- Trstenjak, A. (1988). *Dobro je biti človek*. Ljubljana: Katehetski center.
- Tušak, M. (2003). *Strategije motiviranja v športu*. Ljubljana: Fakulteta za šport.

Tušak, M. in Tušak, M. (1997). *Psihologija športa*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Več soavtorjev (1995). *Šport v Republiki Sloveniji – dileme in perspektive*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.

Zelenika, R. (2000). *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*. Rijeka: Ekonomski fakultet u Rijeci.

Worth, S. (1994). *Pravila iger* (Rules of the game). Velika ilustrirana enciklopedija vseh športov sveta. Ljubljana: DZS.

Viri:

Common European research classification scheme, annex to CERIF (Common European research project information format, Official Journal of the European Communities, L189,1991).

E.N.S.E. (1995). Directory of European postgraduate studies and research in sports science. European Network of Sport Sciences in Higher Education.

OKS – ZŠZ. (2008). *Poročilo o projektu priprav in udeležbe slovenskih športnikov na igrah XXIX. olimpijade, Peking, 8. do 24. avgust 2008*. Ljubljana: Olimpijski komite Slovenije – Združenje športnih zvez, Odbor za vrhunski šport.

UNIVERZA
V LJUBLJANI

FŠ

Fakulteta
za šport

FILOZOFIJA ZNANOSTI O ŠPORTU

Bojan Jošt

9 789617 095319